

اڪيلي

منوهر چگهه

اکيلي

اکیلی

منوہر چگھ

Deepshika Publications
1, Aaradhana Swastik Park,
Chembur, Mumbai-400071

سمرپڻ

انتهائي اُڪير منجهان
پنهنجي دل جي ٽڪرن
پوٽي، پوٽين ۽ ڏوهٽين کي
ورون سنيل آسراڻي
اَپرنا مهيش آسراڻي
پرينڪا سنيل آسراڻي
نتيش راجيش روهڙا
نيل راجيش روهڙا کي
جن ۾ سمايل آهه منهنجو ساهه.

منوهر چگهه

AKELI

(Collection of Short Stories)

By : **Manohar Chugh**
M.A.
Programme Executive (Retd.),
All India Radio, Mumbai

Res : 5, Krishna Apartments,
10, Golf Links, Union Park,
Khar (West),
Mumbai - 400 052
India

Tel. : +91-22-2605 3783
M : +91- 98336 89636
e-mail : **maheshasrani@hotmail.com**

Edition : **First**
Year : **November, 2014**
Price: : Rs. **200/-**
Copies : 400
Cover Design : **Anand Lalchandani**
Tel : + 91 - 98208 83807

Printed at : **Impressions**
212, Allied Ind. Estate,
Mahim, Mumbai- 400016

D.T.P. : **Shobha Lalchandani**
Tel : + 91 - 9322510668

Published By : Deepshikha Publications
1, Aaradhana Swastik Park
Chembur, Mumbai - 400071

پبلشر جي قلم مان

دادا منوهر چگهہ ۾ ساهتيہ سرجڻ جو ٻج تڏهن پوکجي ويو جڏهن هو آل اِنڊيا ريڊيو، ممبئيءَ جي سنڌي وڀاڳ جو پروڊيوسر مقرر ٿيو. سنڌيءَ ۾ هفتيوار پروگرام جو آيوجن ڪندي هو سنڌي ساهتيڪارن، ڪلاڪارن، پترڪارن، فنڪارن ۽ لوڪ ڪلاڪارن جي صحبت ۾ آيو. هاڻي سنگ جو رنگ تہ لڳندو. سنڌي وِڀاڳ جي ڪاريہ ڪرمن جي ڪاميابي هن جي لاءِ چئلينج هئي؛ جيڪا هن بخوبي طور نڀائي. ان سلسلي ۾ هن جو پورو من ڪڏهن سنڌيت سان جُڙي ويو؛ شايد ڪيس بہ خبر نہ پيئي. جئہ هند ڪاليج ۾ وگيان جو وديارٿي، ساهتيہ جي ماحول ۾ رهي خود ساهتيڪار بڻجي پيو.

دادا منوهر چگهہ جي شخصيت ۾ ڪي بنيادي خاصيتون آهن. پهرين ڳالهہ تہ هو اَنترمکي آهي ۽ ٻيو ساري جڳ ۾ ڇا وهي واپري رهيو آهي تنهن جي خبر ضرور رکندو پر اُن جو حصو نہ بڻجندو. سماج ۾ هو هڪ سجاڳ ناگرڪ آهي. اِها سجاڳي من ۽ اَنترمکي من جڏهن ٻئي هڪ ٻئي سان ملن ٿا تڏهن سندس حساس دل ۾ ڪو نقطو، ڪو مسئلو، ڪو فلسفو داخل ٿئي ٿو. چنتن ۽ منن جو سلسلو شروع ٿئي ٿو ڪهاڻيءَ جو جنم ٿئي ٿو ۽ ڪهاڻي هن لاءِ ساڌنا آهي؛ تپسيا آهي. ڪهاڻي هن لاءِ من جو سنتوش ۽ سڪون آهي.

دادا جون ڪهاڻيون فائيلن ۾ ڪٽيون ٿينديون رهيون. پريوار ۾ سيني جو رايو بيٺو تہ هي ڪهاڻيون فائيلن مان نڪري ڪتابي صورت ۾

فهرست

ٻہ لفظ

ممبئي شهر ۾ آءٌ ساگر جي تٽ تي رهندو آهيان. صبح شام مهراڻ
جون انيڪ ڇوليون ڏسندو آهيان. پهريائين هر هڪ ڇولي پري کان ننڍي
ڏسڻ ۾ ايندي آهي. جيئن جيئن ڇولي ڪناري ڏانهن رڙهندي ايندي آهي،
تيئن تيئن ان جو آڪار وڌندو ويندو آهي. ڪناري سان ٽڪرائڻ ويل ان
جو اُمنگ اُتساهہ ۽ لوڏ نرالو روپ وٺندي آهي. ڇولي زوردار شور ڪري
ڪناري کي ڀاڪر ۾ ڀري آهستہ آهستہ وري ساگر ڏانهن موٽ کائيندي آهي.

منهنجي ڪهاڻين جو سرجڻ پڻ سمنڊ جي ڇولين جيان آهي. جڏهن
بہ ڪو ڪتاب پڙهندي ڪنهن نقطي تي رڪجي وڃان، رستي ويندي ڪا
گهٽنا گهٽجي، سماج ۾ ڪنهن ڳالهہ تي ڇوٻول مچي يا ڪا غيررواجي
شخصيت ڌيان ڇڪائي، تڏهن دماغ ۾ ڪو ويچار ڇوليءَ جو روپ اختيار
ڪري! ننڍو ويچار شبدن جو روپ وٺندو، شبد جملن ۾ اُسرندا، جملا فقرن
۾ تبديل ٿيندا ۽ ڪهاڻي پنهنجي ڪلاتمڪ ڍنگ سان نکري ايندي.

هر هڪ ڪهاڻيءَ جو اظهار جدا جدا آهي. تخليق ڪندي مون
ڪنهن بہ فلسفي يا ڪنهن واد کي ڌيان ۾ نہ رکيو آهي. مون جيڪو بہ دل
۽ ذهن سان محسوس ڪيو آهي، اُن کي شبدن ۾ آڻي، ڪهاڻيءَ جي روپ ۾
توهان جي اڳيان رکيو آهي. اِنساني ملهہ ۽ سنڌيت ڀيئي منهنجي لاءِ اَملهہ
آهن. منهنجي هميشہ اِها ئي ڪوشش رهي آهي تہ پنهنجي زندگيءَ جي
ڪٿن مِٺن آزمودن جي نچوڙ کي حالتن سان ٺهڪائي سنڌو سنسڪرتيءَ جي
دائري اندر ڪهاڻيءَ جي ماڌيم ذريعي پيش ڪريان. ريڊيو جي پرسارڻ
سان هميشہ جڙيل رهيو آهيان. ڪهاڻي لکڻ ۽ پيش ڪرڻ وقت هميشہ
ريڊيو جي پيشڪش جي ٽيڪنڪ ۽ ڏانءُ کي اَپنايو اٿم ۽ اُصولن سان نڀايو
اٿم.

اچڻ گهرجن. آخر دادا کي سيني جي يڪراءِ اڳيان پنهنجي منظوري ڏيڻي پيئي. ائين هن جي ڪهاڻين جو پهريون ڳڻتڪو سال 2009ع ۾ شايع ٿيو 'نئون يگ'. دادا منوهر لاءِ به هڪ نئون يگ آيو. هن ڪهاڻي سنگره کي پاٺڪن، ساهتيڪارن، ٽيڪاڪارن ۽ خاص ڪري تعليمدانن ساراهيو ۽ خوب ساراهيو. ڪهاڻين کي مقبوليت ان ڪري به ملي ڇاڪاڻ ته اهي صاف سٿريون هيون. پاٺڪ ڪهاڻي پڙهڻ شروع ڪندو ته پوري ڪري ڇڏيندو. پاٺڪ کي ڪهاڻين سان پنهنجي جيون، واپومنڊل، مسئلن جي جهلڪ نظر آئي. ڪهاڻين جا پاتر هن جا چاتل ساڃاتل لڳا. هن يگ جون ڪهاڻيون هن يگ جي پاٺڪن لاءِ هيون.

سال 11 & 2010 لاءِ ڀارت سرڪار جي نيشنل ڪائونسل فار پروموشن آف سنڌي لينگويج (NCPSL) طرفان 'نئون يگ' ڪهاڻي سنگره کي بهترين ڪتاب ظاهر ڪيو. دادا منوهر چگهه کي پنجاه هزار رپيا، ٽرافي ۽ سرٽيفڪيٽ عطا ڪري نوازيو ويو.

اهڙي قدرشناسي ۽ مقبوليت بعد هڪ ٻيو ڪهاڻي سنگره 'رات گذري ويندي' ڇپائڻ جي همت ديپ شِکا پبليڪيشن ڪئي. هن ڪهاڻي سنگره کي به ساراهيو ويو Maharashtra State Board of Secondary & Higher Secondary Education. جي نائين، ڏهين، يارهين ۽ ٻارهين ڪلاسن جي سنڌي وشيه جي درسي ڪتابن ۾ دادا منوهر چگهه جي ڪهاڻين کي جڳهه ملي. ممبئي وشو ودياليه جي بي.اي. پارٽ I جي وديارٿين لاءِ 'رات گذري ويندي' ڪهاڻي سنگره درسي ڪتاب مقرر ڪيو ويو.

مان ديپ شِکا پبليڪيشن طرفان پوري وشواس سان ظاهر ڪري سگهان ٿو ته دادا منوهر چگهه کي هينئر سنڌي ساهتيه ۾ ڪهاڻيڪار جي روپ ۾ هڪ مقبول جڳهه آهي. ديپ شکا پبليڪيشن طرفان هاڻي ٽيون ڪتاب 'اڪيلي' پيش ڪندي مونکي بيحد خوشي ٿئي ٿي. اِن ڪتاب سان اَسان جي Hat-trick ليکي ويندي. اوهان جي رد عمل جو انتظار رهندو.

ممبئي 10 آڪٽوبر 2014 - آسراڻي آمر

مهاڳ

نندپڻ جي وڏين وڏين محرومين، اڪيلاين ۽ ارمانن کي ڪڏهن به ڌار نہ ڪرڻ وارو منوهر چڱهہ اڄ بہ ساڳيو ئي شخص آهي: خوددار، باضمير ۽ بي باڪ: جنهن پنهنجي مقبوليت لاءِ نہ ڪنهن جا ادبي رنگ چورايا ۽ نہ پنهنجي شخصيت مٿان ڪو خول چاڙهيو آهي. هُن جي ڏياڻين کان جنم وٺندڙ هيءُ افسانا سندس قلم ۽ شخصيت جي انفراديت جو مظهر آهن. هن جو سمورو تخليقي ادب ان حقيقت جو گواهہ آهي تہ هوُ سچ چوڻ جي جرئت رکي ٿو: جنهن ۾ ڪنهن بہ قسم جي بي وجه ادبي پيوندڪاريءَ کي جاءِ ناهي.

منوهر چڱهہ پنهنجي قول ۽ فعل جي هڪجهڙائيءَ سبب ئي تمام اهلڪارن ۾ بيحد عزت جي نگاهہ سان ڏٺو وڃي ٿو. سچ بہ اهو آهي تہ هڪ حساس اديب پنهنجي معاشري جو اهو فرد هوندو آهي: جنهن کي قدرت کان مليل اها مخصوص حساسيت ئي کيس عام انسانن کان هڪ منفرد درجو عطا ڪندي آهي. هڪ سچو اديب ان پُرڪٽي مٽيءَ جو ٺهيل هوندو آهي، جو سندس جيئڻ جو پنهنجو ئي انداز هوندو آهي. اُهي حساس دل انسان، محبت ڪندا تہ سِرُ بہ گهوري ڇڏيندا ۽ ڪيرُ سندن معيار کان گهٽ نظر ايندو تہ يا عمر وري ان جو منهن بہ نہ ڏسندا.

ڪهڙو بہ فن، ادب توڙي آرٽ منجمد ٿي رهڻ بدران وڌندو ۽ ويجهندو رهي ٿو. منوهر چڱهہ بہ اهڙو ئي اديب آهي، جنهن جو ادبي اظهار وقت جي رفتار سان گڏوگڏ نکرندو پئي رهيو آهي. هوُ جيڪڏهن سرڪاري سطح تي آفيسر بہ ٿي رهيو، تہ بہ هُن پاڻ کي ٻين کان مٿانهون نہ سمجهندي هميشه پنهنجي فرض ادائي ئي ڪندو رهيو. هُن ريڊيو جي ماڌيم سان نہ صرف ٻين ڪيترن لاءِ ادبي ميدان ۾ اسرڻ لاءِ راهہ هموار ڪئي، پر بذات، خود پاڻ بہ ان

هن کان اڳ منهنجي لکيل ڪهاڻين جا ٻه مجموعا شايع ٿيا آهن. پهريون ڪهاڻي سنگرهه 'نئون يگ' 2009ع ۾ ۽ ٻيون ڪهاڻين جو ڪتاب 'رات گذري ويندي' 2010ع ۾ شايع ٿيو. هاڻ ٽيون ڪهاڻي سنگره 'اڪيلي' پيش ڪري رهيو آهيان. سنڌي ساهتيہ جي املهہ خزاني ۾ هن ننڍڙي جو ڏُکو داخل ٿئي تہ مان پاڻ کي خوش نصيب پائيندس.

آءٌ هت هڪ ڳالهہ ضرور درج ڪرڻ چاهيندس، تہ منهنجي ٽنهي ڪتابن کي اشاعت هيٺ آڻڻ لاءِ پورو جس پنهنجي پيارن ۽ ڊاڪٽر ٻلديو مٽلاڻي صاحب کي ڏيڻ چاهيندس. مون کي اُهو ڏينهن بہ ياد آهي، جڏهن مان آڪاشواڻي ممبئي جي اِسٽوڊيو ۾ پرسارڻ لاءِ پنهنجي لکيل ڪهاڻي 'نئون يگ' جي رڪارڊنگ ڪري رهيو هوس. ڊاڪٽر مٽلاڻي صاحب رڪارڊنگ روم ۾ موجود هو. رڪارڊنگ کان پوءِ ڊاڪٽر صاحب منهنجي لکيل ڪهاڻيءَ جي ڏاڍي ساراهہ ڪئي. هڪ مهان ساهتيڪار، تعليمدان، سنڌي ٻوليءَ جي ماهر ۽ عالم وٽان پنهنجي لکيل ڪهاڻيءَ جي ساراهہ ٻڌي مان تہ نهال ٿي ويس. مون کيس ٻڌايو تہ منهنجي لکيل انيڪ ڪهاڻين مان ڪي آڪاشواڻيءَ جي جدا جدا ڪيندرن تان پيش ٿيون آهن، ڪي اخبارن يا رسالن ۾ ڇپيون آهن ۽ باقي فائيل داخل ٿيون آهن. اِهو هن صاحب جو زور هو تہ منهنجون لکيل سڀ ڪهاڻيون ڪتابي صورت ۾ ضرور شايع ٿين.

بس! ڊاڪٽر ٻلديو مٽلاڻي صاحب جي راهنمائي، سهيوگ ۽ اُڪير سببان فائيل داخل ٿيل منهنجي ڪهاڻين کي ڪتابي صورت نصيب ٿي. آءٌ هميشه هن صاحب جو احسانمند رهندس. مان شڪرگذار آهيان سنڌي جڳت جي ساهتڪارن، اخبارن ۽ ساهتيہ پريمين جو حق منهنجي ٻنهي ڪتابن 'نئون يگ' ۽ 'رات گذري ويندي' کي مانُ ۽ سنمان ڏنو آهي مون کي وشواس آهي تہ هيءَ پيشڪش 'اڪيلي' بہ اوهان جي دلين کي ضرور ڇهندي ۽ منهنجو لايو ساجايو ٿيندو.

ممبئي 15 آڪٽوبر 2014 — منوهر چگهہ

گوبندرام نہ تہ سماج جي سامھون جيون جو سچ ٿو سلي سگھي ۽ نہ سچ کان منھن ٿو موڙي سگھي. تڏھن پلاٽ جي سٽاء ۾ گوبندرام کي ڀيشم پتامھہ جيان تيرن جي سيڄ تي سمھڻ برابر پڙھندي چڻ سيسراٽ پيا نڪريو وڃن. ان ڪھاڻيءَ جو وري نقطہ عروج بہ ڪيڏو نہ ڇرڪائيندڙ رکيل آھي: جو آخر جڏھن گھوٽيتا سماجي برابريءَ کي فوقيت ڏيندي گوبندرام جي خواھش جي پوئواريءَ کي منظور ڪرڻ جو اطلاع موڪلين ٿا تہ مالھي ڪاڪا وري اڳ ئي گھر ڇڏي ڪنھن گمنام منزل ڏانھن ھليو وڃي ٿو: تڏھن ڪھڙن نہ پُر اثرائتن لفظن ۾ واقعہ نگاري ڪيل آھي:

”ڪاش اوھان جو ھيُ سنديش ڪالھہ رات اچي ھا!“

ڪتاب جي سرورق واري ڪھاڻي ’اڪيلي‘ جو پلاٽ جيتوڻيڪ ڪو نئون ناھي: پوءِ بہ چگھہ صاحب جي طرز تحرير بيحد جاذب ۽ اثرائتي نموني ڪيل آھي. ھندوستاني سماج جو وڏي ۾ وڏو مرض اِھو آھي تہ ھتي اڪيلي عورت جو جيئرو رھڻ ئي چڻ عذاب آھي: اھڙي موضوع کي ڪھڙي نہ سھڻي ۽ چيندڙ ٻوليءَ ۾ تحرير ڪيل آھي:

> ”اڪيلي نار ۽ انيڪ ٻاجھڙيون نظرون ھر پل ٻُڙڪائڻ لاءِ تيار: ساڌوءَ جي روپ ۾ انيڪ راوڻ ۽ انيڪ لڪشمڻ ريکائون: گھر سنڀالڻ، ٻارُ جي پرورش ڪرڻ، اگني پٽ تي ھلندي باھ کان دامن بچائڻ!“

ڪھاڻيءَ جي رٿا ۾ اھڙا تہ شفي پھلو اجاگر ڪيل آھن، جو جيڪڏھن ھر گھر ۾ ماڌوريءَ جھڙي ڀاڄائي ۽ نندنيءَ جھڙي نڻان ھجي تہ جيڪر ڌرتي ھڪ سرڳ ٿيو پوي! ماڌوري پرڻجي ساھري گھر اچي ٿي تہ نڻان ڪيڏي نہ ٻاھوہ مان سندس سواگت ڪندي کيس گھر ڌڻ جو مالڪ چوندي مخاطب ٿئي ٿي: اُتي ئي ڀاڄائي ماڌوري بہ ھڪ ميزان ۾ رھندي پاڻ نمڻائيءَ وچان نڻان کي بيحد مھذب نموني چوي ٿي، تہ توھان ھن گھر لاءِ گھٽو. ڪاجھہ ڪيو آھي: ھاڻ توھان کي بہ پنھنجي زندگي ماڻڻ ۽ ھن گ ھر جي ھر شيءِ تي پورو پورو حق آھي!

’سُڏڪو‘ ۾ زندگيءَ جي بي رُخي ڪيڏو نہ انتھا تي پھچي ٿي: جو پنھنجي ئي نونھن، سَسُ جي ديھانت کان پوءِ سھري کي ڪليو ڪلايو

قافلي جو هڪ اهم رڪن بڻيو رهيو. ائين ئي 'منوهر چگهه سرڪاري آفيسر
سان گڏوگڏ 'منوهر چگهه اديب' جو به جنم ٿيو: پل هن جي رچنائن کي ڪهڻو
پوءِ ڇاپي صورت ۾ افشان ٿيڻ جو شرف مليو.

هيءُ ڪتاب 'اڪيلي' منوهر چگهه جو ٽيون ڪهاڻي سنگره آهي؛
جنهن جون تمام ڪهاڻيون فني لحاظ کان پلاٽ. سٽاء. ڪردارنگاري. واقع
نگاري. نقطه عروج توڙي ٻولي: هرهڪ معيار کان بيحد اثرائتيون آهن. اِهي
سڀ ڪهاڻيون اسان جي پنهنجي معاشري مان ئي جنم وٺن ٿيون. ڇو ت
چگهه صاحب پاڻ به ان ساڳئي ئي سماج جو فرد آهي: جتي رهندي ڪيس
انيڪ حسرتن. محرومين. ناڪاميابين. تنهائين ۽ ڏکن ڏولاون سان سندس
قريبي واسطو پئي رهيو آهي.

'سرحدون' هڪ جاندار ڪهاڻي آهي: جيڪا پاڪن جو دل و دماغ
ڏنڌاڙيندي حسرتن جي سمنڊ ۾ ٽپيون ڏياريو ڇڏي: جنهن ۾ ورهاڱي ج
راڳا به آهن ته لڏپلاڻ جو درد به آهي. ڏسو! هڪ هنڌ ڪيڏي نه پُر اثر منظر
نگاري ڪندي چيل آهي :

"اما ڪيترن سالن تائين اڌ رات جو رڙيون ڪري اٿندي هئي.
بابا به اما جي اهڙي حالت ڏسي منهن ڦيري ڏوتيءَ جي
پَلوَ سان پنهنجا ڳوڙها اُگهي ڇڏيندو هئو..... ٻيئي هڪ
ماءُ جون لاڏليون. ٻيئي سنڌ ڄايون. هڪ هندو ته ٻي
مسلمان: هڪ گيتا پڙهندڙ ته ٻي قران پاڪ پڙهندڙ: هڪ
هندوستاني ته ٻي پاڪستاني: اڄ ٻيئي هڪٻئي جي
آغوش ۾ هيون: جتي نه هئا ڌرم جا ٻنڌن ۽ نه هيون ملڪن
جون سرحدون!"

لائق ليکڪ. ڪردارن جي اندر ۾ پيهي سندن جذبات ۽ نفسيات
جي بهترين عڪاسي ڪئي آهي. 'مالهي ڪاڪا' ڪهاڻيءَ ۾ گوبندرا
پنهنجي مالهيءَ جي ڌيءُ کي گود وٺي سالن کان پوءِ اُن ئي نياڻيءَ جي
ڪنيادان جو حق پاڻ وٽ ئي ڪم ڪندڙ وفادار بزرگ خدمتگار مالهي
ڪاڪا کي ڏيڻ چاهي ٿو: پر ڇوڪري ورون جي ماءُ ان عمل کي پنهنجي
عزت تي حملو سمجهي شوخ آواز ۾ اها آڇ ٺڪرائي ڇڏي ٿي. اهڙي حالت ۾

جوابدار ڪير

جون جو مهينو پورالو ٿيندو آهي. ڏينهن جو ڪڏهن تيز اُس ته ڪڏهن جهڙاليون فضائون. رات جو پوسٽ، چڱ تن بدن مان ٻاڦ پيئي نڪري. دل دعا پيئي ڪري ته شل جلد بادل وسن ته ڪا راحت ملي. رات ناول پڙهندي ڪڏهن ننڊ اچي ويئي، خبر ئي ڪونه پيئي. اڌرات جو اَچي زور سان وسڪارو ٿيو. آواز تي نادان ننڊ ڪلي پيئي. برسات جي بوندن کان بچڻ لاءِ اُٿي ديوان بند ڪيم ۽ وري اَچي سمهيس ته ننڊ ٻه ڏاڍي بي رحميءَ مان مونکي سوچن جي حوالي اَڪيلو ڇڏي، پاڻ ڪيڏانهن هلي ويئي. هو ڏانهن سوچن پٺيان سوچن، هٽي پريشان ڪري ڇڏيو. صبح جو مٿي مان سور جو سوٽون ٿي اُبريون. آفيس ته وڃڻو ئي هو. چانهه جو پيالو ٺاهي، اخبار هٿ ۾ کڻي، اَچي ڪرسيءَ تي ويٺس. اخبار جي پهرين ئي صفحي تي خبر هئي :

> "ممبئيءَ جي مشهور ڊانس بار تي پوليس جو ڪالهه رات ڇاپو. شراب ۽ نشيدار پدارٿن جي اِستعمال لاءِ ڇاليهن کي پڪڙيو ويو. جنهن مان ويه ڪچڙي عمر جا ڪاليجي وديارٿي ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون آهن. هنن سيني جي خون جي جاچ ڪرائي ويندي؛ تيستائين کين پوليس حوالات ۾ رکيو ويو آهي!"

ان خبر سان گڏوگڏ واردات جو هڪ رنگين فوٽو پڻ ڏنل هو. فوٽو ۾ اڳيان اڳيان بيٺل هئي منهنجي ڌيءَ پنڪي آنند. منهنجون اَکيون دوکو نه ٿيون کائين. پڪ ئي پنڪي آهي. پنڪي ڊانس بار ۾! منهنجا هٿ ڏڪي رهيا هئا. چانهه جو ڪوپ هٿن مان ڪِري پيو. ڪوپ ٽڪر ٽڪر ٿي ويو. زمين تي چانهه جو گِدلو داغ پريشان ڪري رهيو هو. بس هاڻ خدا خير ڪري!

چئي ڏئي ٿي: تہ مون کان ہن گھرن جو ڪيو نہ ٿيندو. توهان کي سرڪاري پينشن اچي ٿي: ڪَسُ ڪسر ڪندا تہ گھٽو ڪجھہ بچائي سگھندا. سياٽي کان توهان بہ آزاد ۽ اسان بہ آزاد!

ان طرح سنگره جي ويہ ئي ڪھاٽين جي رچنا ۾ نہ صرف ڪھاٽي ڪلا جي ٽيڪنڪ ايري بيٺي آهي: پر ان سان گڏوگڏ سنڌي ٻوليءَ جي شاهوڪاريءَ جو مظاهرو ڪندي انيڪ محاورہ ۽ اصطلاح پڻ ڪم آندل آهن: جي هڪ سرل واقعہ نگاريءَ جي حدن کي ڇهندي مواد کي ڪٽي بيھن ٿا. جيئن تہ : 'ٽڪا ڪائڻ'، 'ڪتون ٻچڻ'، 'ٻرندڙ ڪاٺيءَ تي پير رکڻ' ۽ 'پير ٽپڻ' جھڙا تز اصطلاح توڙي 'اندر ڪارو ڪانءُ ٻاهر ٻولي هنج جي'، 'جو ڪندو سو پريندو'، 'ادم کان سواءِ ٻاڪ بہ منبو'، 'ٻڪريءَ کي سانس جي ۽ ڪاسائيءَ کي ماس جي'، 'مِٽي بہ ماٽ مُٽي بہ ماٽ'، 'لنگھي لاٽي لوئي تنھن کي ڪير ڪندو ڪوئي'، 'ويري هڪڙو بہ گھٽو ساجڻ سَوَ بہ ٿورا'، 'گناجو چٽو جوئن ڪان'، 'زال تہ ماٽو. اُٽ تہ لاٽو. گھوڙو تہ داٽو ۽ مرد تہ ناٽو' ۽ 'ڪير اُيامڻ ۽ ڏيءُ جي وڏڻ ۾ ويرم ئي ڪانہ لڳي' جھڙا انيڪ محاورہ ڪم آٽيندي هرهڪ ڪھاٽيءَ جي روح کي صحيح، واضح ۽ چٽي نموني تمام قارئين ڪرام تائين پھچايو ويو آهي.

منوهر چگھہ جون ڪھاٽيون شھري زندگيءَ واري وچولي طبقي جي دک درد، پيڙائن، سنگھرش ۽ مسرتن جو داستان آهن: جي ڪڏهن تہ احساسات جي شدت وچان تحرير ٿيل آهن ۽ ڪڏهن تہ طنزيہ انداز ۾ پڻ قلمڪار جي لکٽيءَ جي سونھن برقرار رکڻ واري ڏانءَ جي ساک پرين ٿيون. ڪجھہ ڪھاٽين ۾ مرڪزي خيال جي دهراءَ باوجود بہ پڙهندڙ جي دلچسپي قائم رهي ٿي: ڇاڪاڻ تہ هن جون ڪھاٽيون عام انساني زندگيءَ جي مسئلن جو گھرو مشاهدو هئڻ سان گڏوگڏ نفسياتي تجزيي جو پڻ سھٹو مثال آهن. منهنجي اِها دلي خواهش آهي تہ منوهر چگھہ صاحب جھڙي باصلاحيت ليکڪ کي وڌ ۾ وڌ قارئين حضرات ملن تہ جيئن تمام پاٺڪ سندس رچنائن جو لطف بہ ماٽين تہ ادبي دنيا ۾ پڻ هن جو صحيح نموني قدر ڪيو وڃي!

ممبئي -ٻلديو ٻاختراءِ مٽلاٽي

23 آڪٽوبر 2014

همٿ ڪري هڪ ڏينهن ڪورٽ ۾ طلاق لاءِ ڪيس داخل ڪيم ۽ هڪ سال اَندر طلاق ملي به ويئي. دل چيو ''رُٺائي رهن پر هاڃين حياتي.''

ڪورٽ ۾ پنڪيءَ جي سنڀال جي حق جو سوال اُٿيو. آنند قسم نامو داخل ڪيو ته شويا نوڪري ڪندڙ آهي. گهر ۾ اَڪيلي رهندي آهي. هن جي پگهار معمولي آهي. هوءَ ٻار جي پالنا سٺي نموني ڪونه ڪري سگهندي. آنند جي گهر ۾ هن جي ماءُ آهي. نوڪر چاڪر آهن. پيسي جي ڪمي ڪين آهي. تنهن سبب ٻار جي پرورش سٺي ڍنگ سان ٿيندي ۽ سڀ کان وڌيڪ آنند پنهنجي ڌيءَ کي ڏاڍو پيار ڪندو آهي. ڪورٽ پنڪيءَ جي پالنا جو حق آنند کي ڏنو.

بس، ڏهن سالن کان مان جدا رهندي آهيان. هاڻ پنڪي اَرڙهن ورهين جي آهي. پيءُ سان آنند ولا ۾ رهندي آهي. ڪاليج ۾ پڙهندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن مون سان ملڻ ايندي آهي.

پنهنجي ڌيءُ سان ملڻ لاءِ ٽيڪسي ڪري اَچي پوليس اِسٽيشن پهتيس. سوچيو هيم ته منهنجي لاڏلي حوالات ۾ پريشان هوندي، روئندي هوندي، اوچنگارون ڏيئي اَچي مون سان ملندي. منهنجي ياڪر ۾ سمائجي ويندي. مان هن کي پيار جو هٿ گهمائي آٿت ڏيندس. پر نه! هن جو غصو ستين آسمان تي هو. هن جو سڌو سوال هو تون هت ڇو آئين آهين؟

مونکي تنهنجو هيءُ روئڻ پسند نه آهي. مون کائنس هڪ ئي ته سوال ڪيو ته هوءَ ڊانس بار ۾ ڇو ويئي هئي! هن شوخيءَ سان جواب ڏنو

''تون ايترا سوال ڇو ٿي پڇين؟ توکي جواب ڏيڻ لاءِ مان ٻڌل ڪونه آهيان! تنهنجي سوالن ڪري ئي مان توسان ملڻ نه چاهيندي آهيان. هاڻ تون گهر وڃ. منهنجي چنتا نه ڪر.''

هيءُ هئو ڌيءَ ۽ ماءُ جو پوليس حوالات ۾ ميلاپ.

آنڊي جي چڙ آهي. سک سان گهر وڃي ڪيئن سمهي سگهنديس! اَچي آنند ولا پهتس! ڏهن سالن کانپوءِ پهريون دفعو اَڄ آنند ولا جي در تي بيٺي آهيان. آنند سان ملڻ جي ڪا به چاه ڪونه اَٿم پر هن کان ڪي سوال ضرور پڇڻا اَٿم. جيستائين منهنجي سوالن جو جواب نه مليو آهي، مان سک سان سمهي ڪونه سگهنديس. هن مون سان جيڪي ڪيو مون صبر سان سٺو. هن ڪورٽ ۾ پنڪيءَ جي پالنا جي هام هنئي هئي، چا ٿيو! اَڄ

ساڳي شهر ۾ هو هو ٿي ويندي ته اُديوگ پتي آنند جي ڌيءُ پوليس حوالات ۾ بند! خون ۽ ڪستوري لڪائيندي به نه لڪن! ماڻهن جو منهن ڀلا ڪير بند ڪندو!

مان اُديوگ پتي آنند جي طلاق ورتل پتني شوڀا آهيان. منهنجي شادي آنند سان ويهه سال اڳ ٿي هئي. جڏهن هو اَڃا هڪ ننڍي ڪارخاني جو مالڪ هو ۽ مان هڪ سرڪاري آفيس ۾ ڪلارڪ هئس. اَڄ به اُنهيءَ آفيس ۾ هيڊ ڪلارڪ آهيان. شاديءَ جو هڪ سال سک سان گذريو. پر جڏهن مون ننڍڪيءَ کي جنم ڏنو تڏهن ته گهر جون حالتون ئي ڦري ويون. سس هئي: جنهن اُٺندي ويهندي ٻاهرا ڪندا ٿي چپيا. هن چاهيو ٿئي ته شوڀا پٽڙو. يعنيٰ گهر کي وارث ڄڻي ڏيندي. هوءَ ٻار کي سوني هندوري ۾ ويهي لوڏيندي. هن جو ونش هن جهان ۾ قائم دائم رهندو. پر ڄائي ڌيءُ. هاڻ شوڀا ڇا ڪري!

سس صاحبه پنهنجو فرمان جاري ڪيو ته شوڀا نوڪري تان اِستعفيٰ ڏيئي گهر ويهي پنهنجي ڌيءُ جي پالنا ڪري ۽ سس جي شيوا ڪري. آنند به اُنهن ڏينهن ۾ پنهنجو ڪاروبار وڌائي رهيو هو. ڏسندي ڏسندي هو هڪ قابل اُديوگ پتي بڻجي پيو. هن جو گهر ڏانهن ڌيان اَصل ڪونه هو. صبح کان رات تائين هن لاءِ بس ڪم ۽ ڪم. هيڏي وڏي 'آنند ولا' ۾ مان پنهنجي پتيءَ هوندي به اَڪيلي هئس. سس جا سوما ڪيترو وقت سهنديس! هڪ ڏينهن آنند کي شڪايت ڪيم. هن به ڪن لاٿار ڪري ڇڏي منهنجي لاءِ زندگي وِهُ جو وٽو بڻجي پيئي. تنهن هوندي به پنهنجي ڌيءَ ننڍڪيءَ جي صدقي اُن نرڪ ۾ اَٺ سال ڪلندي روئندي گذاري ڇڏيا. اُميد اِها ئي هئي ته باقي زندگي به گذري ويندي. پر ائين نه ٿيو . آنند جي ماءُ مونکي پريشان ڪري ڇڏيو. ڪڏهن پيءُ ٺڪرن مان پاٺي سڪائي ڇڏيو. هڪ ڏينهن ويچار آيو ته جيون ايشوري سوغات آهي. مالڪ ته هرڪنهن کي جيون ماڻڻ لاءِ بخشيو آهي. زندگيءَ جو مطلب ئي آهي زنده دلي: پوءِ مان ڇو پل پل جا سور سهان! دل مان آواز آيو آهي:

''شوڀا! جي گرهستي، بوجهه بڻجي پوي ۽ ڍوئي نه سگهجي ته بوجهه کي پاسيرو رکي زندگي اڪيلو به ڪَ هاري سگهجي ٿي. تون ڇو ٿي پنهنجو وجود قربان ڪرين. ضروري نه آهي ته ناري هميشه داسي ٿي رهي. تون هن گهر کان پنهنجا بند آجا ڪر ۽ نئين زندگيءَ جي شروعات ڪر.''

ڪري منهنجي گهر ٽڪرائي ڇڏي. تو چيو تہ تنهنجي ماءُ پنڪيءَ جي پرورش ڪندي، ڇا اها آهي تنهنجي ماءُ جي پرورش!“

هن ٺهر سان وراڻيو ”شويا! پنڪيءَ جي پالنا ۾ ڪا بہ ڪسر ڪونہ ٿي آهي. هن ڪي نو يڪلو ڪمرو آهي. پڙهائيءَ لاءِ بہ ماستر رکيا ويا آهن. موٽرڪار آهي. هن لاءِ خاص نوڪر آهي. هن جي هر خواهش پوري ڪئي ويندي آهي ...“

”مان پڇان ٿي تہ توکي خبر آهي هن جا دوست ڪير آهن؟ ڇا هوءَ ڊانس بار ۾ ويندي آهي؟ نشيدار شيون واپرائيندي آهي؟ ڏينهن ۾ گهڻو خرچ ڪندي آهي؟“ مون واکو ڪندي آنند کان پڇيو.

”شويا! توکي هر سوال پڇڻ جو حق آهي. تو پنڪيءَ کي جنم ڏنو آهي. پر اِهو بہ سچ آهي تہ اَما پيءُ ٿي ويئي آهي. مان پنهنجي ڌنڌي ۾ ايترو مشغول آهيان جو پنڪيءَ کي ڏينهن ۾ ڏه منٽ بہ ڏيڻ مشڪل آهن. سڀ ڪان وڏيڪ پنڪي ڪنهن کي ٻڌڻ لاءِ تيار نہ آهي، مان مڃان ٿو تہ پنڪيءَ جي پرورش ۾ مون کان اَنيڪ غلطيون ٿيون آهن. پر تون چنتا نہ ڪر، سڀ ٺيڪ ٿي ويندو. مون اڄ سويل صبح جو شهر جي مشهور وڪيل سان ڳالهايو آهي. هو ڪورٽ ۾ حاضر رهندو. پنڪيءَ کي باعزت آزاد ڪيو ويندو. هوءَ جلد ئي گهر پهچي ويندي.“ آنند وشواس سان چيو.

آنند جي ان وشواس تي منهنجي من کي ڪو بہ قرار نہ مليو. پر تہ بہ مان ڇا ٿي ڪري سگهان! هن گهر سان منهنجو ڪو رشتو ئي نہ رهيو آهي. هاڻ ڪمرڙي هُجت هلايان ۽ ڪمرڙي اَڌيڪار سان هُجت هلايان. من ملول ٿي ويو. اَندر مان اهوئي آواز آيو تہ شويا! هاڻ ڪجهہ بہ ٿيڻ وارو نہ آهي. تنهنجي ڌيءُ جو آئينده روشن نہ آهي. پشاچمي سڀيتا جي رنگ ۾ هوءَ پوريءَ ريت رڱجي ويئي آهي. هاڻ هوءَ ڪنهن کي بہ نہ ٻڌندي. جو انيءَ بي لغام گهوڙي جيان اَلهڙ ٿيندي آهي. هن مٿان ماءُ جي ممتا جو سايعو هجي ها تہ اَڄ هيءُ ڏينهن نہ ڏسڻو پوي ها! هيءُ مان ڇا سوچي رهي آهيان! آزاد زندگي

پنڪي پوليس حوالات ۾ آهي! آنند مون سان دوکو ڪيو آهي. هاڻ هن جي من ماني نه سهنديس.

آنند ولا جي در تي بيٺل چوڪيدار سوال ڪيو

''آپ ڪو ڪِس سي ملنا هئه؟''

هاڻ هن کي ڪهڙو جواب ڏيان! چيو مانس

''صاحب ڪو بولو شويا آئي هئه.''

چوڪيدار انٽرڪام تي آنند کي نياپو پهچايو. دروازو کوليو ۽ مان اَچي ديوان خاني ۾ صوفا تي ويٺس. هڪ منٽ ۾ آنند به اَچي سامهون ويٺو. نوڪر چانهه جا به ڪوپ ٽيبل تي رکي ويو. سلسلو آنند ئي شروع ڪيو ۽ چيائين:

''شويا! تون ڏاڍي ٿڪل ٿي لڳين. پهريائين تون چانهه پي وٺ پوءِ ويهي ٿا ڳالهيون ڪريون. مون کي پڪ هئي ته تون اخبار ۾ خبر پڙهي هت ضرور ايندينءَ.

هيءُ ڪهڙي قسم جو ماڻهو آهي! هن جي ڌيءَ پوليس حوالات ۾ آهي ۽ هو گهر ۾ بالم بڻجي ويٺو آهي. ڇڻ ڪاجهه ٿيو ئي نه آهي! منهنجي من ۾ سوين طوفان اُٿي رهيا هئا. پنهنجي ڌيءُ کي حوالات ۾ ڏسي منهنجي اَندر ۾ غصي جي سونامي پڙڪو ڪائي اُٿي هئي. مان جوالا مکيءَ جيان هن کي هر متان ڦاٽڻ ۽ وچ جيان ڪڙڪڻ ٿئي چاهيو. هو شِو ڀڳوان جيان شانت، ڇڻ سماڌيءَ ۾ منهنجي سامهون ويٺو هو. مان نه روئي ٿئي سگهيس نه رڙ ڪري ٿي سگهيس. فقط هڪ ئي سوال زبان تي آيو:

''آنند! منهنجي پنڪي حوالات ۾ قيد آهي. جوابدار ڪير اهي؟''

هن جو جواب به نرالو هو. چيائين

''شويا! پنڪي هٿن مان نڪري ويئي آهي. تنهن لاءِ اَسين سڀ جوابدار آهيون. تون، مان ۽ حالتون...''

مون هن کي وچ ۾ ڪٽيندي چيو ''اَڙي واهه! هاڻ مونکي ڇو تو جوابدار ٺهرايو وڃي! مون ته ڪورٽ ۾ پنڪيءَ کي پاڻ سان رهائڻ جي طلب ڪئي هئي. توئي قسم نامو پيش

خطا

پرينڪا ڪي ڪٿي ٻوليان! هڪ سال کان حيران پريشان آهيان. جيسين ساه آه، تيسين آس آه. دهليءَ ۾ پرينڪا جي سيني ساهيڙين، دوستن، مٽن مائٽن سان مليو آهيان؛ پر ڪنهن مان به هن جو پتو نٿو پوي. هن جو سيل فون بند آهي. راتو رات هوءَ مسو اڙي گهر کي تالو پائي پنهنجي ماءُ سان دهليءَ جا وڻ ڇڏي، خبر نه آهي ڪٿي هلي ويئي !

پرينڪا ۽ مان دهليءَ ۾ هڪ ئي ڪاليج ۾ پڙهندا هئاسين. هوءَ مون کان ہہ سال جونير هئي. ڪاليج ۾ 'سنڌي ناٽڪ سڀا' هئي. مونکي ناٽڪ ۾ پارٽ وٺڻ ۽ ان جي هدايتڪاري ڪرڻ جو ڏاڍو شوق هئو. هاڻ ٻه دهليءَ جي مشهور ڊراما اِسڪول ۾ ناٽڪ ڪلا جو ڪورس ڪري رهيو آهيان. منهنجي پرينڪا سان ملاقات ٻه سنڌي ناٽڪ جي سلسلي ۾ ٿي. اسان جي ناٽڪ سڀا جي هڪ مکيه ڪلاڪاره هئي سنيتا. منهنجو ان تي پورو ڀروسو هو. سنيتا کي ناٽڪ ۾ ڪو ٻه رول ملي؛ هوءَ پنهنجي اَداڪاري ۽ چترائيءَ سان درشڪن جي واه واه لٽي ئي ويندي هئي. اوچتو سنيتا جي شادي مدراس ۾ طئه ٿي. هوءَ جلد ئي اسان کي ڇڏي پنهنجي ور گهر وڃڻ واري هئي. دل ۾ خوشي هئي ته سنيتا جي شادي ٿي رهي آهي؛ پر ساڻ ساڻ من پريشان به هو ته سنيتا جهڙي قابل ڪلاڪاره وري اسان کي ڪيئن ملندي!

خير هڪ ڏينهن سنيتا پنهنجي هڪ ساهيڙيءَ کي ساڻ ڪري اَچي منهنجي سامهون بيهندي چيو،

"سر! توهان کي منهنجي جاءِ تي هڪ ڪلاڪاره گهرجي نه! وٺو هيءَ ڪلاڪاره! هيري جي ڪڻي آتوَ هيءَ منهنجي ساهيڙي پرينڪا! اسانجي ڪاليج ۾ ئي ٻئين سال ۾ پڙهندي آهي. توهان کي هاڻ پريشان ٿيڻ جي ضرورت نه آهي."

جيئڻ جي لالچ ۾ ڪٿي مون کان ئي تہ اَنرٿ نہ ٿيو آهي! مون ئي پاڻ پنهنجي پير تي ڪهاڙو تہ نہ هنيو آهي! هاڻ ڏڌل ڪير ٿٽين تہ نہ پوندو. بس مالڪ مهر ڪري!

مان اُٿي ڪٿڙي ٿيس. آنند بہ پنهنجي صوفا تان اُٿيو. منهنجي پاسي ۾ اَچي بيٺو. منهنجو هٿ پنهنجن ٻنهي هٿن ۾ سوگهو جهليائين. ڏهن سالن ڪانپوءِ مان آنند جي ڇهڻ جو سک ماڻي رهي هيس. تن بدن ۾ پيار جا ترنگ محسوس ڪري رهي هيس چاهيندي بہ پنهنجو هٿ هن جي هٿن مان ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪو نہ ڪيم. فقط ٻُت ٻڻجي بيٺي رهيس. چپ پل تہ نٿي چُريا پر منهنجي دل جي تيز ڌڙڪن منهنجا ڪن صاف ٻڌي رهيا هئا.

> آنند پاٻوه سان چيو "شويا! مان تنهنجي ويدنا سمجهان ٿو. مان پاڻ پنڪيءَ بابت ڪجهہ ڏينهن کان پريشان آهيان. تو سان صلاح مصلحت ڪرڻ ٿي چاهيم. تنهنجي گهر اَچڻ ٿي چاهيم. پر همٿ سات نہ ڏنو. بد قسمتيءَ سان اَڄ هيءُ شرمسار واقعو ٿي پيو آهي. هيءَ اَسان ٻنهي لاءِ پريشانيءَ جي گهڙي آهي. اَڄ تہ پنڪي ڪورٽ مان آزاد ٿي گهر پهچي ويندي، پر اڳتي جو ڇا ٿيندو! منهنجي هڪ اِلتجا آهي."

منهنجون اَکيون آنند جي چهري تي هيون. جتي هڪ ئي وقت اَنيڪ ڀاو نظر اَچي رهيا هئا. هو شايد پنهنجي ساڃهہ کي رکڻ لاءِ من ئي من ۾ شبدن جي چونڊ ڪري رهيو هو. هن جا چپ ڪجهہ بيان ڪرڻ لاءِ ماندا هئا. هن مونکي وري صوفا تي ويهاريو. پاڻ پاسي ۾ ٿي ويٺو. منهنجو هٿ اَڃا هن جي ٻنهي هٿن ۾ هو. هن ڀُڻ ڀُڻ ڪندي چيو

"شويا! گهر ڏياٽي آهي تہ گهر آهي نہ تہ چار ديو ارون. ماءُ کان سواءِ ٻار جي پرورش ڪوبہ نٿو ڪري سگهي. ماءُ ئي سنسڪارن جي جنني آهي. سنسڪارن کانسواءِ اِنسان جڻ حيوان آهي. پنڪي اَسان ٻنهي جي اَڪيلي سنتان آهي. مان پنڪيءَ جي هيءَ حالت سهي نٿو سگهان. تون واپس گهر اَچ. پنهنجو گهر سنڀال. پنڪيءَ کي تنهنجي سخت ضرورت آهي. تنهنجي ممتا ئي هاڻ پنڪيءَ کي بچائي سگهندي. هيءَ حالت ۾ اُپ اکئين پيو ڏسجي. فيصلو توکي ڪرڻو آهي. ڪالهہ گذري ڪالهہ سان: اَڄ آهي نئون سويرو! تون مونکي 'نہ'- نہ ڪجهہ!

"پريت لڳائي توسان ساجن دل جو درد پرايم"

هوءَ منهنجي پيرن تي مٿو رکي اوڇنگارون ڏيئي روئي رهي هئي. حاضرين زوردار تاڙين سان پرينڪا جي لاجواب اَداڪاريءَ کي داد ڏنو. ڪيترو وقت تاڙيون وڃنديون رهيون.

ان رات به مان پرينڪا کي هن جي گهر تائين ڇڏڻ ويو هوس. هوءَ ڏاڍو خوش هئي. مون کيس چيو،

"پرينڪا! اَڄ تنهنجي اَداڪاري لاجواب هئي تنهنجي هن جوهر مونکي ڏاڍو متاثر ڪيو آهي. مون جهڙو سوچيو هو تهڙو ئي سڀ ٿيو: تنهن لاءِ توکي آفرين هجي."

پرينڪا منهنجن چپن تي هٿ رکندي چيو،

"اها اداڪاري نه هئي، اها سچائي هئي، منهنجي اَندر جو آواز هئو، پيار جو اظهار هئو. مان توکي پيار ڪريان ٿي. توکي دل ڏني اَٿم. اِهو پيار پلا ڪيترو وقت لڪائي رکنديس. عطر ۽ عشق نه لڪن، توڙي حيلا ڪاجن هزار. ڪونرو ڪالهه به هئي. ڪونرو اڄ به آهي."

اهو سڀ چئي مسڪرائيندي لهرائيندي هوءَ پٺ ورائي پنهنجي گهر اندر هلي وئي. مان هن جي ان اَدا تي دنگ رهجي ويس. ڪجهه دير دروازي ڏانهن ڏسندو رهيس. پوءِ ڪاليج هاسٽل هليو ويس.

ٻيون ڏينهن آرتوار هو. سڄو ڏينهن 'ليلا چنيسر' ناٽڪ جي ڪاميابيءَ جو سک ماڻيندي، پرينڪا جي پيار جي اظهار بابت ويچاريندي گذاري ڇڏيم. سومر ڏينهن صبح سان مان پرينڪا سان ملڻ لاءِ ماندو هوس. هن کي فون ڪيم، هن جو سيل بند هو. ڪاليج ۾ به پرينڪا جو پتو ڪونه پيو. هن جي گهر ويس: در تي تالو لڳل هو. پاڙي مان ڄاڻ پيئي ته پرينڪا ۽ هن جي ماءُ، سامان سڙو ٻڌي ڪنهن دور مسافريءَ تي آرتوار رات جو هلي ويا آهن. ڪٿان به هنن جو سرنامو ملي ڪونه سگهيو. ائين هڪ سال کان پرينڪا کي هِتي هُتي ڳولهي رهيو آهيان.

دهليءَ ۾ هاڻ من نٿو لڳي. ڊراما اسڪول مان پندرهن ڏينهن موڪل وٺي، پيڻ سان ملڻ لاءِ ممبئيءَ آيو آهيان. ٻن ڏينهن کان بيمار آهيان. هڪ نرسنگ هوم ۾ داخل ٿيو آهيان. ڊاڪٽر چيو آهي: آرام اَچي ويندو. اَڄ صبح کان

پرينڪا منهنجي سامهون هئي. گورو چٽو رنگ، تراشيل روش، سانوڻ جي گهٽا جهڙا وار، مدهوش ڪندڙ اکيون، گلاب جي رنگت وارا سنهڙا چپ، مضبوط ۽ قداور قد ڪاٺي: پڪ ئي پڪ اِندر ديوتا جي سڀا جي ڪا راج نرتڪي پئي ڀاسي. مان ته هن کي ڏسندو ئي رهيس. پهرين نظر ۾ ئي پنهنجي دل لٽائي ويٺس. مس مس پاڻ تي قابو پائي سنيتا کي چيم.

”سنيتا! مان هڪ نئين ناٽڪ ’ليلا چنيسر‘ جي اِسڪرپٽ تي ڪم ڪري رهيو آهيان. تنهنجي ساهيڙي پرينڪا ’ڪونرو‘ جي رول ۾ بلڪل مڪمل آهي. اسين جلد ئي ريهرسل شروع ڪنداسين. ڪاليج جي ساليانې جلسي ۾ معزز مهمانن اڳيان ناٽڪ پيش ڪنداسين.“

اِها هئي پرينڪا سان منهنجي پهرين ملاقات. بس پوءِ ته هوءَ جڻ منهنجو پاڇو بڻجي ويئي. روز شام جو ناٽڪ جي اِسڪرپٽ تي ويچار، ڪلاڪارن جي چونڊ، ويس وڳن جي چونڊ: انيڪ ريهرسلس: سڀ جو سڀ ۾ هوءَ منهنجي ٻانهن ٻيلي هئي. هر شام مان هن کي سندس گهر تائين ڇڏڻ ويندو هوس.

’ليلا چنيسر‘ شاه جي ست لوڪ ڪهاڻين مان هڪ ڪهاڻي آهي. جنهن مان سنڌيت صاف پيئي جهلڪي. شاهجو ايمان آهي ته مايا جو موه ۽ پريتم جو پيار ٻيئي گڏ نه رهي سگهندا. جو ڏئي ٿو سو پائي ٿو. قربانيءَ جو ٻيون نالو آهي، پريم.

ناٽڪ درشڪن اڳيان پيش ٿيو. مونکي ناٽڪ جو اُهو درشيه بلڪل ياد آهي. ليلا عاليشان ڪمري ۾ ويٺل آهي. راجا جي اچڻ جو انتظار ڪري رهي آهي. پرينڪا، ڪونروءَ جي روپ ۾ ڪمري اندر اَچي ٿي. نولکو هار گلي مان لاهي ليلا اڳيان پيش ڪري ٿي. هار وٺي ليلا ڪمري مان نڪري وڃي ٿي. مان چنيسر جي روپ ۾ نشي ۾ چور ڪمري ۾ اچان ٿو ۽ وڃي سيج تي سمهان ٿو. ڪونرو هٿ ۾ کير جو گلاس کڻي اَچي سيج وٽ بيهي ٿي. گلاس پاسيرو رکي منهنجي پيرن مان جتي لاهي پنهنجي ساڙهيءَ جي پلوَ سان منهنجن پيرن کي پيار سان مالش ڪري ٿي. ٻاجهه سان پڻ پڻ ڪندي چوي ٿي،

”منهنجا ساجن! ٻانهيءَ کي ڪيترو انتظار ڪرايو اٿو. ورهين کان چاهه هئي ته داسي ٿي پنهنجي ساجن جي سيوا ڪريان ۽ راڻ ريجهايان. مس مس قادر منهنجي ٻڌي آهي.“ رات ٿوري سات گهٽا. ڪونرو هٿ ۾ وڃڻو کڻي هوا ڪندي گنگنائي ٿي.

”تنهن ڏينهن ’ليلا چنيسر‘ ناٽڪ کان پوءِ تو مونکي گهر وٺ ڇڏيو. مان ڏاڍي خوش هيس. توکي منهنجي اداڪاري پسند آئي. مون پنهنجي پيار جو اظهار ڪيو. من ۾ انيڪ سپنا سجائي در جي چائنٺ اندر قدم رکيم. گهر اندر ممبئي کان آيل منهنجو مامو ويٺو هو. مامو منهنجو ئي انتظار ڪري رهيو هو. اُٺ ڏينهن پئي ٻنا جڏهن پورا پئي سبيا. مان پانپي ويس ته ضرور ڪاجهه ٿيٺو آهي. مامي، بنا ڪنهن پوڄڪا جي حڪم جاري ڪيو ته گهر جو سامان سهيڙيو: توهان کي ممبئيءَ هلڻو آهي. مون تنهنجي شادي طئه ڪئي آهي. ڇوڪرو امريڪا مان آيل آهي. پندرهن ڏينهن ۾ هو شادي ڪري واپس امريڪا ورندو. تون پاسپورٽ ۽ ويزا ملڻ کان پوءِ امريڪا هلي ويندين. هو تنهنجي ماءُ لاءِ ممبئيءَ ۾ هڪ فليٽ خريد ڪري رهيو آهي. هر مهيني تنهنجي ماءُ کي خرچ لاءِ پيسا موڪليندو رهندو. تنهنجي اما اجا گهڻو وقت گهر گهر ۾ ليپو ٻهاري ڪندي رهندي! هن شاديءَ سان تون به سکي ٿيندينءَ ۽ تنهنجي ماءُ به ساهه پٽيندي. هڙو سٺو ور گهر توکي وري ڪونه ملندو. تنهنجي ماءُ رشتي لاءِ راضي آهي. بس تنهنجي رضامنديءَ لاءِ ويٺو آهيان.

ساڄي رات سوچيندي رهيس. غريبي لعنت آهي. منهنجي ماءُ پورهيو ڪري مونکي پڙهائي رهي آهي ۽ منهنجو پيٽ پالي رهي آهي. منهنجي شاديءَ سان هن جو ٻڍاپو سنو ارجي پوندو. هن کي پنهنجو آشيانو ملندو. سچ چوان ته ڪٿي منهنجي من ۾ به امريڪا جي سکن ماڻڻ جي تمنا جاڳي اُٿي هئي. بي حساب پيسو، موٽر ڪاريون، اوچيون عمارتون ۽ جيون جا سک سڀ للچائي رهيا هئا. غريبيءَ کان نجات پائڻ لاءِ پنهنجي ماءُ جي صدقي ۽ مايا جي موهه ۾ ڦاسي، انڌي کوهه ۾ ٽپو ڏيئي ويٺيس.

ليلا جيان منهنجو من به ڪنڍن جي مايا جار ۾ ڦاسي پيو. اکيون ڏنڌليون ٿي ويون. سچ ۽ ڪوڙ جي ڪا پروڙ ئي ڪونه پيئي. ٻئي ڏينهن دهليءَ جي مسو اڙي گهر کي قلف پائي ممبئي ڏانهن رو انا ٿياسين. ٻن ڏينهن کان پوءِ هڪ مندر

راحت محسوس ڪري رهيو آهيان. دهليءَ واپس ورڻ جو سوچي رهيو آهيان. منهن پيت ڏي ڪري ليٽيو پيو آهيان. سچ ته پرينڪا بابت ئي سوچي رهيو آهيان. ڪٿي هوندي! ڪهڙي حال ۾ هوندي!

اوچتو ڪنهن جو ہانهن تي ٿڌو ڇهاءُ محسوس ڪريان ٿو. پاسو ورايان ٿو: منهنجي سامهون بيٺل آهي، نرس جي روپ ۾ مسڪرائيندي منهنجي پرينڪا! ہنهي کان هڪ ئي وقت ڇرڪ نڪري ويو. مان ٽپ ڏيئي اُٿي ويهي ٿو رهان. پرينڪا کي پنهنجي آغوش ۾ سمائي ٿو ڇڏيان. شايد اِهو ئي پڇڪي رهيو هوس.

”پرينڪا! پرينڪا تو ڪيترو مونکي ستايو آهي.“

پرينڪا ته بس زار زار روئي رهي هئي. خبر نه آهي ڪيترو وقت هوءَ منهنجي آغوش ۾ سمايل هئي. جڏهن ہنهي هوش سنڀاليو تڏهن ہيئي اُٿي ڪٽرا ٿياسين.

اَسين اَڇي سمنڊ جي ڪناري ڪارٽر روڊ تي هڪ بينچ تي ويهون ٿا. آسمان ۾ ڇُٽ پُٽ بادل آهن. سمنڊ تمام شانت آهي. مٺڙي هير لڳي رهي آهي. منهنجي پريتما منهنجي پاسي ۾ آهي. مون پرينڪا کي چيو،

”مٺي! هاڻ تون پنهنجي دل جو داستان ہڌاءِ. مونکي ڇڏي تون ڪٿي غيب ۾ گم ٿي وئينءَ؟ نه ہڌائڻ چاهين ته تنهنجي مرضي. تنهنجو ملڻ ئي مون لاءِ جنت آهي.“

پرينڪا جو ڪنڌ منهنجي ڪلهي تي ليٽيل آهي. هن هڪ سڏڪو ڀري چيو،

”توکي نه ہڌائيندس ته ڪنهنکي ہڌائيندس. تو سان پيار ڪيو اَٿم. پيار جو اظهار ڪيو اَٿم. قسمت ۾ ڪا ڪانَ اَٿم جو غلطيَ ڪري ويٺيس. اَڄ ڏينهن تائين پڇتائي رهي آهيان. ڇا ٿو ڪري سگهجي. پنهنجي ڪئي جو نه ويڄ نه طبيب. پل پل خطا جي سزا ڀوڳي رهي آهيان.“

پرينڪا ڪجهه وقت چپ رهي. شايد سوچي رهي هئي ته داستان ڪٿان شروع ڪري. هوءَ سڌي ٿي ويٺي. هن پنهنجي تن من تي قابو پاتو. جهيڻي آواز ۾ پنهنجي ويدنا بيان ڪرڻ شروع ڪيائين.

ڏيئر پرايو ڏڻ

سڄ چيو اڄ نه ڏيءَ ڏڻ وڏي نه پيءُ پريشان ٿئي: شادي ڪري ته چنتا لهي. ڪالهه تائين گهر ۾ 'پپا... پپا' جي گونج هئي. هڪ مٺي لات دل کي سڪون پيئي ڏيندي هئي: اڄ گهر ۾ سناٽو ڇانيل آهي. گهر جون ديو ارون پاڇن ٿيون ته هن گهر جي آتما ڪيڏانهن ويئي. منهنجي سنڄوُ ڪالهه شادي ڪري پنهنجي ور گهر هلي ويئي. شل شاد هجي. آباد هجي. هن کي ڪوسو واءُ نه لڳي.

ويه سال اڳ جو اهو ڏينهن ياد آهي. مدوءِ منهنجي شاديءَ جو سلوَر جبلي سال هو. اسان پنهنجي پنجويه سالہ جشن ملهائڻ جو فيصلو ڪيو. ان موقعي تي مون مدوءَ کي ڪو اُپهار ڏيڻ ٿي چاهيو. مون مدوءَ کي چيو،

> "مٺي سياڻي جويري بازار هل ته توکي سٺو هيرن جو هار اُپهار ۾ وٺي تو ڏيان."

مدوءَ هڪ ٺمڪ ڏنو. چيائين،

> "سوغات ڏيڻ چاهيو ٿا ته سوغات منهنجي من پسند هئڻ گهرجي. مونکي هيرن جو هار نه گهرجي."

> "پڌاءِ توکي ڇا گهرجي؟" مون چيو.

> "جيڪي چونديس سو ڏيندا؟" مدوءَ چيو.

مون سوچيو ته مدوءَ جو ماٺو حق جو آهي. چوڻي آهي 'زال ته ماٺو، اٺ ته لاٺو، گهوڙو ته داٺو، مرد ته ناٺو' تنهن لاءِ مدوءَ جي ماٺي جو مانُ رکندي مون چيو،

> "ها جيڪا سوکڙي تون چونديندءَ سان توکي ملندي."

۾ منهنجي شادي NRI رميش سان ٿي ويئي. نه هئا چاچي نه هئا ماچي. هئا ته فقط سپنا ۽ مرگهه ترشنا. اسان جو ستن ڏينهن جو هني مون گوئا جي ريت تي اڏيل هوٽل ۾ پورو ٿي ويو. ٽن ڏينهن کان پوءِ رميش اَمريڪا روانو ٿي ويو.

مان پوري، هن جي هر واعدي تي وشواس ڪندي رهيس. اَمريڪا پهچي هو منهنجي ويزا جو بندوبست ڪندو. ممبئيءَ ۾ اما لاءِ جڳهه خريد ڪرڻ لاءِ هو پيسن جو ڊرافٽ موڪليندو. مان ڇريءَ نه هن کان سندس پاسپورٽ جي ڪاپي ورتي ۽ نه هن جي پوري ائڊريس. بس هش ۾ خوش هئس ته هن وٽ پيسو آهي. اَمريڪا ۾ هن کي پنهنجو هوٽل آهي. اَڄ ڏينهن تائين هن جو ڪو اَتو پتو نه آهي. هن کي ڳولهڻ آهي وارِيءَ مان تيل ڪيڻ. مامو به منهنجي قسمت کي ڏوهه ڏيئي چپ ڪري ويٺو آهي. اَبا اَدا گهڻا، پر ڪنهن نه وڏا ڪٺا. راڏا نرسنگ هوم ۾ ڪم ڪري پيٽ پالي رهي آهيان. زندگي جڻ رڪجي ويئي آهي. بدنصيبي پڌائي ٿي ته نصيب ڇا ٿيندو آهي.

توکي پل پل ياد ڪريان پيئي. پر ڪهڙي منهن سان تنهنجي سامهون اَچان! مايا جي موهه منهنجو سڀ ڪجهه لٽي ڇڏيو. مان تنهنجي ناٽڪ جي نائڪا ڪونرو جيان راڱ ته نه ريجهائي سگهيس. ڪنچن جي چاهه ۾ ليلا بڻجي ئي رهجي ويس. نه جيون جو سک ماڻي سگهيس نه رانول پائي سگهيس. بس خطا جي سزا ڀوڳيان پيئي.

''اَلا منهنجي جيءَ تي، زور وڏو زنجير،

منهنجي وٽيءَ ڪير، وِهُ ڪڍيو تو سومرا''

اِهو سڀ ڇئي پرينڪا چپ ڪري ويهي رهي. مون کيس ٺڏُ ڏيندي چيو

''مٺي! زندگي هڪ ناٽڪ آهي. ناٽڪ ۾ انٽرويل ٿئي: پر زندگي جي ناٽڪ ۾ بلڪل نه! هن ناٽڪ جي شروعات آهي جنم ۽ انت آهي موت جيون ۾ انيڪ حادثا ٿين ٿا. ڪي مايا ۽ موهه ڪارڻ ته ڪي پرم ۽ اڻ ڄاڻائي سببان. توکي هيءُ سڀ حادثو سمجهي وساري ڇڏڻ گهرجي. دنيا سڀ د ياه. ڪير ڪير تاهين تنهنجو! اَسانکي ته جيئڻ گڏجي ماڻڻو آهي.

متوءَ ہار جي سر تي هٿ رکيو. ہار کان هن جو نالو پڇيو. ڇوڪري چاڪ پاسيرو رکي متوءَ جي ڀاڪر ۾ سمائجي ويئي. ٻنهي جي اکين ۾ لڙڪ هئا. روئندي هن پنهنجو نالو ٻڌايو 'سنجيوني'. ہار کي اهو نالو ڪنهن ڏنو هو، خبر نہ آهي؛ پر متوءَ جي جيون لاءِ هوءَ برابر سنجيوني ٻوٽي هئي.

متوءَ ۾ هاڻ نئون امنگ ۽ اتساه هو. مون هُن کي اهڙو خوش ڪڏهن ڪونہ ڏٺو هو. سڄ لهي چڙهي 'سنجيوني' يعني 'سنجوءَ' تان. سنجوءَ لاءِ ڪهڙي ٻريس خريد ڪرڻي آهي! سنجوءَ کي ڪيڏانهن گهمڻ وٺي هلڻو آهي! سنجو ڇا کائيندي وغيره!. متوءَ سڀ کان وڏيڪ حڪم جاري ڪيا پنهنجي پٽ ابيہ لاءِ. توکي ڀيڻ سان پيار سان پيش اچڻو آهي. جيڪا شيءَ هوءَ گهري کيس ڏيڻي آهي. هن کي ڪڏهن بہ روئارڻو نہ آهي؛ ٻيءَ حالت ۾ تنهنجي خرچي بند. سنجو تہ ساڄي گهر جي اکين جو تارو هئي ۽ هر ڪنهن جي دلاري هئي.

اسان جي شاديءَ جي سلوَر جبلي اُتسو ۾ آيل سيني مهمانن جو ڌيان ڇڪايو تہ سنجيونيءَ. متوءَ سيني مٽن مائٽن، يارن دوستن ۽ پاڙيو ارن سان سنجيونيءَ جي واقفيت وڏي چوچ سان ڪرائي. سيني کي چيائين تہ اسان جي گهر جي راڄ راڻي آهي سنجو. هينئر اسان جو پريوار مڪمل آهي. گهر ۾ ڌيءَ بہ آهي تہ پٽ بہ آهي. بنا سورن کاڌي ئي مونکي ڌيءَ ملي آهي. مالڪ جي وڏي مهر آهي. متوءَ جي مُنهن تي تہ سيني کيس واڌايون پئي ڏنيون؛ پر هن جي پٺيان سيني سس پس پئي ڪئي. متوءَ جي هڪ ساهيڙيءَ نقط چيني ڪندي چيو،

> "ٻُڌڻ ويو اٿس وسري لُڏڻ آيو اٿس ياد. هڪ ہار سان ڇٽي پٽي ويٺي هئي؛ هاڻ ساڄي عمر پوڄيندي ڌيءَ ڌڻ ساسان؛ بہ ڪاري ڪلو تي."

متوءَ جي ڀيڻ تيڪا ٽپڻي ڪندي چيو، "متوءَ کي جي ايتري ڌيءَ جي چاه هئي تہ مونکي چوي ها. مان هن کي پنهنجي ٽيون نمبر ڌيءَ راڻي ڏيئي ڇڏيان ها!"

منهنجي ڀيڻ راڌا بہ پنهنجي تيڪا ڪئي. چيائين، "ڇوڪريءَ جا ڀاڳ کليا. هوءَ بہ هاڻ دادا جي ملڪيت تي پنهنجو حق ڄمائيندي. اسان کي تہ پاڇندو بہ نہ."

متو سڀ ٻڌندي هئي؛ پر ڪن لاٽار ڪري ڇڏيندي هئي. هن لاءِ مِٺي

"مونکي ڌيءَ گهرجي. ڀڳوان پٽ تہ ڏنو آهي: اپيہ ڏهن ٻارهن سالن ۾ پنهنجي پڙهائي پوري ڪري وديش هليو ويندو. پٽ مال سان، ڌيءَ حال سان. گهر ۾ ڌيءَ هوندي تہ گَهر پيو ٻهڪندو." مدوءَ چيو.

"مدو! پر هاڻ ايتري ۾ ڌيءَ ڪٿان ايندي." مون کلندي چيو.

"مان بہ وري سور کائڻ لاءِ تيار نہ آهيان. ڌيءَ گود وٺنداسين." مدوءَ هڪ انوکي ادا سان چيو.

مدوءَ جي ضد اڳيان ڪو بيٺو آهي! اسين اچي اناٿ آشرم ۾ پهتاسين. اُتي لاوارث ٻارن کي مهاراشٽر جي جدا جدا هنڌن تان آندو ويندو آهي. ڪورٽ جي آديش سان کين گود ڏنو ويندو آهي. اُتي نہ ٻار جو ڌرم آهي نہ ٻار جي ذات آهي. آهي تہ فقط اُهو انساني ٻار آهي جنهن کي حالتن ڪري آشرم تائين پهچايو ويو آهي: نہ تہ اهو بہ ڪنهن گهر ۾ پنهنجي ماءُ جي گود ۾ محفوظ هجي ها.

آفيس ۾ فارم ڀري ڏنوسين. جاچ جوچ ڪري اسان کي هڪ مهيني ڪانپوءِ سڏايو ويو ۽ ٻار جي چونڊ ڪرڻ لاءِ چيو ويو. مان حيران ۽ پريشان هوس. جڏهن مالڪ سيني کي اُپائيو آهي، هرڪنهن تي انسان هئڻ جو ٺپو لڳايو آهي ۽ کيس جيئڻ جو حق بخشيو آهي: تڏهن مان ڪير آهيان جو ڪنهن ٻار جي چونڊ ڪريان! ايشور جڏهن جننيءَ جي گود ڀري ٿو: تڏهن تہ هن کي چونڊ ڪرڻ جو موقعو نٿو ڏي.

خير! مدوءَ جي سوچ نرالي هئي. مدوءَ جي نظر وڻ وٽ بيٺل هڪ ننڍي ڇوڪريءَ تي هئي: جا چاڪ سان پٽ تي ڪنهن ننڍي گهر جو چتر ڪڍي رهي هئي. عمر اٽڪل چار پنج سال: قد جي ڊگهي، سهڻا روش، اکين ۾ ڍنڍ جي گهرائي پر رنگ جي جهڪي. بدن تي آسماني رنگ جو لنبو فراڪ. پير اگهاڙا.

مدوءَ مون ڏانهن نهاريو. منهنجي من ۾ ڇا هلي رهيو هو: سو مدو سمجهي ويئي. آهستہ چيائين،

"جي هرڪنهن کي گورو چٽو ٻار گهرجي تہ هن ويچاريءَ جو ڇ ٿيندو. مان هت ٻار وٺڻ آئي آهيان شوڪيس لاءِ گڏي وٺڻ ڪو نہ آئي آهيان."

ڪي نڪتو تہ وري ڪي گھرجمائي ٿي رهڻ جي اميد سان اڳيان آيا آهن. نياڻيءَ جو ڀاڳ پلو ٿئي؛ مان هن کي انڌي کوهہ ۾ ڌڪو ڏيڻ نٿو چاهيان. ڌيءَ سکي تہ جڳ سکي. سيني دوستن ڏانهن خط لکيا اٿم. اميد اٿم تہ ضرور ڪا راهہ نڪري ايندي. نياڻي وجي پنهنجي ور گھر ۾ سکي ٿيندي.

تنهن ڏينهن گھڻن سالن بعد مون سان ملڻ آيو منهنجو اسڪول جي ڏينهن جو هم ڪلاسي ميجر راڪيش رامچنداڻي. ڳالهين ڳالهين ۾ چيائين تہ هو هڪ ڇوڪري کي سڃاڻي، ڪيپٽن ڪشور. ڪشمير ۾ پاڪستان پارت سرحد تي هن جي پوسٽنگ هئي. هڪ رات جو چوڪيءَ تي حملو ٿيو. ڪيپٽن ڪشور جي ٽنگ ۾ گولي لڳي. هن جو آپريشن ٿيو. هاڻ هو جئپور فوٽ سان هلندو آهي. سرڪار هن کي ڪانديوليءَ ۾ هڪ پيٽرول پمپ ڏنو آهي. اڪيلو رهندو آهي. هڪ نيڪ نوجوان آهي. مان هن کي توهان سان ملڻ لاءِ موڪليندس. اجا ڪجهہ ميجر راڪيش وڌيڪ چوي، متوءَ ناراضپي سان ميجر کي ٽوڪيندي چيو، ”سر! مونکي ڪنهن لولي لنگڙي سان پنهنجي ڌيءَ جي شادي ڪونہ ڪرڻي آهي. سنڄو ڪا وڏي تہ ڪونہ ٿي ويئي آهي. هن گھر ۾ ڪو سنجوءَ کي ڪارائڻ لاءِ اٽو مهانگو! ايشور سڀ سٺائي ڪندو.“ ميجر اٿندي چيو، ”مان ڪيپٽن ڪشور کي توهان سان ملڻ لاءِ موڪليندس. توهانکي ڇوڪرو ضرور پسند ايندو.“

ٻئي ڏينهن شام جو مان پنهنجي گھر جي بالڪنيءَ ۾ ويهي چانهہ پي رهيو هوس تہ در تي هڪ ڪار اچي بيٺي. مون ڪار مان هڪ نوجوان کي لهندو ڏٺو. هلڻ وقت هن جي کٻيءَ ٽنگ ۾ معمولي عيب هو. مون متوءَ سنجو کي سڏ ڏنو. هنن ٻہ هن کي گھر ڏانهن ايندو ڏٺو. در تي گھنٽي وڳي. در مون ئي کوليو. هن اندر اچي پنهنجي واقفيت ڏيندي چيو،

”سائين! مان ڪيپٽن ڪشور آهيان. توهان سان ملڻ آيو آهيان.“

هو سيني سان مليو. چانهہ پيئندي مون متوءَ کي ٻئي ڪمري ۾ هلڻ جو اشارو ڏنو. هنن ٻنهي کي پاڻ ۾ ڳالهيون ڪرڻ لاءِ ڇڏي ڏنو. ٿوري دير بعد مان وجي ڪيپٽن ڪشور جي سامهون ويٺس. سنجيوني تہ اٿي هلي ويئي. ڪيپٽن ڪشور مرڪندي چيو،

”سائين! اسان جي سماج ۾ ڪنوار پيءُ جي حالت قياس جوڳي آهي. پر منهنجو وشواس آهي تہ ڌيءَ ۽ پٽ ۾ فرق نہ آهي. مان هاڻ سنجيونيءَ جي ويچارن کان واقف آهيان. توهان هن کي پارتيہ سنسڪار ڏنا آهن. مون جنگ جي ميدان تي موت جي دهشت سان مقابلو ڪيو آهي. مون لاءِ زندگي

ٻہ ماٺ تہ مُٺي ٻہ ماٺ. سنڄوءَ کي اسڪول ۾ داخل ڪرايو ويو. ايپہ کي حڪم ڪيو ويو تہ روز هڪ ڪلاڪ پيڻ کي پڙهائي. ماڻهو گهوڙي کي پاڻي پيئارڻ لاءِ نديءَ ڪناري وٺي وڃي سگهي ٿو پر گهوڙي کي هٿ سان پاڻي پيئاري نٿو سگهي. اهڙو حال ويچاري ايپہ جو هو. هن سنڄوءَ کي پڙهائڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪيئي؛ پر سنڄو پڙهڻ لاءِ تيار ڪونہ هئي. هڪ ڏينهن ايپہ ماءُ کي چيو،

”تنهنجي ڌيءَ ڪڏهن بہ پڙهي نہ سگهندي. ايشور جڏهن دماغ ورهايو ٿئي تہ تنهنجي ڌيءَ ننڊون ڪري رهي هئي!“

سنڄوُءَ جي پڙهڻ ۾ ڪا بہ رُچي ڪونہ هئي. هن لاءِ اسڪول جيڻ قيد هو. نيٺ ڇئن سالن کانپوءِ هوءَ اسڪول ڇڏي اچي گهر ويٺي؛ پر مٽو ڪٿي ٿي آڻ مڃي. مٽوءَ هن کي گهر ۾ سنڌي هندي لکڻ پڙهڻ سيکاري. هن کي ساهتيہ، سنسڪرتي ۽ سائنس جو رواجي گيان ڏنو. هن کي رڌڻ، پچائڻ ۽ گهر جو حساب ڪتاب رکڻ ۾ ماهر ڪيو. اڄ سڄي گهر جي واڳ سنڄوءَ جي هٿ ۾ آهي. سڀ پيا هن جي ساراه ڪن.

وقت تہ پنهنجي رفتار سان پيو هلي. مون رٽاير ڪيو آهي. ايپہ پنهنجي پڙهائي پوري ڪري وڃي امريڪا جاوڻ وسايا آهن. هو شايد ئي وري واپس وطن وري. مٽوءَ جي صحت بہ اڄڪلهہ ناساز ٿي رهي. سيني کي وقت سر کاڌو ڏيڻ، دوا ستيءَ جو خيال رکڻ، گهر جي ڪٿي وڌي، ٻن نوڪرن تي نظر رکڻ؛ پوري جوابداري سنڄوءَ جي ڪاچڙن ڪلهن تي آهي. پر هوءَ سڀ ۾ پوري آهي. ڪڏهن بہ هن جي زبان مان اُف نہ نڪري. هاڻ منهنجو بہ هن سنسار ۾ ٻيو ڪير آهي. ساسن تي ڪهڙو ڀروسو. مون بہ پنهنجي سموري ملڪيت، گهر وغيره سڀ جو سڀ سنڄوءَ جي نالي ڪري ڇڏيو آهي. هاڻ مونکي پريشاني آهي تہ سنڄوءَ جي شاديءَ جي. ڏيئر پرائو ڌن. ڌيءَ جي ماني راجا جنڪ بہ نہ لڌي. چوٽي آهي 'زال ويا مڻ. اک اُٽڻ، کير ايامڻ ۽ ڌيءَ جي وڌڻ ۾ ويرم ئي ڪانہ لڳي.' سنڄوءَ جي عمر هاڻ 25 سال ٿي ويئي آهي ۽ منهنجي ننڊ ڦٽي پيئي آهي.

انيڪ رشتا آيا. جت پير جو سائو وڻ هوندو؛ اتي پٿر تہ ضرور لڳندا. پر هي رشتا مونکي وڌيڪ دکي ڪري رهيا آهن. ڪن کي منهنجي ڌيءَ سنڄوءَ جو روپ رنگ راس نٿو اچي؛ ڪن کي منهنجي ڌيءَ جي اصلي ٻڻ تي اعتراض آهي، ڪن کي منهنجي ملڪيت جي لالچ آهي؛

ڪجھ سوچيو!

مان ٻہ سال ڏيساور تي دبئيءَ ويل هوس. ڪالھ ئي وطن واپس وريو آهيان. سويل صبح جو ڪالونيءَ جي باغ ۾ ٽهلي رهيو هوس تہ منهنجي نظر، سامهون بينچ تي ويٺل هڪ شخص تي پيئي. اَڇو چوغو، سٿڻ، اکين تي ٿلهو چشمو، ڪلها جهڪيل، بدن نبل، سڀ ڪان بي خبر، ڪنهن ٻوڙهي ويچار ۾ ويٺل هو. مان تہ ڪالونيءَ جي هرڪنهن ماڻهوءَ سان واقف آهيان. هرهڪ سان رامست جو رشتو اٿم ؛ پر هيءُ شخص ڪير آهي! ٿورو اڳيان وڃي هن تي نظر وڌم. مان تہ دنگ رهجي ويس. هيءُ تہ سيٺ روشن لال آهي. 'سي' بلڊنگ ۾ چوٿين ماڙي تي رهندو آهي. شيئر مارڪيٽ ۾ دلالي ڪندو آهي. ٻن سالن ۾ هن جي اهڙي حالت ڪيئن ٿي آهي! هن تي ڪهڙو قهر ڪڙڪيو آهي، جو هو سڃاڻڻ ۾ ئي نہ پئي آيو! مون هن جي ويچارن ۾ وگهن وجهڻ نٿي چاهيو. جلد ئي هوا خوري پوري ڪري گهر پهتس. چانهہ پيئندي پنهنجي ڌرم پتني روما کان، روشن لال جي حالت بابت پڇيم. هن جي چهري تي بہ مايوسي ڇانئجي ويئي. ڪجھہ پل شانت ويٺي رهي. پوءِ سڏڪا ڀري چيائين،

"روشن لال ۽ ڀاڀي پاروتي سان ايشور قهر ڪيو آهي. اهڙي ڪل ڪنهن سان نہ ٿئي. هن جو سڪيلڌو جوان پٽ چندر هڪ سال اڳ راه رباني وٺي ويو. سڄو گهر ڍهي پيو آهي. گهر ۾ ياتي ٻہ، اُهي بہ زنده لاش ٿي رهجي ويا آهن. توهان اڄ ئي روشن لال جي گهر وڃي، هن سان پرچاڻي ڪري اَچجوس. ڀاڙو اَبو امڙ آهي. هن سان پرچاڻي ڪري

جيئڻ هڪ نعمت آهي. مونکي پنهنجي لاءِ جيون ساٿي يعني هڪ ميت جي تلاش آهي. نوراني رستي ۾ نہ ڪو رنگ روپ ڏسڻ جي ضرورت آهي ۽ نہ ئي ڪنهن جي بڻ ڇاڻڻ جي اهميت آهي. بدن، اپاهج آهي پر روح تہ هميشهہ ستيم شوم سندرم آهي.

جڏهن سناجوءَ جي ڪمري ۾ سندس ويچار ڇاڻڻ لاءِ ويس تہ هن جي اکين ۾ ڳوڙها هئا. هوءَ منهنجي پاڪر ۾ سمائجي ويئي. هن ڌيرج سان چيو. ”پپا ! ممي! مونکي افسوس آهي تہ مان توهان ٻنهي جي پريشانيءَ جو ڪارڻ بڻجي پيئي آهيان. توهان مون سان وڏا وڙ ڪيا آهن. مان توهان جا احسان هن جنم ۾ تہ لاهي ڪونہ سگهنديس. توهان چاهيو ٿا تہ منهنجي شادي ڪنهن وڏي گهر ۾ شان مان سان ٿئي. توهان سماج جو نظريو ڏسي رهيا آهيو. منهنجي جنم داتا ماءُ پيءُ جو پتو نہ آهي. مونکي ڪاچري جي ڍير تي پاتو ويو. پهريان پنج سال منهنجي پرورش اناٿ آشرم ۾ ٿي آهي. منهنجو رنگ روپ سانورو آهي ۽ سپ ڪان وڏيڪ تہ مان هڪ ڇوڪري آهيان. اهو سڀ هنن کي پسند نہ آهي. سچ پڇو تہ هنن کي منهنجو وجود ئي پسند نہ آهي. ان کان وڌيڪ انسانيت جي ذلت ڪهڙي ٿي سگهي ٿي. هنن لاءِ اهو بي معني آهي تہ منهنجو پالڻ پوشڻ توهان جهڙي نيڪ انسانن جي گهر ۾ ٿيو آهي؛ جن مونکي پنهنجي خاندان جو نالو ڏنو آهي. ممي متوءَ سنسڪار ڏنا آهن. مون ۾ ڪابہ گهٽتائي ڪونہ آهي. مان هڪ مڪمل ناري آهيان. مان چاهيان ٿي تہ مان سموري زندگي توهانجي خدمت ۾ رهان. جيون جي انت گهڙيءَ تائين توهانجو پيار پايان. پر توهانکي سماج جو دٻپ ستائي رهيو آهي تہ متان ڪير توهان کي طعنو هڻي تہ توهان پنهنجي فرض جي سرانجامي پوريءَ ريت نہ ڪئي آهي. تنهن لاءِ توهان منهنجي شادي جلد بہ جلد ڪرائڻ ٿا چاهيو. پپا! منهنجو پنهنجي زندگيءَ تي ڪوبہ اڌڪار نہ آهي. مان ڪوبہ فيصلو ڪونہ وٺنديس. توهان پل منهنجا جنم داتا نہ آهيو پر منهنجا جيون داتا تہ توهان ئي آهيو. پتا جي ناتي منهنجي زندگيءَ جي هر فيصلي وٺڻ جو اڌڪار توهان کي آهي. هاڻ فيصلو توهان کي ڪرڻو آهي.“

بس منهنجي لاڏليءَ مونکي سچ جي راه ڏيکاري. مون پنهنجي ڌيءَ پرائي ڪئي.

روز لهندا رهيا چنڊ دل جا
زندگي پوءِ بہ زندگي آهي.

رکي کيس وشو اس ڏياريم تہ هن کي پڪ انجنيئرنگ ڪاليج ۾ داخلا ملي ويندي. چندر منهنجي چرن وندنا ڪئي ۽ خوش ٿيندو گهر ويو. بس، تنهن ڏينهن ئي مون پنهنجي دوست، سرڪار جي منتري شري وشو اس راءِ کي فون ڪيو. چندر کي ممبئيءَ جي هڪ مشهور انجنيئرنگ ڪاليج ۾ داخلا ملي ويئي. مون روشن لال ۽ هن جي زال پاروتيءَ کي پاڙي ۾ لڏون ورهائيندو ۽ جهمر هڻندي ڏٺو. اَڄ پڌان ٿو تہ چندر هن جهان ۾ آهي ئي ڪونہ. وچي ايشور کي پيارو ٿيو!

آءٌ روشن لال ۽ پاروتي ياپيءَ سان اعزا پرسي ڪرڻ لاءِ هنن جي گهر ويس ضرور؛ پر هنن ٻنهي جي حالت ڏسي مان پاڻ جهلي نہ سگهيس. اکين ۾ ڳوڙها ڪٽي ڪمري کان ٻاهر نڪري آيس. ڪيئن نہ وقت، ماڻهوءَ کي حالتن جي بوجهہ سان جهول ٻٽايو ڇڏي!

مون کي ساڄي رات ننڊ ڪونہ آئي. پئي پاسا ورايم. مون ڄاڻڻ ٿئي چاهيو تہ چندر جو موت ڪيئن ٿيو. ڇا اهو سياويڪ موت هو يا ڪا سازش هئي. ڪنهن کان پڇان! ڪير ٻڌائيندو! مون کي ياد آيو تہ چندر جو هڪ دوست ۽ ڪاليج ۾ هن جو هم ڪلاسي وڪرم ، پاسي واري آرام نگر ۾ رهندو آهي. مون ٻئين ڏينهن وڪرم جي گهر وڃڻ جو فيصلو ڪيو.

وڪرم جي در تي دستڪ ڏنم. در وڪرم ئي کوليو. چيائين: ”اچو مسٽر لعلچنداڻي اندر اچو. چندر جي موت بابت سڀ ڄاڻڻ لاءِ آيا آهيو!“

منهنجو تہ وات ئي ڦاٽي ويو. هيءُ ڇوڪرو مونکي ڪيئن سڃاڻي! هن منهنجي اندر جهاتي ڪيئن پاتي! اَجا مان ڪرسيءَ تي ويهان هن مونکي وري حيران ڪري ڇڏيو. چيائين

”سائين چندر جي موت لاءِ توهان بہ تہ جوابدار آهيو.“

مون کان ڇرڪ نڪري ويو. وڪرم ڏانهن نهاريندي مون ڪانئس پڇيو

”وڪرم پٽ! چندر جي موت لاءِ مان جوابدار ڪيئن آهيان! تون ڇا

اڇڻ، توهان جو فرض آهي.“

ڇا ٿيو هن جي جو ان پٽ چندر کي؟ مون روما کان پڇيو. هن ٻڌايو:

”بس قسمت ٿٺي ته ٿاڪو ئي نه لڳي. يار! پونه پنهنجن دوستن سان ڪرڪيٽ ميچ ڪرڻ ويو. ڪِري پيو ۽ سانسي سڪالو ٿي ويو. هن جو لاش هت ڪٽائي آيا.“

مان پاسي ۾ رکيل ڪرسيءَ تي ويهي رهيس. منهنجن اکين اڳيان اَڊائي سال اڳ وارو هڪ درشيه تري آيو. صبح جو پهر هو. مان نيرن ڪري رهيو هوس. روشن لال پنهنجي پٽ چندر کي ساڻ ڪري منهنجي گهر آيو هو. ڪجهه پريشان هو. ڪرسيءَ تي ويهندي چيائين

”لالچنداڻي صاحب! هڪ ضروري ڪم ڪٽي توهان وٽ آيو آهيان. ممبئي شهر ۾ توهان جي وڏي پهچ آهي. توهان ئي منهنجي ٻيڙي ڪناري لڳائي سگهو ٿا. منهنجي پٽ چندر هن سال بورڊ جو امتحان پاس ڪيو آهي. هن کي 60 سيڪڙو مارڪون مليون آهن. ڇوڪرو تمام هوشيار ۽ محنتي آهي. ڪرڪيٽ راند لاءِ اسڪول ٽيم جو ڪئپٽن هو. هن ڪهڻن ئي ڪاليجن ۾ انجنيئرنگ جي سيٽ لاءِ فارم ڀريا آهن. پر ڪٿان به ڪيس جواب ڪونه آيو آهي. ڇوڪرو نااُميد ٿي ويو آهي.هيءُ ته هاڻ B.Sc. ڪرڻ چاهي ٿو؛ پر منهنجي تمنا آهي ته انجنيئر ٿئي. سائين! چندر منهنجي اڪيلي سنتان آهي. پٽ وڌيو سون وڌيو. گهر جو نالو روشن ٿيندو. مان ته ڪونه پڙهيس. ان لاءِ شيئر بازار ۾ دلالي پيو ڪريان. مالڪ سپ ڪجهه ڏنو آهي. ڪيترو به خرچ اچي؛ پر چندر کي ڪنهن انجنيئرنگ ڪاليج ۾ داخلا وٺي ڏيوس. مان هميشه توهان جو اَحسانمند رهندس. سائين! مون ۽ منهنجي ڌرمپتنيءَ چندر لاءِ وڏا سپنا لڌا آهن. هن کي ڪنهن اوچ تي ڏسڻ ٿا چاهيون ۽ ساڻ ساڻ پنهنجو آئنده به سنوارڻ ٿا چاهيون. پر اَڄ جون حالتون ڏسي من پريشان ٿي ويو آهي.“

روشن لال جي ڳالهائڻ ۾ تاثير هو. ڀاونائن ۾ سچائي هئي. هن کي چندر جي ڀوشيه جي چنتا هئي. هن جي اکين ۾ انيڪ سپنا هئا. انسان ته اميد تي ئي جيئي ٿو. مون هن کان فائيل ورتو. چندر جي ڪلهي تي هٿ

مون وڪرم کي وچ ۾ روڪيندي چيو

”مٺا! مونکي تون اِهو ٻڌاءِ تہ چندر جو موت ڪيئن ٿيو؟“

گھر ۾ نوڪر چانهہ ۽ بسڪيٽ ٽيبل تي رکي ويو. وڪرم چانهہ جو ڪوپ مونکي هٿ ۾ ڏيندي چيو.

”سائين! سالیانہ امتحان اَچي سر تي بيٺا هئا. امتحان کي منهن ڏيڻ چندر جي وس کان ٻاهر هو. چنتا، بيوسي ۽ ڊپ هن جي چهري تي صاف ظاهر هو. منهنجا لکيل نوٽس ۽ ڪتاب کڻي هو ڪاليج جي لائبريري ۾ وڃي ويهندو هو. شايد اُن عرصي ۾ هن جي ملاقات وجيہ سان ٿي هئي. وجيہ بہ اسان جو هم ڪلاسي هو. شاهوڪاري ٻار هو. اهو پڙهڻ لاءِ ڪاليج ڪونہ ايندو هو. فقط ڇوڪرين جي صحبت ماڻڻ، ڪل خوشيءَ سان وقت گذارڻ ۽ ڪاليج ڪينٽين ۾ پيسا اُڏائڻ لاءِ ئي هو ڪاليج ايندو هو. ڪن جو چوڻ هو تہ هو پاڻ بہ نشي دار شيون واپرائيندو هو ۽ ٻين وديارٿين کي بہ LSD پائوڊر جون پُڙيون وڪڻندو هو. چندر بہ پنهنجي چنتائن ۽ بي وسي کي وسارڻ ۽ من کي شانت رکڻ لاءِ وجيہ کان پُڙيون وٺندو هو. مون هن کي ڪيترا دفعا سمجهايو هو ۽ هن بہ ڪيترا دفعا ڊرگس نہ وٺڻ لاءِ انجام اقرار بہ ڪيا هئا: پر جيئن جيئن امتحان ويجها ٿي آيا، هو پڙهڻ جي دٻاءَ کان مڪتي پائڻ لاءِ پُڙين جو سهارو وٺندو رهيو. وجيہ سان هن جي دوستي وڌندي رهي. امتحان بہ پورا ٿيا. ڪاليج بند هو. هاڻ چندر کي اِمتحان جي نتيجي جي چنتا ستائي رهي هئي. هن کي پڪ هئي تہ هو ناپاس ٿيندو. ڪاڪا روشن لال جو غصو. پنهنجي ماءُ جا ڳوڙها. دوستن اڳيان شرمندگيءَ جو ويچار ڪري هو پريشان ٿي ويندو هو. هن جو هڪ ئي سهارو هو نشي جي پُڙي. هن کي نشي جي لت لڳي چڪي هئي!

هڪ ڏينهن صبح جو چندر جو فون آيو. چيائين ”پوني ٿا هلون فرگوسن ڪاليج جي وديارٿين سان ڪرڪيٽ ميچ آهي. رات تائين گهر واپس پهچي ويندا سين.“ مان هن کي ’نہ‘ نہ ڪري سگهيس. اسين ڪاليج جي بس ۾ پوني پهچي وياسين. مون چندر کي تمام تناوَ ۾ ڏٺو. ڦريون وارو فرگوسن ڪاليج کي وٺو هو. بولنگ اسان جي ڪاليج کي ڪرڻي هئي. ميدان ۾ لهڻ کان اڳ مون چندر کي باٿ روم ۾ ويندو ڏٺو. منهنجي

تو ڳالھائين!“

وڪرم منھنجي سامھون واري ڪرسيءَ تي ٿي ويٺو. چيائين

”لعلچند اٺي صاحب! توھان چندر جا پاڙيسري آھيو. چندر کي توھان ئي انجنيئرنگ لاءِ، منتريءَ جي سفارش سان اسانجي ڪاليج ۾ داخلا وٺي ڏني ھئي. چندر مونکي سڀ ٻڌايو ھو. مان ھن جو دوست بہ ھوس ۽ اسڪول جي ڏينھن کان ھم ڪلاسي بہ ھوس. مان توھان کان پڇڻ ٿو چاھيان تہ انجنيئرنگ ۾ داخلا وٺي ڏيڻ کان اڳ ڇا ڪڏھن توھان چندر جي راءِ ورتي! جنھن کي ڪاليج ۾ پڙھڻو آھي تنھن کي تہ توھان نظر انداز ڪري ڇڏيو. توھان کي تہ ھئي واہ واہ ڪٽڻي. ڪاڪا روشن لال کي ھئا پنھنجا ارمان پورا ڪرڻا. توھان نہ ڪڏھن چندر کان وشيہ جي رُچيءَ بابت پڇيو ۽ نہ ڪڏھن ھن جي دماغي قوت بابت ويچار ڪيو. بس ھن کي باہ جي ڀنيٽ ۾ ڌڪو ڏيئي ڇڏيو. جنھن ڇوڪري لاءِ بورڊ جو ٻارھون درجو پاس ڪرڻ مشڪل ٿي پيو ھو ۽ ماسترن کان ٽيوشن وٺي، ڪلاسن کي وڏي رقم چڪائي مس مس سٺ سيڪڙو مارڪز سان اھو پاس ٿيو ھو: سو ڀلا انجنيئرنگ جي ڪلاس ۾ اوچ تعليم جي جدا جدا اھم وشين سان ڪھڙو مقابلو ڪري سگھندو. ھو پھرئين ڏينھن کان ئي ھمٿ ھاري ويٺو ھو. ھو ھر ڪا ڳالھہ مون سان اوريندو ھو: پر پڙھڻ ڪا ستي تہ نہ آھي جو مان ھن کي پياريان ۽ ھو پاس ٿي وڃي. ھن ڪاڪا روشن لال کي بہ ٻڌايو ھو تہ انجنيئرنگ ۾ پاس ٿيڻ ھن جي وَس کان ٻاھر ھو. پر ڪاڪا روشن لال پنھنجي پٽ جي مجبورين کي سمجھي ڪونہ سگھيو. ھن جو پٽ کي ھڪ ئي آديش ھو تہ ڪرڪيٽ راند ڪرڻ بند ڪر: پڙھڻ ۾ ڌيان ڏي! ايشور سڀ سولي ڪندو!

اسڪول جي ڏينھن کان چندر جو ڪرڪيٽ راند ۾ ڏاڍو چاھ ھو. ھو اسڪول جي ٽيم جو ڪئپٽن بہ ھو. فاسٽ بولنگ ۾ ماھر ھو. ھن ڪيترا انعام، ڀلا ۽ شيلڊ کٽيون ھيون. ھن پنھنجو شوق قائم رکڻ لاءِ ڪاليج جي ڪرڪيٽ ڪلب ۾ داخلا ورتي. ھاڻ ھن جو ٻَچ وقت پريڪٽس يا ٻين ڪاليجن سان مئچ ڪرڻ ۾ ويندو ھو. سچ پڇو تہ ھو ڪاليج ۾ ڏاڍو مشھور ھو. ڪاليج جون ڇوڪريون تہ ھن تان قربان قربان پيون وينديون ھيون. ھو ھڪ نيڪ انسان بہ ھو.

ساجني

چيو ويندو آهي تہ هر مرد جي ڪاميابيءَ پٺيان عورت جو هٿ هوندو آهي. پوءِ اها عورت هن جي پتني هجي يا پريتما: يا هڪ ئي عورت ۾ ٻيئي سمايل آهن. بابا بابت پئي سوچيم. اَما جيئري هئي تہ بابا جي شاخصيت ئي نرالي هئي. آفيس ۾ هن جي حڪومت، هن جو پهراءُ، هن جو پنهنجي صحت ڏانهن پورو ڌيان، دوستن سان کل مساخري، ديش وديش جا سير: مطلب تہ بابا هڪ مڪمل زندگي جي رهيو هو. پنج سال اڳ اَما جو ديهانت ٿيو: بابا جي ڄڻ زندگي ئي کسجي ويئي آهي. هميشه موڳو ۽ ملول پيو لڳي. آفيس جي واڳ منهنجي حوالي ڪئي اٿس ۽ پاڻ گهر ويهي نرجس زندگي جي رهيو آهي.

تنهن ڏينهن شام جو مان آفيس کان گهر آيس. ٻيئي ٽي.وي. جي سامهون ويهي چانهہ پي رهيا هئاسين. بابا ملول موڊ ۾ هو. چيائين،

> ”پٽ اَمر! هاڻ تنهنجي شادي ٿيڻ گهرجي. ڪيترو وقت هي گهر نوڪرن جي حوالي رکبو! گهرڌياڻي آهي تہ گهر آهي، نہ تہ چار ديواريون! گهر ۾ نونهن ايندي تہ ڪا رونق ايندي. تنهنجي ماءُ ڪانپوءِ هيءُ گهر ڄڻ مساڻ ٿي پيو آهي. هن گهر جي آتما ئي گُم ٿي ويئي آهي. ڪيئن جي سگهبو هن خاموشيءَ ۾!“

من ۾ گمان جاڳيو تہ چندر تناوَ کي شانت ڪرڻ لاءِ پُڙيءَ جو سهارو وٺي رهيو آهي. چندر پهرئين اوور جو چوٿون بال ڦٽي ڪرڻ لاءِ ڊوڙڻ شروع ڪيو. پاڻ سنڀالي نہ سگهيو. منهن ڀر اَچي پِچ تي ڪريو. بيهوش ٿي ويو. ميدان تي هاهاڪار ٿي ويو. ايمبولنس اَچي اِسپتال پهتي. ڊاڪٽرن هن جي تپاس ڪئي چندر کي مئل ظاهر ڪيو ويو. پوسٽ مارٽم جي رپورٽ ۾ موت جو ڪارڻ LSD نشي دار پدارٿ جو وڌيڪ ماترا ۾ ورتائڻ ڄاڻايو ويو هو. لاش کي ممبئيءَ آندو ويو. شمشان يوميءَ ۾ ڇڙ تہ سڄو ڪاليج اَچي پهتو هو. سيني جي اکين ۾ ڳوڙها هئا. منهنجي دوست چندر جو موت منهنجي سامهون ٿيو آهي. مان زندگي ڀر اِهو سڀ وساري ڪونہ سگهندس. مون کي ارمان اِهو ئي آهي تہ مان ڪاليج ۾ نشيدار شين جي وڪري خلاف آواز ڇو ڪونہ اُٿاريو. ڪاش مان ڪاڪا روشن لال کي وقت سر حقيقت کان واقف ڪريان ها! ڪاش چندر کي ڪنهن ريهيبليٽيشن ڪيندر ۾ وٺي وڃان ها! هن کي نشي جي عادت کان مڪتي ڏياري سگهان ها!

گهر پهچي جڏهن چندر جي موت جو ورتانت روما کي بيان ڪيم تڏهن هوءَ تہ اچي روئڻ ۾ ڇٽڪي. سڏڪا ڀريندي چيائين:

”چندر تہ ويو. هاڻ ڪاڪا روشن لال ۽ ڀاڀي پاروتي بابت ڪجهہ سوچيو. ڇا هنن کي بہ اسين مرڻ ڏينداسين.“ هاڻ ڪالونيءَ جي ميمبرن گڏجي ڪاڪا روشن لال ۽ ڀاڀي پاروتيءَ کي ’سک ساگر‘ آشرم ۾ داخل ڪيو آهي: جتي سندن ڪائونسلنگ ڪئي ويندي آهي. هنن جي صحت ۽ کاڌي پيتي جو خيال رکيو ويندو آهي. هو جلد ئي مايوسيءَ جي گهيري کان مڪتي پائي پنهنجي آشياني ۾ واپس ورندا.

”بابا! نئين يگ ۾ رهون ٿا. توهان پنهنجي ڪي اڪيلائپ ۾ هڪ ٻئي سان ڳالهائڻو هجي ته مونکي ڪو اعتراض نه آهي. پل ٻاهر باغ ۾ وڃي ڳالهايو.“

سڄنيءَ جون اکيون مون ڏانهن سوالي نظرن سان نهاري رهيون هيون. هڪ ئي وقت اسان ٻيئي اٿي کڙا ٿياسين. باغ جي ڪنڊ ۾ وڃايل هڪ بينچ تي اچي ويٺاسين. بنا ڪنهن ڀومڪا جي سڄنيءَ چيو،

”امر! اسين توهان جي گهر جي لائق نه آهيون. اسين غريب ۽ توهين امير. مونکي خبر آهي ته تنهنجو پتا شري، بابا جو دوست آهي. هو بابا جي مدد ڪرڻ ٿو چاهي. پر مان حالتن سان پنهنجي ڍنگ سان لڙڻ ٿي چاهيان. منهنجي بابا کي ارمان آهي ته هن کي پٽ جي سنتان نه آهي هن کي هن جي ٻڍاپي جو ڪو سهارو نه آهي، مان شادي ڪري هلي ويس ته بابا جو ڇا ٿيندو. هو ته بنا ڪنهن آمدني، بنا ڪنهن سهاري اڪيلو گهر ۾ جيئرو ئي مري ويندو. مان اهو ٿيندي نه ڏسنديس. وڏا گهر جو ڍڪڻ آهن.“

مون ٺهر سان چيو، ”سڄني! تنهنجي بابا جي جوابداري منهنجو فرض ٿي رهندو. تون سڀ اجايو ٿي سوچين.“

سڄنيءَ ٿورو مسڪرائيندي چيو، ”منهنجو بابا ڏاڍو خودار آهي. هو نياڻيءَ جي گهر جو پاڻي به نه پيئندو. مان پنهنجو فرض پالڻ ٿي چاهيان. شادي نه ڪرڻ جو سنڪلپ ڪيو اٿم. آفيس مان پنج لک قرض ڪنيو اٿم. بابا هاڻ هن مڪان جو مسواڙي نه پر مالڪ آهي. ٻن سالن لاءِ نوڪريءَ جو بانڊ صحي ڪيو اٿم. قرض جي رقم هر مهيني منهنجي پگهار مان ڪٽبي رهندي. ڪوشش آهي ڪاميابيءَ جي ڪنهجي. اميد ته تون منهنجي حالتن کي سمجهندين ۽ شادي نه ڪرڻ لاءِ بابا کي ڪو نه

اهو چئي هو ڪجهہ وقت شانت رهيو. سلسلو جاري رکندي چيائين. ”منهنجو دوست آهي نهال. ولي پارلي جي هڪ چال ۾ رهندو آهي. مفلسيءَ ۾ زندگي گذاري رهيو آهي. انسان ڪڏهن پريءَ ۾ تہ ڪڏهن پاڪر ۾. ڏه سال اڳ هن جي ڌرمپتنيءَ جو ديهانت ٿيو. بس هڪ ڌيءَ ئي اٿس. جنهن هن سال بي.ڪام. پاس ڪئي آهي. گهر خانداني آهي. اسان ڪي تہ ڏيتي ليتي ڪونہ گهرجي. ايشور سڀ ڪجهہ ڏنو آهي. انسان ڪيڏو بہ وڏي، پر من نہ وڏائي. سياڻي شام جو اسان ٻيئي نهال جي گهر هلنداسين. تون ڇوڪري ڏس. فيصلو تنهنجو آهي. اهي املهہ ماڻڪن جا سودا آهن. مان نهال کي مدد ڪرڻ ٿو چاهيان: پنهنجي گهر کي روشن ڪرڻ ٿو چاهيان ۽ بس.“

ٻئي ڏينهن شام جو اسان ٻيئي نهالچند جي گهر اچي پهتاسين. ٻن ڪمرن جو هيءُ گهر برابر هڪ چال ۾ هو پر گهر جي سجاوٽ تمام سندر ڍنگ سان ٿيل هئي. گهرڌياڻيءَ طرفان ڀارتيہ سنسڪرتيءَ جي ڇاپ، هن جي ڪشلتا ۽ سمجهہ هر شيءَ مان جهلڪي رهي هئي. ڪجهہ ئي پلن ۾ نهالچند جي ڌيءَ هڪ ٽري ۾ چانهہ بسڪيٽ ۽ ڪجهہ ميوو کڻي اچي اسان جي سامهون ويٺي. نهالچند چيو

”سائين! هيءَ آهي منهنجي ڌيءَ سجني. ڪامرس گريجوئيٽ آهي. هڪ فرم ۾ اڪائونٽنٽ آهي. هن گهر جو املہ رتن آهي.“

سجني بدن جي پوري پني، قد جي ڊگهي. ڪڻڪ رنگي. ڪاجل جهڙيون ڪاريون اکيون. گلابي چپن تي مٺر مرڪ. اڇي سلوار ڪڙتي ۾ تمام پياري ٿئي لڳي. ماڻس جيئري هجي ها تہ ڪيس هن موقعي لاءِ خاص نموني تيار ڪري ها.

بابا چانهہ پيئندي مون ڏانهن نهاريو. مون اکين جي اشاري سان پنهنجي رضامنديءَ جي حامي ڀري. بابا جي چهري تي خوشي ڇانئجي ويئي. نهالچند تمام ڀاوَ سان چيو،

اسان جي فيڪٽري جو مال ديش جي جدا جدا پرانتن ۾ ويندو آهي. وقت بوقت واپارين سان ملڻ لاءِ جدا جدا شهرن ۾ مونکي وڃڻو پوندو آهي. ٻه مهينا اڳ جي ڳالهه آهي. جئپور پهچڻو هوم. ڪوٽا اسٽيشن جي ويٽنگ روم ۾ ويٺو هوس. ٽرين ٻه ڪلاڪ ليٽ هئي. وقت گذارڻ لاءِ رام پنجواڻيءَ جو لکيل 'شاه جون ست ڪهاڻيون' ڪتاب پڙهي رهيو هوس. هڪ عورت ويٽنگ روم ۾ لنگهي آئي منهنجي سامهون واري آرام ڪرسيءَ تي ويهي رهي. پنهنجو سوٽ ڪيس ڪرسيءَ جي پاسي ۾ رکي ڇڏيائين. بس اکيون بند ڪري آرام ڪرسيءَ تي ليٽي رهي. منهنجو ڌيان ان عورت جي چهري تي هو. اوچتو ئي مون دپيل رڙ ڪئي 'سجني'.

هن کي سڃاڻان ته ڪيئن سڃاڻان! چهرو زرد، اکين هيٺان ڪارا نشان، وار الجهيل، بدن تي هئنب لوم جو وڳو. منهنجي دپيل رڙ تي هن اکيون کوليون. بس هڪ ٽڪ پياسي نظرن سان ڏسندا ئي رهياسين. مان اٿي کڙو ٿيس. هوءَ اٿي منهنجي آغوش ۾ ائين سمائجي ويئي جيئن نانگ چندن جي وڻ سان.

مان شايد اهو ئي ٻڙڪي رهيو هوس ''سجني! منهنجي سجني! تو ڪيترو ستايو آهي.''

خبر نه آهي هوءَ ڪيترو وقت منهنجي آغوش ۾ سمايل هئي. جڏهن ٻنهي هوش سنڀاليو تڏهن ٻئي پاسي ۾ پيل صوفا تي ويهي رهياسين. سجنيءَ جو هٿ اڃا به منهنجي هٿن ۾ هو.

مان ٻاهران چانهه جي اسٽال تان هڪ پليٽ پڪوڙا ۽ ٻه ڪوپ چانهه جا وٺي اچي سجنيءَ جي سامهون ويٺس. مون چيو

''مٺي! تون هاڻ پنهنجي دل جو داستان ٻڌاءِ. تون ڪٿي
هوا ٿي وئينءَ. تنهنجي صحت مونکي ٺيڪ نٿي لڳي.
سدا بهار گل ڪيئن مرجهائجي ويو.''

ڪو بهانو ڏيئي ڇڏيندين: جيئن اسان ٻنهي جو رهاڃي اڇي. اڄ ڪانپوءِ اسان ٻنهي جي دوستيءَ جو ناتو هميشه اٽوٽ رهندو.“

ساجني اهو سڀ ٻڌي اٿي ڪڙي ٿي. گهر پهچي ساجني ته رنڊٽي ۾ هلي ويئي. مون بابا کي فقط ايترو ئي چيو، ”وچار ڪري سائين نهالچند کي فون ڪنداسين.“

بابا سموري ڳالهه ٻانپي ويو، ته ساجني شاديءَ لاءِ تيار نه آهي. ٺڪر اسان جي مٿان پڳو ٿو وڃي. مان ته ساجنيءَ تي هرڪ هاري ويٺو هوس. هن جي شخصيت، هن جو پراون پنهنجو ورتاءُ. پيءُ ڏانهن سمرپڻ، پاڻ قربان ڪرڻ جي شڪتي ۽ پنهنجي سر ڪاجهه ڪرڻ جو جذبو: منهنجي لاءِ سڀ ڪاجهه هو. مان هن جو ساٿ پائڻ لاءِ ست جنم ترسڻ لاءِ به تيار هوس. پر بابا مونکي پريشان ڪري ڇڏيو. هن جي ضد اڳيان مون ساجدو ڪري ئي ڇڏيو. بس ٻن مهينن اندر منهنجي شادي شهر جي مشهور اديوڪيٽي، سيٺ سياڳچند جي ڌيءَ ريٽا سان ٿي ويئي. پنج سال گذري ويا آهن: پر مان ساجنيءَ کي وساري ڪونه سگهيو آهيان. هميشه ريٽا ۾ ساجني ڳولهڻ جي ڪوشش ڪندو آهيان. من ئي من ۾ ريٽا جي ڀيٽ ساجنيءَ سان ڪندو آهيان. پر دل مان اهو ئي آواز ايندو آهي، ته

”ساجني تنهنجي ڪنهن سان به ڀيٽ ئي ناهي. تون مهان آهين. تون ناري جاتيءَ جو ڳهٽو آهين.“

دل گهٽو چوندي آهي ته هڪ دفعو وري ساجنيءَ سان ملاقات ڪريان، وري هڪ دفعو ان باغ جي ڪنڊ واري بينچ تي ويهي ساجنيءَ سان مٺيون مٺيون ڳالهيون ڪريان ۽ پنهنجي محبت جو اظهار ڪريان. شايد پٿر پگهرجي پوي. پر همت ساٿ نه ڏنو آهي. شادي ڪني اٿم. هڪ ٻار جو پيءُ آهيان. هاڻ ساجنيءَ سان محبت سپنن ۾ ماڻڻ ئي واجب آهي.

جيٰ: سيٺ جو اصلي روپ هو!

امر! اسين هن سنسار ۾ شيطان جهڙن واڳهن جي تلاءَ ۾ رهون ٿا. سڀ جو سڀ واڳهو وات ڦاري ويٺا آهن. ته ڪڏهن ٿو ڪو نيڪ ۽ ايماندار انسان هنن جو لقمو ٿئي. بس. مان به شيطان سيٺ جو لقمو بڻجي ويس. ڏه ڏينهن ئي مس گذريا هئا مان اُن شام هوٽل تاج جي لابيءَ ۾ هيس ته هڪ عورت پوليس آفيسر اَچي منهنجي ڪلهي تي هٿ رکيو. مون کان بيگ ورتائين. پڻ شاهدن سامهون بيگ کوليائين. بيگ ۾ ته نشيدار شين جا پاڪيٽ هئا. مان ته اُتي ئي بيهوش ٿي ويس. جنهن ماڻهوءَ کي مونکي بيگ ڏيٺي هئي سو به گم ٿي ويو. سيٺ چئنراءِ به پنهنجا هٿ چنبي ڇڏيا. چيائين ته ساجني ته صبح 10:00 بجي کان شام 5:00 بجي تائين هن جي ملازم آهي. هن جو ڌنڌو هيرن جو آهي ۽ نه نشيدار شين جو. مان وات ويندي اَڙجي ويس. ڪيس هليو. پنج سال جيل جي سزا ملي. گذريل هفتي آزاد ٿي آهيان.

تنهنجي بابا جو ڇا ٿيو؟ مون انتظاريءَ مان پڇيو.

”پوليس بابا کي منهنجي گرفتاريءَ جو اطلاع ڏنو. بابا جو ته اُن رات ئي هارٽ فيل ٿيو ۽ هو راه رباني وٺي هليو ويو. هن جو اَگني سنسڪار چال جي ماڻهن ئي ڪيو هو.“ ساجنيءَ جواب ڏنو.

مون کان هڪ شوڪارو نڪتو. مون ساجنيءَ جي اکين ۾ ڏٺو. مونکي هن جا ڳوڙها نظر ڪونه آيا. شايد مصيبت جي طوفان هن جو جيون ٽوٽ ڪري ڇڏيو آهي. هن جي اکين جو نير سڪي چڪو آهي.

”تنهنجي گهر جو ڇا ٿيو؟“ مون سوال ڪيو.

ساجني ڪجهه پل شانت ئي ويٺي رهي: ڄڻ ڪجهه ياد ڪري رهي هئي. پوءِ آهستي چيائين، ”جيل مان نڪري سڌو پنهنجي گهر ويئي هيس. چال جي ماڻهن مان خبر پيئي ته چئنراءِ اسانجو گهر ڏهن لکن روپين

سجنيءَ چانهہ جو هڪ ڍُڪ پي مسڪرائيندي چيو ”پھريائين تہ توکي ڏوراپو ڏيان. تو مونکي پنھنجي شاديءَ ۾ ڪونہ گھرايو. تنھنجي شاديءَ جو سماچار مون اخبار ۾ پڙهيو هو.“

”ساري! اها پنج سال پراڻي ڳالهہ آهي تون پنھنجا ڏوراپا ڏيڻ بند ڪر. تون پنھنجو داستان ٻڌاءِ.“ مون چيو.

چانهہ جو ڪوپ پاسيرو رکندي سجنيءَ چيو، ”امر! زندگيءَ ڏاڍا دک ڏنا آهن. اڻندي ويھندي بس ڇُپ ڇُپ ڪندا. پنج سال بنا ڪنھن ڏ ناه جي جيل ۾ بند هيس. گذريل هفتي ئي آزاد ٿي آهيان.“

منھنجي هٿ مان چانهہ جو ڪوپ ڪري پيو. دل کي ڌڪو آيو. مان صوفا تي سڌو ٿي ويٺس. منھنجي نظر سجنيءَ جي چھري تي هئي: جتي انيڪ ڀاؤ هڪ ئي وقت لھي ۽ چڙهي رهيا هئا. پڪوڙي جو ٽڪر سجنيءَ جي هٿ ۾ هو: جنھن کي هوءَ پنھنجي آڱوٺي جي زور سان ڀوري رهي هئي. هڪ ٿڌو ساهہ کڻي چيائين،

”مون توکي ٻڌايو هو تہ مان هيرن جي واپاري، سيٺ چئنراءِ جي آفيس ۾ اڪائونٽنٽ هيس. سيٺ مونکي مڪان خريد ڪرڻ لاءِ پنج لک قرض ڏنو هو. مون نوڪريءَ لاءِ ٻن سالن جو بانڊ صحي ڪيو هو. پڪي داٽو ڏسي ٿو، پر ڦاهو نٿو ڏسي. هڪ ڏينھن سيٺ مونکي پنھنجي ڪئبن ۾ سڏايو ۽ چيائين تہ مان تنھنجي ڪم ۽ ايمانداريءَ جو قدر ڪريان ٿو: منھنجو هيرن جو واپار آهي: جدا جدا ملڪن جا واپاري ممبئي اچن ٿا: مان هيرا خريد ڪريان ٿو. مان چاهيان ٿو تہ انھن کي اها رقم پھچائڻ جو ڪم تون پاڻ تي هموار ڪر. مان هر شام 5:00 بجي توکي هڪ ننڍي بيگ ۾ رقم وجھي ڏيندس ۽ تون هوٽل جي روم ۾ اها ننڍي بيگ واپاريءَ کي پھچائي پنھنجي گھر هلي وڃ. مان توکي ٻہ هزار روپيہ پگھار هر مھيني وڌائي ڏيندس. توکي بہ فائدو ٿيندو ۽ مان بہ چنتا مڪت ٿيندس. مونکي ڪھڙي خبر تہ 'اَندر ڪارو ڪانءُ ٻاهر ڀوڳي هنج

منجهيل ڌاڳا

جڏهن شريءَ جي زندگي هونئن ته سک سان گذري رهي آهي. هن جو گهوٽ رميش سرڪاري کاتي ۾ هيڊ ڪلارڪ آهي. ڌيءُ آنندي اسڪول ۾ پڙهندي آهي. هن سال ايس. ايس. سي. بورڊ لاءِ ڏهين درجي جو امتحان ڏيندي. ڪم لاءِ روز ڏهين بجي صبح جو شانتا ايندي آهي. ليپو ٻهاري ڪري ويندي آهي. اڄ صبح کان جڏهن شري پريشان آهي. سڄي رات پيٽ جي سور ڪيس حيران ڪيو آهي. هن کي ننڊ به ڪونه آئي آهي. اهو ئي سبب آهي جو رميش ۽ آننديءَ کي اڄ صبح نيرن به نصيب ڪونه ٿي آهي. جڏهن شانتا ڪم تي آئي، تڏهن جڏهن شري کيس چيو،

"شانتا! منهنجي صحت اڄ ڪالهه ٺيڪ نٿي رهي. مونکي ڪم لاءِ ڪا فل ٽائيم مائي وٺي ڏي؛ ڇو جو ڪم پڄي ئي ڪونه ٿو."

شانتا، جڏهن شريءَ جي مٿي تي هٿ رکيو ۽ چيو، "توهان کي ته بخار آهي. اڄ مان ئي ٿي توهان لاءِ ماني ٺاهي وڃان. ٻن ڏينهن ۾ ڳوٺ مان هميشه لاءِ منهنجي هڪ مائٽياڻي اچڻي آهي. هوءَ تمام هڏ ڏڪي آهي. توهانجي گهر جو سمورو ڪم ڪندي. توهان وٽ رهندي."

سومر ڏينهن صبح جو ڪم لاءِ جڏهن شريءَ جي سامهون بيٺل هئي انيتا. جڏهن شري ته دنگ رهجي ويئي. انيتا ته ڄڻ هن جي جاڙي ڀيڻ ٿئي لڳي. ساڳي عمر، ساڳيو قد بت، ساڳي ڍنگ سان ساڙهي پائڻ ۽ چوٽو ڪرڻ. فرق فقط ايترو هو، جو انيتا رنگ روپ جي سانوري هئي ۽ ڳالهائڻ ڳوٺاڻي ڍنگ جو هوس. انيتا پنهنجي واقفيت ڏيندي پنهنجي جيون جو داستان بيان ڪري ويٺي.

"ديدي! ڳوٺ جي اسڪول ۾ اٺون درجو پڙهي رهي هيس جو هڪ ڏينهن موٽر حادثي ۾ منهنجي ماءُ پيءُ جو موت ٿيو. وڌيڪ پڙهي ڪونه سگهيس. شولاپور ۾ پنهنجي چاچي وٽ اچي رهيس. هن به ڄڻ گهر جي نوڪرياڻي ڪري رکيو. پورهيو ڪندي هيس. ٻه روٽيون کائيندي هيس. ويجهڙائيءَ ۾ منهنجي چاچي ڳوٺ ۾ بابا جو گهر ۽ زمين وڪڻي ڇڏي ۽

۾ ڪنهن پنجابي پريوار کي وڪٽي ڇڏيو آهي. مان پنهنجي گهر جي چائنٽ کي نمسڪار ڪري هلي آيس.''

''زندگيءَ تہ توتي قهر ڪيو آهي. جو ڪندو سو پرينڊو. تون سڀ وساري ڇڏ. نئين سر پنهنجي زندگيءَ جي شروعات ڪر. زندگي جيئڻ ۾ ماڻهن لاءِ آهي.'' مون ساجنيءَ کي ڏڍ ڏيندي چيو.

هن جهنجهلائيندي چيو، ''منهنجي لاءِ هاڻ زندگي فقط سنگهرش آهي. جيستائين شيطان چئنراءِ زنده آهي: مان سک سان ڪونہ ويهنديس. چئنراءِ هاڻ دهليءَ ۾ آهي. مان دهليءَ وڃي رهي آهيان. هن کي سبق سيکارڻو ئي پوندو. ڪرمن جو ڪيتو هر ڪنهن کي لوڙڻو آهي.''

دهليءَ ڏانهن وڃڻ واري گاڏي پليٽفارم نمبر - ٢ تي اَچي رهي هئي. ساجنيءَ اُٿي پنهنجي بئگ کنئي. مون سان هٿ ملائيندي چيائين، ''اول خير، وري ملنداسين. اخبار ضرور پڙهندو رهجِ.'' هوءَ تڪڙو تڪڙو پليٽفارم نمبر ٢ ڏانهن هلندي ويئي. مان هن ڏانهن ڏسندو ئي رهيس. هوءَ منهنجي نظر کان غائب ٿي ويئي.

ڪالهہ اخبار ۾ پڙهيم تہ دهليءَ جي مشهور هيرن جي واپاري سيٺ چئنراءِ کي پوليس نشيدار شين جي ڏنڌي ۾ سڳ سوڌو گرفتار ڪيو آهي. هن جي ڪروڙن جي سمپتي ضبط ڪئي ويئي آهي. مون من ئي من ۾ پنهنجي ساجنيءَ کي سؤ سلام ڪيا.

سگهندي ۽ نہ ئي مان آننديءَ کي ماٽيلي ماءُ جا سور سهڻ ڏيندس. منهنجو گهر گرهستي سٺي نموني هلي رهيو آهي. ڪنهن کي بہ هن گهر جي چنتا ڪرڻ جي ضرورت نہ آهي.“ ماسي تہ هٿ ڇنڊيندي هلي ويئي.

جنہ شريءَ جي موت کي ٻہ سال گذري ويا. آنندي هاڻ جونير ڪاليج ۾ ٻارهون درجو پڙهي رهي آهي. گهر بہ انيتا سٺي نموني سنڀالي ويٺي آهي. انيتا ۽ آننديءَ جو رشتو بہ سک ۽ وشواس جو آهي. ٻيئي هڪ ٻئي سان پيون اندر جو حال اوريندي يون آهن. دک سک ونڊيندي يون آهن. ٻنهي کان هڪ ٻئي جي ڪا بہ ڳالهہ لڪل ڪونہ آهي. جنہ شريءَ جو ڪٻٽ ٻن سالن کان بند آهي. رميش کي اهو ڪٻٽ کولڻ جي همت ڪونہ ٿي ٿئي. ڪٻٽ کلندو تہ انيڪ يادگيريون ذهن ۾ ايرنديون. من پريشان ٿيندو. پر ڏياريءَ ۾ گهر جي صفائي تہ ڪرڻي هئي. ڪٻٽ کليو. رميش جي دل ۾ هاهاڪار ٿيو. هر چيز رميش کي جنہ شريءَ جي ياد ڏياري رهي هئي. من ۾ انيڪ طوفان اٿيا ۽ شانت ٿي ويا. رميش جنہ شريءَ جون انيڪ نيون ۽ پاٽل بريسون ۽ ساڙهيون رميش ڪيي انيتا کي ڏنيون. انهن ڪپڙن ۾ جڏهن بہ انيتا کي ڏسندو هو تہ هن کي گهر ۾ جنہ شريءَ جي موجودگيءَ جو احساس ٿيندو هو. هن کي لڳندو هو تہ اجهو رنڌڻي مان کلندي کلندي جنہ شري ايندي. هن جي سامهون اچي ويهندي. هو هن کي پنهنجي آغوش ۾ سمائي ڇڏيندو. يادگيريون تہ سمنڊ جي ڇولين جيان آهن. ڇولي ايندي ڪناري سان ٽڪرائيندي ۽ وري واپس سمنڊ ۾ سمائجي ويندي.

رميش هڪ شام گهر ۾ چانهہ پي رهيو هو. آنندي هوا جي جهونڪي جيان تيز ڪمري ۾ آئي. رميش جي سامهون ڪرسيءَ تي ويٺي. اکيون ڇنڀيندي، هٿ هوا ۾ ڦهلائيندي، ڊيڪن ڪُئين جي رفتار سان ڳالهائيندي ويئي. رميش کي ڪا بہ ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ آئي. هن کي پنهنجي ڌيءَ جي هيءَ ادا ڏاڍي پسند هئي. هن کلندي آننديءَ کي پيار سان چيو،

”پٽ! توکي ڇا گهرجي مونکي آهستہ آهستہ ٻڌاءِ.“

آننديءَ بہ هاڻ اکر اکر ڪري ڳالهائڻ شروع ڪيو.

”پپا! مون ڪاليج ۾ فوٽوگرافي سکڻ لاءِ هابي ڪلاس ۾ داخلا ورتي آهي. مونکي ڊجيٽل ڪئميرا گهرجي: سا بہ ٻن ڏينهن اندر.“

”گهڻو خرچ ايندو صاحبہ.“ رميش سوال ڪيو.

”بس اهو ئي ويهہ پنجويهہ هزار جهان پناه!“ آننديءَ کلندي جواب ڏنو.

رميش تہ ڪجهہ وقت لاءِ چپ ٿي ويو، ڪجهہ سوچي چيائين،

سچي رقم هڙپ ڪري ويٺو. مون کان سَٺو نہ ويو. مون ڪنهي آڳر چڻڻ ٿئي چاهي. پنچائت ۾ ڪيس داخل ڪيم. پنچائت ٿي لک روپيا ڇاڇي کان منهنجي حق جا مونکي وٺي ڏنا. رقم بئنڪ ۾ رکي مان هٿ هلي آيس. ڪالهہ گذري ڪالهہ سان، اڄ پڻ ڏينهن نئون. محنت ڪرڻي آهي پيٽ پالڻو آهي ۽ بس."

ٻن ڏينهن ۾ ئي انيتا سڄي گهر جو ڪم سنڀالي ورتو. جڻ گهر جي هڪ ڀاتي بڻجي پيئي. جئہ شريءَ کي هوءَ 'ديدي' ۽ رميش کي هوءَ 'صاحب' ڪري مخاطب ڪندي هئي.

جئہ شري پيٽ سور لاءِ انيڪ ڊاڪٽرن جي پٺ پيئي؛ پر ڦڪين فرق نہ ڪيو. نيٺ اچي ٽاٽا ڪينسر اسپتال پهتي. پيٽ ۾ ٽيومر هو. آپريشن ضروري هو. سڄو گهر پريشان هو. آپريشن کان هڪ ڏينهن اڳ جڏهن انيتا جئہ شريءَ سان ملڻ اسپتال پهتي، تڏهن جئہ شري ڏاڍي ڀاوڪ هئي. انيتا جا ٻيئي هٿ جهلي چيائين، "انيتا! منهنجو انت ويجهو آهي. اي اکئين پيو ڏسجي. منهنجي هڪ التجا آهي. منهنجي گهر جو خيال رکجانءِ. آنندي اڃا ٻار آهي. رميش ننڍيءَ دل جو آهي. هو ٻيئي ڊهي پوندا. هنن ٻنهي کي سهاري جي ضرورت آهي."

انيتا، مالڪڻ جي گود ۾ ليٽي پيئي ۽ سڏڪا ڀري روئي رهي هئي.

جئہ شري آپريشن جي سٽ سهي نہ سگهي. مان ڪيئن چوان تہ جئہ شريءَ جو موت ٿي ويو. سنڌ جو مهان شاعر شيخ اياز چوي ٿو.

"موت تہ هڪ موڙ آهي. جتان راهي فقط نظر مان گم ٿي ويندو آهي."

خير! گهر جي هال ۾ هڪ ٽيبل تي جئہ شريءَ جو فوٽو فريم ۾ سجائي رکيو ويو آهي.

رميش هن جي اڳيان هر صبح جو ڏيئو ٻاريندو آهي. هڪ آرتوار منجهند جو رميش جي هڪ ڏوراهين رشتيدار اچي گهر پهتي. رميش جي پاسي ۾ ٿي ويٺي. هن جي پٺيءَ تي هٿ ڦيرائيندي چيائين،

"جئہ شريءَ جي موت کي ڇهہ مهينا ٿي ويا آهن. اڃا ڪيترو وقت گهر نوڪريائيءَ جي حوالي هلندو! مون تون لاءِ سٺو رشتو آندو آهي. ڇوڪري سٺي، سهڻي ۽ هڏ ڀڳي آهي. آننديءَ کي پيار ڏيندي ۽ سڄو گهر سنڀالي وٺندي. گهر ڏيائي آهي تہ گهر آهي، نہ تہ مسان. تنهنجي عمر بہ تہ ننڍي آهي. 35-40 سال. تنهنجي عمر جيترا تہ اڃا ڪيترا ڪاچا ڪنوارا ويٺا آهن. تون بس ها ڪر تہ مان ڪنوارين سان شاديءَ جو ڏينهن مقرر ٿي ڪريان."

رميش ڪيس رکائيءَ سان جواب ڏنو. "ماسي! مون ٻيهر شادي نہ ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. منهنجي زندگيءَ ۾ ڪابہ جئہ شريءَ جي جاءِ نہ ڀري

ويٺل ڳاجري جي وڪٽنڊڙ ڇوڪريءَ کي ڏسندو آهي تہ هن جي اکين اڳيان ماضيءَ جو درشيہ اڀري ايندو آهي. جئہ شريءَ جو سدا بهار چهرو هن جي اکين اڳيان هوندو آهي. هن جي ڪنن ۾ جئہ شريءَ جو مڌر آواز ترنم ٿي گونجندو آهي.

”جان! ڳاجرو وٺي آيا آهيو تہ منهنجي چوٽيءَ ۾ بہ توهان ئي پنهنجن هٿن سان سجايو.“

هو چوٽيءَ ۾ ڳاجرو سجائيندو. ڳاجري جي مهڪ هن جي من کي آنند ڏيندي. هو جئہ شري کي ڀاڪر ۾ ڀريندو ۽ وري وري ڳاجري کي چمندو ۽ جئہ شري کلندي پاڻ ڇڏائي رنڌڻي ۾ هلي ويندي. هاڻ بہ ڪڏهن ڪڏهن ان ڇوڪريءَ کان ڳاجرو خريد ڪري گهر اچي جئہ شريءَ جي مورت اڳيان رکي ڇڏيندو آهي. ٿيندو ائين آهي جو انيتا اهو ڳاجرو کڻي پنهنجي چوٽيءَ ۾ سجائي ڇڏيندي آهي. سڄو گهر ڳاجري جي مهڪ سان واسجي ويندو آهي. اهو بہ ممڪن آهي تہ ڳاجرو ڏسي انيتا جي ڪنواري دل ڌڙڪي هجي. ڪي امنگ هن جي من ۾ جاڳيا هجن. هن سوچيو هجي تہ صاحب جي من ۾ بہ ستل امنگ ڪر موڙي رهيا آهن. هو اهو ڳاجرو هن جي چوٽيءَ ۾ لهرائيندو ڏسڻ ٿو چاهي ۽ انيتا ٽيبل تان ڳاجرو کڻي پنهنجي چوٽيءَ ۾ سجايو هجي. ڪو مڌر گيت گنگنايو هجي.

وقت تہ پنهنجي رفتار سان ٿو هلي. ڪنهن کي طاقت آهي جو وقت جي رفتار کي روڪي! جئہ شريءَ جي موت کي اٺ سال گذري ويا آهن. آنندي گريجوئيٽ بہ ٿي ويئي آهي. هن لاءِ انيڪ رشتا بہ اچڻ شروع ٿي ويا آهن. آننديءَ کي چنتا آهي پنهنجي پيءُ جي. پيئي سوچي تہ پپا، شاديءَ کانپوءِ ڇا اڪيلو رهي سگهندو! نہ! بلڪل نہ! ڇا هن کي بہ شادي ڪرڻ لاءِ چئجي! نہ! بلڪل نہ! هو تہ مميءَ کي پل پر لاءِ بہ وساري ڪونہ سگهيو آهي. ڪجهي تہ ڇا ڪجي! خير!

هڪ ڏينهن رميش کي سيٺ ڀڳوانداس جو فون آيو تہ اهي سڀ ايندڙ آرتوار ڏينهن شام جو آننديءَ کي ڏسڻ لاءِ اچي رهيا آهن. رميش کي تہ خوش ٿيڻ گهربو هو؛ پر هن جي چهري جو رنگ ئي پيلو پئجي ويو. هن من ئي من ۾ جڏهن شاديءَ تي ايندڙ خرچ جو حساب ڪيو تہ هن جا هٿ پير ٿڌا ٿي ويا.

پراويڊنٽ فنڊ ۽ بچت ملائي بہ اٽڪل ٽي لک روپين جي وڏيڪ ضرورت ٿيندي. ڪٿان ايندي ايڏي وڏي رقم! ڪنهن سان اندر جو حال اوريان! آنندي ڳالهہ کي سمجهي ويئي. پيءُ کي چيائين.

”پپا! سيٺ ڀڳوانداس کي فون ڪريو ۽ کيس آرتوار ڏينهن هٿ

"پٽ ڏسان ٿو."

آنندي جنھن رفتار سان ڪمري ۾ آئي ھئي ان رفتار سان لڏندي لمندي پنھنجي چوٽيءَ کي ھوا ۾ لھرائيندي پنھنجي ڪمري ۾ واپس ھلي ويئي. انيتا ڏيءُ ۽ پيءُ جي ھيءَ گفتگو ٻڌي رھي ھئي ۽ مشڪي رھي ھئي. ٻئين ڏينھن صباح جو جڏھن رميش ٽيبل تي نيرن ڪري رھيو، ھو انيتا اچي ھڪ لفافو رميش اڳيان رکيو. آھستہ چيائين،

"صاحب! لفافي ۾ پنجويھ ھزار روپيا آھن. آننديءَ لاءِ اڄ ئي سٺي ڪئميرا وٺي اچجو. مونکي خبر آھي تہ مھانگائي جو زمانو آھي. گھر بہ ھلائڻ مشڪل آھي. توھان وٽ ھن وقت پنجويھ ھزار روپيا ڪونہ ھوندا. آننديءَ کي جي ڪئميرا نہ ملندي تہ ناراض ٿي ويندي. منھنجو آننديءَ ۾ موہ آھي. مان ھن جو ڪومايل چھرو ڏسڻ نٿي چاھيان! پنھنجي پگھار جي پائي پائي ميڙي رکي اٿم. مان چا ڪنديس. آنندي خوش تہ مان خوش. پئسن وٺڻ کان 'نہ' نہ ڪجو."

ھوءَ اھو سڀ ھڪ ئي جملي ۾ چئي ويئي. رميش تہ ھن جي چھري تي ايرنڌڙ ۽ لھنڌڙ ڀاون کي ڏسندو رھيو. لفافو کڻي پنھنجي بيگ ۾ وڌائين. ڪاليج جي وديارٿين جي ٻن ڏينھن لاءِ لوناولا ۾ پڪنڪ رکيل ھئي. آننديءَ جڏھن لوناولا وڃڻ لاءِ پيءُ کان پروانگي گھري تڏھن رميش تہ محڪم آواز ۾ نہ ڪندي چيائين،

"مونکي اھو سڀ پسند نہ آھي. جوان جماڻ ڇوڪري گھر کان ٻہ ڏينھن ٻاھر ڪيئن رھندي؟"

آنندي تہ روئندي پنھنجي ڪمري ۾ ھلي ويئي: پر انيتا کي وڏو ڏڪو آيو. ھٽ ٻڌي وڃي رميش جي سامھون بيٺي. نيزاريءَ سان چيائين،

"صاحب، آننديءَ کي ناراض ڇو ٿا ڪريو! توھان بہ ٻار کي گھمائڻ نہ وٺي ويندا: ڪاليج سان بہ نہ وڃي تہ ويچاري ڦاٿي پئي! جوان ٻار ۾ توھان کي وشواس رکڻ گھرجي. مونکي پڪ آھي تہ ھوءَ ڪڏھن بہ غلط راھ تي ڪونہ ويندي. تنھن کانسواءِ ھوءَ ھن گھر ۾ باقي ڪيترا سال آھي! وڃي پنھنجو گھر وسائيندي. ڪيس گھمڻ ڦرڻ ڏيوس." رميش انيتا جي سامھون پنھنجا ھٿيار ڦٽا ڪري ڇڏيا. آنندي ڊوڙندي اچي انيتا جي ڀاڪر ۾ سمائجي ويئي.

جيڪي دور ھلي وڃن ٿا ۽ اکين کان اوجھل ٿي وڃن ٿا: تن کي وساري سگھجي ٿو ڇا! شايد نہ! رميش اڄ بہ جڏھن پوليشور جي ڪنڌ وٽ

سِلو سفر

مان اچا ننڍو هوس تہ الهاس نگر جي ريلوي پليٽفارم تي اچي ويهندو هوس. اسان جو گهر اسٽيشن جي پاسي ۾ هو. ويران پليٽفارم پور وچو ٽيءَ تي چار ريل جا پٽا. اُهي پٽا ڪٿان شروع ٿيا ڪٿي هنن جو انت ٿيندو: خبر نہ آهي. ٻنهي طرفن دور سگنل ڪڏهن ڳاڙهي روشني پيا ڏين تہ ڪڏهن پيلي يا سائي روشني. جڏهن ڪا لوڪل گاڏي پليٽفارم تي اچي بيهي تہ ڄڻ زندگي ڇرڪ ماري ڪمبل ڦٽي ڪري اٿي کڙي ٿئي. ڊڪ ڊوڙ، شور و اڪا، گاڏيءَ مان مسافرن جو لهڻ ۽ چڙهڻ، گارڊ جي تيز سيٽي: گاڏي جو ڦيرن آهستي ۽ پوءِ رفتار سان پليٽفارم ڇڏڻ ۽ وري هڪ ٻن منٽن ۾ زندگيءَ جو ڪمبل پائي سمهي پوڻ. وري ويران پليٽفارم.

اڄ جڏهن ٽيهن سالن جي عمر اچي ٿي اٿم تڏهن بہ اهي درشيہ ذهن ۾ سالم آهن. ڪاش انساني جيون بہ انهن ريلوي پٽن جيان سڌو ۽ نرنتر هجي ها. هت تہ پل پل جا سور، پل پل جون مايوسيون زندگيءَ کي حيران ۽ پريشان ڪيو انيڪ موڙ ڏيو ڇڏين. اسان جو گهر ڪو عاليشان محل ڪو نہ هو. بس بابي جو هيٺ سيڌي جو دڪان ۽ مٿي اسان جو گهر. ننڍا ننڍا ٻہ ڪمرا رنڌڻو ۽ شنان جاءِ. اسان گهر ۾ چٽا ٿي. مان، پپا ۽ ممي. منهنجي عمر ان وقت ڏہ سال هئي. مان اسڪول ۾ پڙهندو هوس. ممي ور گريو تي هئي. هڪ رات جڏهن مميءَ کي سورن ستايو تڏهن پپا ٽيڪسيءَ ۾ کيس سرڪاري اسپتال وٺي ويو. صباح جو جڏهن پپا گهر موٽيو تڏهن چيائين، ''ونيہ! تنهنجو ننڍو ڀاءُ آيو آهي. شام جو توکي تنهنجو ننڍو ڀاءُ ڏيکارڻ لاءِ اسپتال وٺي هلندس. اسڪول جو هوم ورڪ پورو ڪري ڇڏج.'' مان تہ ڏاڍو خوش هوس. ڪلاس جي سڀني دوستن کي خوشخبري ڏنم.

اچڻ کان منع ڪريو. هن کي اهو به چئو ته آننديءَ کي هن وقت شادي ڪونه ڪرڻي آهي. ضروري نه آهي ته توهان قرض کڻي منهنجي شادي ڪرايو. بنا شاديءَ به زندگي جي سگهجي ٿي. مان توهان کي اڪيلو ڇڏي وڃڻ نٿي چاهيان.''

آنندي اجا ڪجهه وڌيڪ چوي: انيتا وچ ۾ رڙ ڪري چيو. ''بس آنندي! گهر ۾ به وڏا هجن ته ننڍن کي پنهنجي شاديءَ بابت ڳالهائڻ جو حق نه آهي. ڀڳو انداس کي روڪڻ جي ڪا ضرورت نه آهي. مان به هن گهر جي ياتي آهيان. توهان مونکي ڏاريو ڇو ٿا ڪريو. ڏيءَ پرائو ڌن! تون وڃي پنهنجي ور گهر سکي ٿي.

آرتو ار ڏينهن ڀڳو انداس جي گهر جو سمورو پريو ار آننديءَ کي ڏسڻ آيو. چانهه پاڻيءَ جو دور به پورو ٿيو. آسائتي اکين سان رميش، سيٺ ڀڳو انداس ڏانهن نهاري رهيو هو. سيٺ صاحب خوش ٿيندي چيو. ''سائين! اسان کي آنندي پسند آهي. هوءَ اسان جي خاندان جي نونهن ٿيڻ لائق آهي. پر ...''

''پر ڇا سيٺ صاحب!'' رميش تڪڙ ۾ چيو.

''سائين! توهانکي خبر آهي. ته بصر پڇندو ته بانس به ٿيندي! لوڪ چوي ٿو عشق لڪائيندي به نٿو لڪي. ماڻهو چون ٿا ته زال جي موت کانپوءِ رميش گهر ۾ هڪ عورت رکي ويٺو آهي. سچ ڇا آهي ڪوڙ ڇا آهي. مان توهان جي واتان ٻڌڻ ٿو چاهيان ۽ پوءِ آننديءَ جي رشتي بابت فيصلو ڪندس.'' ڀڳو انداس وراڻيو.

آنندي اٿي کڙي ٿي. رڙ ڪري چيائين. ''خبردار! جي هڪ اکر به وڌيڪ ڳالهايو اٿوَ.''

رميش ٻوڙيندو رنڌڻي ۾ ويو ۽ انيتا کي هٿ کان وٺي سيني جي سامهون اچي بيٺو وڏي واڪي چيائين. ''انيتا سنڌوءَ جيان نرمل ۽ گنگا جيان پوتر آهي. ڪنهن کي به حق نه آهي ان جي دامن تي داغ لڳائڻ جو. توهانکي انسانيت جي ڪهڙي ڄاڻ. توهان لاءِ ته پيسو ئي ڀڳو ان آهي. انيتا جي چاهي ته مان هن سان اڄ ئي شادي ڪرڻ لاءِ تيار آهيان ۽ توهان جهڙن نياچ ٻڌي وارن ماڻهن جو مُنهن بند ڪرڻ ٿو چاهيان.''

آننديءَ جي چپن تي مُرڪ پکڙجي ويئي. اهڙي مرڪ جيڪا صباح سويري باغ ۾ مکڙين جي شرميلي مُنهن تي هوندي آهي. هوءَ تيڏي اک سان پنهنجي پيءُ ۽ انيتا کي ڏسي رهي هئي. هن کي انيتا ۾ پنهنجي ماءُ جنم شريءَ جو روپ نظر اچي رهيو هو. سيٺ ڀڳو انداس جي گهر جو هڪ هڪ ياتي اکيون هيٺ ڪري گهر کان ٻاهر نڪري ويو.

ڪان دور ٿي رهيو آهيان.

تنهن ڏينهن ممي ۽ پپا جو وري جهڳڙو ٿيو. جهڳڙي جي وشيہ وري بہ اجيہ هو. مان ٻئي ڪمري ۾ سڀ ٻڌي رهيو هوس. پپا جو آواز هو، ”مان ماڻهن جي ٽيڪاٽپڻي ٻڌي تنگ ٿي پيو آهيان. اپاهج مند ٻڌيءَ وارو ٻار اسانجي گهر تي ڪلنڪ آهي. مونکي اهو ٻار گهر ۾ نہ گهرجي. اڄ ننڍو، سياڻي وڏو. گهر ۾ هڪ الپ ٻڌيءَ واري ٻاتيءَ جي هئڻ جو ويچار ڪري ئي مان دهلجي ٿو وڃان. سيٺي جو ننڍو دڪان آهي. آمدني محدود آهي. مهانگائي ٻاتي پڳي آهي. ڪير هن جي دوادرمل جو خرچ سهسائي سگهندو ۽ سڀ ڪان وڏيڪ تہ ماڻهو ڇا چوندا! هنن جو مُنهن ڪير بند ڪندو! تون اڄ ئي دير رات جو مُنهن سر ويڙهي ٻار کي ڪنهن مندر يا مسجد جي ڏاڪڻ تي ڇڏي اچ. تون بہ سک جو ساه کڻ ۽ ٻين کي بہ گهر ۾ سک سان رهڻ ڏي. تون چوين ٿي تہ ٻار مالڪ جي دين آهي تہ پوءِ کيس مالڪ کي واپس ڪري اچ. اسان کي مالڪ جي ههڙي بخشيش نہ گهرجي. مان هن دوزخ ۾ رهڻ لاءِ تيار نہ آهيان. مان جهنگ مُنهن ڪري هيءُ شهر ئي ڇڏي هلي ويندس. تون ويهي دوڪان بہ ڏساجانءِ ۽ پنهنجن ٻن راجڪمارن کي بہ پالجانءِ.

ممي، جا هن وقت تائين چپ ساڌي ويٺي هئي تنهن بہ هاڻ رڙ ڪري چيو،

> ”مان زندگيءِ ۾ هيءُ پهريون انسان ڏٺو آهي جو پنهنجي سنتان کي مندر يا مسجد جي ڏاڪڻ تي لاوارث ڦٽو ڪرڻ لاءِ ٿو چوي. اهو سڀ مون کان نہ ٿيندو. ٻار هن جهان ۾ اپاهج پيدا ٿيو آهي تنهن ۾ هن ٻار جو ڪهڙو ڏوه آهي. هر ڪنهن جا پنهنجا پنهنجا ڪرم آهن. مان پنهنجي ٻار کي لاوارث نہ ڦٽي ڪنديس. مان اڪيلي ئي اجيہ کي پالڻ لاءِ سمرٿ آهيان. اڄ کانپوءِ اجيہ کي لوڏڻ جي ڳالهہ وري نہ ڪجو: نہ تہ منهنجو مئل مُنهن ڏسندا!“

پپا تہ بس ٻڙ ٻڙ ڪندو ڏاڪڻ لهي هيٺ پنهنجي دوڪان تي هليو ويو. ممي بہ رنڌڻي ۾ اجيہ لاءِ کير گرم ڪرڻ لڳي. مون سمجهيو تہ طوفان ٿمجي ويو. پڪي پنهنجن آکيرن ۾ محفوظ آهن پر اهو منهنجو وهم

شام جو پپا ۽ مان اچي سرڪاري اسپتال پهتاسين. مميءَ آچي ٿو ال ۾ ويڙهيل ٻار ڪڍي منهنجي سامهون رکيو. چيائين،

"هي آهي تنهنجو ننڍو ڀاءُ اجيہ."

ٻار شڪل جو سهڻو، گول چهرو، مٺڙ مشڪ پر اکيون ٿوريون وڏيون ۽ قاتل. منهنجي زبان مان نڪري ويو

"مميءَ! هيءُ **Abnormal** تہ نہ آهي! ٻين ٻارن جيان تہ نہ آهي."

منهنجي سوال جو جواب تہ نہ مميءَ ڏنو ۽ نہ ئي پپا. ٻنهي ڪري مُنهن پاسيرو ڪيو. مون بہ ڪا اپٽار ڪونہ ڪئي. پوءِ ڄاڻ پيئي تہ ٻار جي جنم ڪانپوءِ جڏهن ڊاڪٽر صاحب ٻار جي ڊاڪٽري تپاس ڪئي هئي؛ تڏهن هن منهنجي مميءَ ۽ پپا کي ٻڌايو هو تہ ٻار **Abnormal** آهي. ضعيف الدماغ ٻار جو پورو خيال رکڻو پوندو.

اڳتي هلي ٻار جو بدني وڪاس بہ هيٺو رهندو ۽ هو الپ ٻڌي وارو هوندو. مميءَ تہ حالتن سان سمجهوتو ڪري ورتو. هوءَ جننی آهي. ٻار ڪهڙو بہ هجي، هن لاءِ جگر جو ٽڪرو آهي، روح جي راحت آهي ۽ ايشوري سوغات آهي. هن تہ ڪڍي اجيہ کي پنهنجي سيني سان لڳايو. پر منهنجو پپا ڏاڍو پريشان هو. هن جو سمورو غصو ايشور تي ۽ منهنجي ماءُ تي هو. چيائين تہ هن جي پوري خاندان ۾ ڪڏهن ڪنهن کي الپ ٻڌيءَ وارو ٻار نہ ڄائو آهي. ڪڏهن ڪنهن اهڙيءَ ريت هن جي خاندان کي ٽڪو نہ لڳايو آهي: پڪ ئي پڪ هيءُ يا تہ ايشوري ڪوپ آهي يا مميءَ جي پيڪي خاندان جي رت ۾ ڪا وڏ آهي. ڪڏهن وقلي چوندو هو تہ مميءَ ۾ ضرور ڪنهن ڀوت پريت جو سايعو هوندو جنهن سبيان ههڙو گهٽ دماغ ٻار هن ڄڻيو آهي. گهر ۾ مميءَ ۽ پپا جي وچ ۾ اجيہ جي پالڻ پوشڻ کي وٺي نت نيم کٽ پٽ هلندي پئي آئي. مان نہ سمجهان تہ پپا ڪڏهن ابهم اجيہ کي پنهنجي گود ۾ کنيو ۽ هن کي ڪا ٻچڪار ڏني. اجيہ پل پيو روئندو ۽ رڙندو پر پپا ڪڏهن بہ هن کي هنج ۾ ڪونہ کڻندو. مميءَ کي رڙ ڪري حڪم هلائيندو تہ پنهنجي ڦر جو هيءُ روئڻ بند ڪراءِ. گهر ۾ رهڻ ئي مشڪل ٿي پيو آهي. مون جڏهن بہ اجيہ کي پنهنجي گود ۾ کنيو آهي هن پنهنجي مٺڙ مرڪ سان منهنجو من موهيو هو. پر سچ چوان تہ هن جو ضعيف الدماغ هئڻ منهنجي من ۾ ڪنڊو ٿي چڀي رهيو هو. مان پنهنجي ننڍي ڀاءُ کي اها سڪ ۽ پيار ڏئي ڪونہ سگهيو آهيان. ڪوشش ڪري اجيہ

کان پوءِ باقي وقت دوڪان ۽ گهر کي ڏيندو آهيان.

تنهن ڏينهن ممي شام جو دوڪان تي ويئي هئي. مان اجيہ جو
ٿ پڪڙي اچي سرڪاري شاهد باغ پهتس. هڪ ٻاري ۾ چار پنج ٻار لڪ
چپ راند ڪري رهيا هئا. اجيہ بہ ٻارن کي ڏسي عجيب ڍنگ سان کلي رهيو
و. تاڙيون وڄائي رهيو هو. اوچتو ئي اوچتو هڪ ٻار ڏانهن ڊڪندو ويو.
هو ٻار و اڪا ڪندي پاڇي ويو. ٻيا ٻار بہ اجيہ کي چريو چريو چوندا ڀارو
ڇڏي هليا ويا. اسين اچي هڪ بينچ تي ويٺاسين. بہ ماڻهو اڳ ئي بينچ تي
ويٺل هئا. هو ٻئي اجيہ کي ڏسي موڙو ڏيئي اٿي هليا ويا. اجيہ تہ پنهنجي
ي مستيءَ ۾ مست هو. ڪڏهن کليو ٿئي ڪڏهن و اڪا ٿئي ڪيائين؛
ڪڏهن شانت ڪنهن خيال ۾ گم تي ٿئي ويو. منهنجي صبر جو بند تڏهن
ٽو جڏهن هن پنهنجا ڪپڙا ۽ بينچ پيشاب ۾ آلا ڪري ڇڏيا. چوڪيدار رڙ
ڪري چيو،

”ڦر ڪيي اس پاگل ڪو اِڌر مت لانا.“

مان پنهنجو آپو وڃائي ويٺس. دماغ ۾ چوڪيدار جو آواز، ”اِس
ڳل ڪو اِڌر مت لانا“ پپا جو آواز، ”اجيہ کي مندر يا مسجد جي ڏاڪڻ
ي ڇڏي اچ.“ گونجي اُٿيا. مان اجيہ کي هٿ سان گهليندي اچي آٿو ۾
يٺس ۽ کيس امبرناٿ شو مندر هلڻ لاءِ چيم. مندر ۾ سوَن ۾ شرڌالو هئا. اندر
اوم شو اونڪارا‘ آرتي هلي رهي هئي. گهنٽن ۽ نغارن جي ڌني هئي ڌوپ اڳ
بتين جو واس هو ۽ شرڌالن جي تاڙين جو تال هو. مون اجيہ کي هٿ ۾
رساد جو دونو ڏنو. مندر کان ٻاهر کيس هڪ بينچ تي ويهاري پاڻ آٿو
ڪري اچي ڪاليج جي لئبريري ۾ پهتس. لئبريريءَ مان هڪ ڪتاب کڻي
اچي گهر پهتس.

ممي در وٽ بيٺي هئي. هن جو پهريون سوال هو تہ اجيہ ڪٿي
هي. مون ڪوڙ جو سهارو وٺندي تمام ٺهر سان کيس جواب ڏنو ”اجيہ
جي مونکي ڪهڙي خبر! مان هن کي دوڪان جي اڳيان ڪرسيءَ تي ويهاري،
ڪتاب وٺڻ لاءِ لئبريريءَ هليو ويو هوس. مان تہ هاڻ لئبريريءَ مان سڌو اچي
هيو آهيان. اجيہ جو خيال رکڻ تنهنجي جو ابداري آهي مون کان ڇو ٿو
ڇيو وڃي تہ اجيہ ڪٿي آهي!“

هو. دونهون تہ دکي رهيو هو: بس باه جي ٻرڻ جي دير هئي.

ٻئي ڏينهن سويل صبح جو پپا پنهنجي بستري تي ڪونہ هو. شايد اڌ رات جو ئي پنهنجو آشيانو ڇڏي، اسان کي رڻ ۾ رولي، ڪٿي دور هليو ويو هو. ممي پپا جي وڃ ۾ ٽٽندڙ سنهڙن کي ڏسي پنهنجي گهر جي ڪرندڙ ديوارين جو ويچاري منهنجي اکين ۾ ڳوڙها هئا. مان بہ هن طوفان جي جڙ: اجئہ کي ڪنهن گند جي ڍير تي ڦٽو ڪري اچڻ لاءِ سوچي رهيو هوس. مون ممي جي طرف ڏٺو. هن جي اکين ۾ بہ ڳوڙها هئا. اشاري ۾ مونکي چپ رهڻ جي هدايت ڪيائين. پاڻ دهيل آواز ۾ چيائين،

”جيڪي پنهنجي سنتان کي پيار نٿا ڏين ۽ پنهنجي ٻار جي نڙيءَ کي ننهن ڏيڻ ٿا چاهين سي پنهنجي گهر تي پنهنجو اڌڪار وڃائي ٿا ويهن. مونکي انهن لاءِ ڪا عزت ڪونہ آهي. تنهنجو پپا ڪيڏانهن ويندو! غصو ٺٺو ٿيندس مُنهن پٽڪائي واپس ايندو. گهر جا سک ڪٿي رکيا آهن ڇا! مان نہ هن کي ڪٿي ڳولهڻ لاءِ ويندس ۽ نہ ئي پوليس ۾ ڪا رپورٽ ڪنديس. تون بہ ڪنهن سان ٻڙڪ ٻاهر نہ ڪيج. گهر جي عزت جو سوال آهي. مان وڃي ٿي دوڪان کوليان، تون اجيہ جو خيال رکج. کيس فيڊر ۾ کير پيئارج.“

ممي تہ دوڪان تي هلي ويئي. مان فيصلو ڪونہ ڪري سگهيس تہ اها ممي جي سوچ جي ڪوتاهي هئي يا پپا ڏانهن هن جي لاپرواهي هئي يا فقط اپاهج اجيہ ڏانهن سهنيو تي ۽ ماتر پريم جو اظهار هو.

ممي جي ناراضپي جو خيال نہ ڪندي بہ مون پپا کي هتي هُتي ضرور ڳولهيو پر ڪٿي بہ هن جو پتو ڪونہ پيو. اٺ سال گذري ويا: خبر ناهي پپا ڪهڙي غيب ۾ گم ٿي ويو. اجا بہ جڏهن در جي گهنٽي وڄندي آهي مان ٽپ ڏيئي وڃي در کوليندو آهيان. اميد اها ئي هوندي آهي تہ منهنجو پپا منهنجي سامهون هوندو. هو هڪ ٺهڪ ڏيندو ۽ مونکي ڀاڪر ۾ ڀري ڇڏيندو. پيار سان منهنجي مٿي تي هٿ گهمائيندو. شايد اميد تي ئي هيءَ جهان ٽڳي رهيو آهي. ممي گهر ۽ دوڪان هلائيندي آهي پر هن جو چڱو وقت تہ اجيہ جي پالڻ پوشڻ ۾ ويندو آهي يا اسپتالن ۽ گهر وچ ۾ سفر ڪندي ويندو آهي. اجيہ جي دوا درمل تي ڳاٽي ڀڳو خرچ آهي. مان پڙهائي

صلاح ڏيئي رهيو آهي. مون لاءِ تہ هي سڀ ڄڻ هيروشما جي اٽو بم جيان هو. وري ٻيو دفعو منهنجي گهر جي تباهي. اجيہ جي دشٽ آتما هيءَ مونکان ڪهڙي جنم جي دشمني وٺي رهي آهي!

راج ڪمل روئندي ڊاڪٽر کي چيو، ”ڊاڪٽر مان هڪ جنني آهيان منهنجو ڪم آهي سرجڻ ڪرڻ. مان پنهنجي سنتان جو خون ڪون نہ ڪرائيندس. مان پنهنجي ٻار کي پوءِ هو ڪهڙو بہ هوندو سڪ سان نپائيندس.

ساڄي رات اوجاڳن ۾ گذري. ٻئي ڏينهن سويل صبح حالتن تي ٺنڌي سيني ويچار ڪرڻ لاءِ اچي ڪانديولي اسٽيشن جي پليٽفارم جي هڪ بئنچ تي ويٺس. ويران پليٽفارم، ريلوي سگنل، ٻاڙهي پيلي ۽ سائي روشني، تيز ۽ سلو گاڏيون، مان بہ انهن گاڏين جيان زندگيءَ جي راهہ تي ڊوڙندو رهيو آهيان. پنهنجي ماضيءَ جي ڪٽن ڪارنامن کي وسارڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو آهيان پر وقت جا اهي ڪارا سايعا منهنجي پاڇر ئي نٿا ڇڏين. هاڻ وري هڪ ٻيو ڀيانڪ سايعو سِر تي تانڊوَ ناچ ڪري رهيو آهي. جي ڪاچان ٿو تہ ڦاسان ٿو، جي نٿو ڪاچان تہ وري ٻوڙٽو ٿو پوي. ڪريان تہ ڪريان ڇا!

هاڻ منهنجو ڌيان پليٽفارم جي سامهون ضعيف الدماغ ٻارن لاءِ اسڪول Roshini-School for Special Children تي لڳل آهي. اسڪول جي ٻاهران سندر باغ ۾، انيڪ قطارن ۾، اسڪول يونيفارم ۾ ضعيف الدماغ ٻار بيٺل آهن. هڪ هڪ قطار جي اڳيان هڪ ٽيچر بيٺل آهي. سڀ جو سڀ پرارٿنا ڪري رهيا آهن. اڄ سائنس جي آڌار سان هنن اسڪولن ۾ ضعيف الدماغ ٻارن جو اوجل ڀوشيہ رِٿيو وڃي ٿو. پڪ ئي پڪ هيءُ ٻار پنهنجي منزل تي پهچندا پوءِ ڪي دير ڪي سويل. هيءُ سڀ پل سلو گاڏيءَ ۾ سفر ڪري رهيا آهن. سوال سفر جو نہ آهي؛ منزل تي پهچڻ جو آهي. هيءُ ٻار هاڻ سائنس جي مدد سان انتيءَ جي شاهراهہ تي آهن.

ڪاش مان اجنہ لاءِ بہ ان وقت اهڙو ئي سوچيان ها! من ۾ يقيني خيال کڻي اچي گهر پهتس. هاڻ من تمام شانت هو.

مون سمجھو تير نشاني تي لڳو آهي. هوءَ هاڻ مون سان ڪو وڌيڪ
سوال جواب نہ ڪندي. پر نہ! هن جون اکيون تہ منهنجي چهري تي ٽڪيل
هيون ۽ باهہ وسائي رهيون هيون. هن ڪڙڪو ڪري چيو،

”نالائق مون سان ڪوڙ ٿو ڳالهائين. مون دوڪان ۾ ويٺي توکي اڄ
ڪي باغ ۾ ويندي ڏٺو هو. سچ ٻڌاءِ منهنجو اڄيہ ڪٿي آهي؟ ڇا توکي
پنهنجي پيءُ جو ڀوت سر تي چڙهيو ڇا! منهنجي اڄيہ کي تون ڪٿ
ڇڏي آئين؟ سچ ٻڌاءِ. مان تنهنجي هٿن تي اڄيہ جو خون ڏسي رهي آهيا
تو اڄيہ جو خون ڪيو آهي. تون خوني آهين. تون خوني آهين.“

اهو سڀ چوندي هن مونکي زور سان ٻہ چماٽون منهنجن ڳلن ت
هنيون. جڏهن وار ڪرڻ لاءِ ٽيون دفعو هٿ مٿي ڪيائين تڏهن هوءَ منهن ڀ
ڪري پيئي. مميءَ جو روح پرواز ڪري ويو. مان هيءُ سڀ بدحواس ٿ
ڏسندو رهيس. ڊاڪٽرن مميءَ جي موت جي سرٽيفڪيٽ تي موت ج
ڪارڻ هارٽ فيل لکيو هو. نہ ئي ڪا ڪڏهن اڄيہ جي خبر آئي ۽ نہ ئي مو
ڪڏهن ڪٿي اڄيہ جي تلاش ڪئي. مميءَ جي ٻارهن ڏينهن جي ڪر
ڪرم کان پوءِ مان الهاس نگر سان پنهنجا سڀ لاڳاپا ميساري. جڳهہ ۽ دوڪ
وڪڻي اچي ڪانديوليءَ ۾ رهيو آهيان. پنهنجي پرنٽنگ پريس آهي
ڇئن ڪمرن جو گهر ۽ ٻہ ڪاريون آهن.

وقت تہ وهندڙ نديءَ جيان تہ آهي، جو نرنتر اڳتي ئي اڳتي هلند
ٿو هلي: نہ ڪنهن لاءِ رُڪي ۽ نہ وري پٺتي موٽ کائي. هڪ خوشخبر
آهي تہ منهنجي ڌرمپتني راجڪمل گرڀوتي آهي. هن جي ڊاڪٽري تپا
لاءِ سڀاڻي جي اپائنٽمينٽ آهي.

ٻئي ڏينهن راجڪمل جي ڊاڪٽري جاچ ڪري شڀ سماچار ٻڌا
لاءِ ڊاڪٽر اچي اسان جي سامهون ويٺو. تڏهن مون هن جي چهري تي تن
جا چنهہ صاف ڏٺا. هن ڌيرج سان چيو،

”مسٽر ونيہ! ڪيس ڇڱو ڪامپليڪيٽيڊ آهي. توهان جي ڌر
پتنيءَ جي خون ۾ ڪروموسو پدارٿ جي ڪمي آهي. ممڪن آهي تہ ٻ
اپاهج پيدا ٿئي. منهنجي صلاح تہ توهان کي رسڪ نہ کڻڻ گهرجي. هن وق
ئي ابارشن ڪرائي ڇڏڻ گهرجي. فيصلو توهان کي وٺڻو آهي.“

ڪمري ۾ سناٽو ڇانئجي ويو. ڪير فيصلو ڪري! راڄ تہ آئ
هني گود ڀرائي جي خوش خبر ٻڌڻ. ڊاڪٽر تہ هن کي گود ويران ڪرڻ ج

ماءُ پيءُ جي ڪن تي اها ڳالهہ وجهان ۽ سندن آسيس وٺان.

هڪ شام امي -بابا سان ملڻ لاءِ مان گهر ويس. بابا تہ گهر ۾ ڪونہ هو. اميءَ سان سمورو حال اوريم. سوچيو هيم تہ امي شاديءَ جي خبر ٻڌي خوش ٿيندي، مونکي پنهنجي ڀاڪر ۾ سمائي ڇڏيندي. سوين آسيسون ڏيندي. وات مٺو ڪرائيندي. پر ائين نہ ٿيو! هوءَ تہ سڀ ڪاڄهہ ٻڌي خاموش ٿي ويئي. پوءِ ڀڻ ڀڻ ڪندي چيائين :

”مُٺي ڪو سمو آيو آهي. تنهنجي شاديءَ جي خبر تنهنجي واتان ٿي ٻڌان! ڏيئر تہ گهر جو نڪ ٿينديون آهن. اَسان جي خاندان ۾ ڪنهن ڇوڪريءَ پاڻ تہ وڃي پنهنجو ور گهر ڪونہ ڳولهيو آهي. اسان توکي پالي وڏو ڪيو. تعليم ڏني، لائقيءَ لڳايو. توکي خودمختياري ڏني؛ پر تو تہ اَسان کي سماج ۾ شرمسار ڪري ڇڏيو. تو ڪڏهن اِهو سوچيو تہ ماٺهو ڇا چوندا! تنهنجي بابي تنهنجي شاديءَ لاءِ ڇا ڇا نہ سوچيو آهي! ڪيترو ڏاجو ٺاهي رکيو آهي! تون هلي آهين ڪورٽ ۾ شادي ڪرڻ! اسان جو تہ ڪنڌ جهڪي ويو! اسان نہ ڇوڪري کي ڏنو آهي ۽ نہ ڇوڪري جي گهر تڙ ڪي! شاديون مراديون تہ گهر جي وڏن جي جوابداري ٿيندي آهي! سڳ تہ شان مان وارن سان ڳنڍيا ويندا آهن. اَڄ شاديون نہ پر ڳُڏي ڳُڏيءَ جي راند ٿي پيئي آهي.“

هاڻ امي جا هيءُ ڏوراپا مان ڪيترو وقت ويهي ٻڌان! مان اُٿي هلي آيس. پر من ڏاڍو پريشان ٿي پيو. منهنجي اَمڙ ئي جڏهن منهنجي اُمنگن کي نٿي سمجهي تڏهن جڳ مونکي ڇا سمجهي سگهندو! منهنجي ماءُ کي فڪر آهي ماڻهن جو ۽ نہ پنهنجي ڄائيءَ جو! پيئي ٿي چوي تہ ’ماٺهو ڇا چوندا !‘ . ’جڳ ڇا چوندو !‘. خير! وشواس هيم تہ جڏهن منهنجي ماءُ. بابا کي سڀ ٻڌائيندي، تڏهن بابو سائين منهنجن احساسن کي ضرور سمجهندو. منهنجي فيصلي کي مانُ ڏيندو. خوش ٿي مونکي فون ڪندو. مونکي واڌايون ڏيندو. پروفيسر شرما سان ملڻ چاهيندو. پر ائين نہ ٿيو. دير شام تائين بابا جو ڪوبہ فون ڪونہ آيو. بابا ڏانهن هڪ خط لکي رهي آهيان. سڀ جو سڀ مان کيس فون تي سمجهائي

هڪ خط

مان ڪومل. ممبئيءَ جي هڪ مشهور ڪاليج ۾ علم معاشيات جي ليڪچرر آهيان. گذريل ڇهن سالن کان پنهنجي ماءُ پيءُ کان پري ڪاليج هاسٽل ۾ آزاد رهندي آهيان. بابا منهنجي شاديءَ لاءِ چڱو پاڻ پتوڙيو آهي. مئريج ڪيندر هلجن. ٻانيڻ هلجن يا مٽي مائٽي ڪرائڻ واريون هلجن: سيني هنڌ جُتيون گسايون اٿائون. مُهاڙو ملجي ڦاسائڻ لاءِ اَڌ رات جو پنهنجي ننڊ ڦٽائي، نديءَ ۾ يا سمنڊ ۾ ڄار وڇائيندو آهي: جيئن صبوح تائين ڪا وڏي ملجي ڄار ۾ ڦاسي. هو ٻين مهاڻن جون اکيون چوج ڪري، انهن کان اڳ مارڪيٽ پهچي ۽ کيپ کٽي. بابا جي ڄار ۾ به انيڪ ڇوڪرا ڦاٿا آهن. پر ڪن کي ڏيتي ليتيءَ جي لالچ آهي ته ڪن کي ڪمائيندڙ زال جي چاهت آهي. بابو ڇا ڪري!

مونکي ته جيون ساٿي يعني من جي ميت جي ضرورت آهي. پر مونکي ڪير ٿو سمجهي! اَمي ۽ بابا جو ته بس اِهو ئي چوڻ آهي ته اسان جي سماج ۾ شاديون ائين ئي ٿينديون آهن ۽ ائين ئي ٿينديون رهنديون. هرڪنهن جو ليک مالڪ پاڻ لکيو آهي.

سچ چوان ته هڪ سال کان پنهنجي رفيق پروفيسر شرما سان منهنجو پريت جو پيچ پئجي ويو آهي. مون پروفيسر صاحب ۾ پنهنجي روحاني ميت کي پاتو آهي. اَسان ٻنهي ايندڙ هفتي ڪورٽ ۾ شادي ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. شادي خوشيءَ جو ڪارج آهي. اسان شادي لڪي ڇپي ڪرڻ نٿا چاهيون. ڀل ته اسان جا مٽ مائٽ، يار دوست اَسان سان اَسان جي خوشين ۾ شامل ٿين. اسان پنهنجي شاديءَ جي خبر ظاهر ڪريون: تنهن کان اڳ اِهو ضروري هو ته مان پنهنجي

موڪليو مون کي نہ! سبب تہ ڌيءُ کي اڪيلو هاسٽل ڪيئن موڪلبو! هن جو پيءُ جي نظر هيٺ رهڻ ئي ٺيڪ آهي. متان آزادي پائي ريل ڇيل ٿي وڃي! مان توهان سان ساڻ دهليءَ هليس. اسڪول بدلائڻ جي پريشاني تہ مونکي سهڻ ڪرڻي پيئي پر توهان پنهنجن ويچارن سان جڙيا رهيا.

مان ڏهين درجي ۾ هيس. اسڪول وارن لوناولا ۾ ٻن راتين ۽ ٽن ڏينهن جي پڪنڪ رکي هئي. مان پڪنڪ تي ڪونہ ويس. امي مونکي گهر کان ٻاهر رات گذارڻ جي موڪل ڪونہ ڏني. چوي

''تون هاڻ وڏي ٿي ويئي آهين. گهر کان ٻاهر هيئن اڪيلو رهڻ مونکي منظور نہ آهي.''

امي جي نظرن ۾ ڪنهن اَوشواس ۽ ڊپ جو احساس صاف ظاهر هو. مونکي اسڪرٽ نہ پائڻو آهي. رات جو اٺين بجي کان پوءِ ٻاهر نہ وڃڻو آهي. مونکي ڇوڪرن سان نہ ڳالهائڻو آهي. اِهي سڀ توهانجا قانون منهنجي لاءِ هئا. ڪمزور پرندي کي بند پڃري ۾ ئي رکڻ يلو آهي.

دليپ انجنيئرنگ پاس ڪري امريڪا هلي ويو. اُتي وڃي شادي بہ ڪيائين. اميءَ ۽ توهان کي ڪو بہ اعتراض ڪونہ ٿيو. مون M.Com. پاس ڪري هاسٽل ۾ رهڻ جو فيصلو ڪيو. توهانکي راس نہ آيو :

''جوان ڌيءُ گهر کان ٻاهر جدا ڪيئن ٿي رهي سگهي. ماڻهو ڇا چوندا!''

بابا سائين! ڪڏهن توهانکي پنهنجي من جو خوف پريشان ڪري رهيو آهي تہ ڪڏهن توهانکي ماڻهن جو ڊپ ستائي رهيو آهي. پر اِن سڀ لاءِ ڀوڳڻو تہ فقط مونکي ئي پيو آهي.

تنهن ڏينهن جي ڳالهہ آهي. دهلي شهر ۾ هڪ شرمسار واقعو ٿيو. نرڀيا تي ڪن بدمعاشن قهر ڪيو. هن جو ست ٽوڙيو ويو ۽ هن کي زخمي ڪري مرڻ لاءِ رستي تي ڦٽو ڪيو ويو. ان شرمسار واقعي خلاف سموري ديش ۾ جلوس ڪڍيا ويا. ميڻ بتيون ٻاريون ويون. ممبئي ۾ توهان بہ جلوس ۾ شامل ٿيا هئا. نرڀيا لاءِ توهان بہ بہ ڳوڙها ڳاڙيا هئا. تنهن ڏينهن صباح جو 10:00 بجي ۽ 2:00 بجي جي وچ ۾ توهان مونکي ڏه دفعا فون ڪيو هو.

ڪونہ سگهنديس.

”بابا سائين!

زندگيءَ جي ٽيهن سالن ۾ هيءُ پهريون خط توهان ڏانهن لکي رهي آهيان. ايندڙ هفتي مان ڪورٽ ۾ پروفيسر شرما سان شادي ڪري رهي آهيان. اميءَ توهان کي سڀ ٻڌايو هوندو. پڪ هيم تہ توهان جو فون ايندو. دير شام تائين توهان جي فون جو انتظار ڪيم. توهان ڇا لاءِ مون سان ناراض آهيو! توهان جي بي رخيءَ جو مونکي ڪوبہ سبب سمجهہ ۾ نٿو اچي.

ها! هڪ سبب ٿي سگهي ٿو تہ مان يعني هڪ ناري پنهنجي جيون جو فيصلو پنهنجو پاڻ ڪيئن ٿي وٺي سگهان! جڏهن هن پرش پرڌان سماج ۾ ناريءَ جي زندگيءَ بابت هر فيصلي وٺڻ جو حق فقط ان جي پيءُ، ڀاءُ يا هن جي ڀتار کي آهي. مون پنهنجي شاديءَ جو فيصلو پنهنجو پاڻ ڪيو آهي تنهن لاءِ توهان جي آتم سنمان کي ضرور ٺيس تہ پهتي هوندي. اهو سڀ توهانجي سهڻ کان ٻاهر آهي.

جڏهن کان پاڻ سنڀاليو اٿم توهان جي واتان هڪ ئي ڳالهہ ٻڌندي پيئي آهيان تہ توهان لاءِ ڌيءَ ۽ پٽ ۾ ڪو بہ فرق نہ آهي. مان ۽ منهنجو ڀاءُ دليپ ٻيئي توهانجي اکين جا تارا آهيون. اَڄ جڏهن مان ڇيد ڪرڻ ويٺي آهيان تڏهن توهان جي ڪٿني ۽ ڪرڻيءَ ۾ وڏو فرق نظر اچي رهيو آهي. مان توهان جي ايمانداريءَ ۾ گمان ڪونہ ٿي ڪريان. پل ديش جو وڏان عورت ۽ مرد کي برابري جا حق ڏئي پر مونکي سچائي تہ ڪٿي بہ نظر ڪونہ ٿي اچي.

مان پنجن سالن جي هيس. منهنجو ضد هو تہ مان انهيءَ اسڪول ۾ پڙهائي ڪريان جنهن اسڪول ۾ منهنجو وڏو ڀاءُ دليپ پڙهي رهيو هو. توهان منهنجي داخلا ڇوڪرين جي اسڪول ۾ ڪرائي. توهان کي Co-Education کان ڊپ هو. ڪپهہ ۽ باهہ گڏ نہ رکڻ گهرجن. ڌيءَ ڏڻ آهي متان اڳتي هلي پڇتائڻو نہ پوي. ياد آيو سڀ توهان کي !

مان ڇهين درجي ۾ هيس. منهنجو ڀاءُ ائين درجي ۾ هو. توهان جي بدلي دهلي شهر ۾ ٿي هئي. اسان ٻنهي کي هاسٽل ۾ داخل ڪرڻ جو سوال اُٿيو. سوچيو ويو تہ هاسٽل ۾ ٻارُ پاڻ تي ڀاڙيندو. انتظام ۾ رهندو. هن جي شخصيت جو وڪاس ٿيندو. توهان دليپ کي هاسٽل

حور پَري

منهنجي عمر هاڻ پنجاهٺ سال اچي ٿي آهي. دل چوي ٿي تہ پنهنجي فيڪٽريءَ جو ڪاروبار پوريءَ ريت پنهنجي پٽ رويءَ کي سونپي ڇڏيان. سچ پڇو تہ جوابداريون سر تي کڻڻ هاڻ پڄن بہ ڪونہ ٿيون. چاليهہ سال پنهنجو رت ست فيڪٽريءَ کي ڏنو اٿم ۽ فيڪٽري کي اوج تي آندو اٿم. اڄ منهنجي فيڪٽريءَ جو مارڪيٽ ۾ وڏو نالو آهي. زندگيءَ جا باقي ڏينهن ديش وديش جو سير ڪري، ڪاجهہ سماج شيوا ڪرڻ ٿو چاهيان. روي گريجيوئيٽ آهي. هہ سال اڳ ايم. بي. اي. جي ڊگري حاصل ڪئي اٿائين ۽ منهنجي نظرداريءَ هيٺ فيڪٽري سنڀالي اٿائين. مونکي پڪ آهي تہ روي نئين يگ جي تعليم ۽ ٽيڪنالاجيءَ سان فيڪٽريءَ کي ڪو نئون روپ ڏيندو ۽ منهنجو نالو روشن ڪندو.

پنهنجي ڌرم پتني، لڇميءَ سان صلاح ڪيم. لڇمي تہ ڏاڍو خوش ٿي ويئي. چيائين، ”منهنجي هڪ ئي بہ تمنا آهي تہ رويءَ جي شادي بہ جلد ٿيڻ گهرجي. اسان جا ٻار ٻہ. هڪ ڌيءَ ڪملا. هوءَ تہ دهليءَ ۾ پنهنجي ور گهر سکي آهي. باقي پٽ روي هن جي شادي بہ ڏسڻ ٿي چاهيان. سرير تي ڪهڙو ڀروسو. گهر ۾ نونهن ايندي تہ مان آزاد ٿي وينديس. پوءِ اسين ٻئي پيا ديش وديش گهمنداسين. مون تہ پنهنجي نونهن بہ ڳولهي آهي منهنجي ڀاڄائي سنيتا جي ڀيڻ جي ڌيءَ پايل. ڇا تہ ڇوڪري آهي! سهڻي جهڙي چنڊ. مئٽرڪ پاس آهي. ماڻس بيمار رهندي آهي. ڇوڪري سڄو ڳهر سنڀالي ويٺي آهي. ڏاڍي هڏ ڀڳي آهي. ڳالهائڻ جي مٺي. پراون پنهنجي. سڀ ڪان وڌيڪ تہ ٻڌائتي آهي. اسان کي ٻيو ڇا گهرجي. تنهن ڏينهن رويءَ سان ڳالهہ بہ ڪيم. خبر اٿو بيوقوف ڇا جواب ڏنو،

توهانکي چاڻ آهي تہ مان ڪاليج ۾ پنهنجو فون بند رکندي آهيان. حقيقت ۾ توهان کي نرپيا جي دک کان وڌيڪ منهنجو اونو ستائي رهيو هو. توهان مونکي اَهڙن ڌئيتن خلاف ساوڌان ڪرڻ ٿئي چاهيو. توهان کي ڊپ ويڙهي ويو هو تہ جيڪي ڪجهہ دهليءَ ۾ نرپيا سان ٿي گذريو هو سو ممبئيءَ ۾ ڪڏهن توهان جي لاڏليءَ سان بہ ٿي سگهي ٿو. بس تنهن ڏينهن کان توهان جي ننڊ ڦٽي پيئي آهي. سچ تہ انهن سيني جي ننڊ ڦٽي پيئي آهي جن کي پنهنجون ڌيئون آهن.

هيءُ ڏيئن جو ڪمڙو پالڻ پوشڻ آهي. ڏيئن لاءِ ڪمڙو پيار دلار آهي: جتي پل پل جي چنتا، ڊپ، خوف ۽ اوشواس سمايل آهي. وقت بدليو آهي. اڄ ناري جاڳرت آهي. هوءَ مردن سان ڪلهو ڪلهي سان ملائي اڳتي وڌي رهي آهي. هن وٽ تعليم آهي، همٿ آهي، آتم سنمان آهي. پنهنجي رکشا ڪرڻ ۾ سمرٿ آهي. قاعدو قانون پاس ڪيا ويا آهن جي ناريءَ جي حفاظت ڪن ٿا. هوءَ راشٽريہ ۽ انترراشٽريہ حالتن کي سمجهي ٿي. فيصلا ڪرڻ ۾ سمرٿ آهي. اسان کي هن جي فيصلن جو سنمان ڪرڻ گهرجي. هر سميہ ريتون رسمون، آچار ويچار، قاعدا قانون، جيون جا ملہ بدلجندا رهن ٿا. اسان کي وقت سان ساڻ هلڻو آهي. وقت اَسان سان ساڻ هلڻ لاءِ تيار نہ آهي.

بابا سائين! مون پنهنجي جيون جو فيصلو پاڻ ڪيو آهي. پنهنجو جيون ساٿي پاڻ چونڊيو آهي. مون ڪمڙو غلط ڪم ڪيو آهي! توهان کي منهنجي فيصلي جو سنمان ڪرڻ گهرجي. پروفيسر شرما کي پنهنجي گهر جو ناٺي تسليم ڪرڻ ۾ توهانکي ڪوبہ اعتراض نہ هئڻ گهرجي. منهنجو ڪنياداَن پنهنجن هٿن سان ڪرڻ گهرجي. 'ماڻهو ڇا چوندا !' اُهو زمانو هاڻ پلٽجي وڃڻ گهرجي. اِها منهنجي اِلتجا ۽ پيار ڀري حاجت بہ آهي. مونکي توهان جي جواب جو انتظار آهي.

سڪ مان

ڪومل

مون ڪيس من ۾ من ۾ رويءَ جي مڱڻي جو شڀ سماچار ڏنو. هن پنهنجيون اکيون ڇنڀيون ۽ مشڪندي چيائين،

”سائين! رويءَ جي حورپري اڇڻ جو وقت ٿي ويو آهي. هن کي منهنجي طرفان گهڻو گهڻو پيار ڏجوس ۽ آسيس ڏجوس.“

دهليءَ ۾ روي جي مڱڻيءَ جي رسم لاءِ مان پنهنجي ڌيءَ پٽ کي ساڻ ڪري ديو ان رامچند جي گهر پهتس. ديو ان رامچند جو بنگلو عاليشان هو. نوڪر چاڪرن جي ڪا ڪمي ڪونہ هئي. ديو ان صاحب جي مهمان نوازي بہ لاجواب هئي. ڪاڌي جي ٽيبل تي انيڪ طعام ۽ وسڪيءَ جي بوتل موجود هئي. مون جڏهن ڪيس چيو تہ اسانجي گهر ۾ ڪو بہ شراب نہ پيئندو آهي؛ تڏهن هن کلندي چيو تہ هن جي گهر ۾ تہ سڀ شراب پيئندا آهن. هن پنهنجي نوڪر کي اک جو اشارو ڏنو. اسان سڀني لاءِ شربت جا گلاس اچي ويا. رامچند، هن جي زال ۽ هن جي ڌيءَ ڪنچن لاءِ وسڪي جا پيگ رکيا ويا. ڳالهين جو دور هلي رهيو هو. جڏهن رامچند جي پيٽ ۾ ٻہ پيگ وسڪي جا ويا تڏهن هن کي روي ۽ ڪنچن جي مڱڻي جي ڳالهہ ياد پيئي. چيائين،

”ڪنچن منهنجي اڪيلي سنتان آهي. مون هن کي لاڏ سان پاليو آهي. اوچ تعليم ڏني آهي. هن پنهنجو جيون ساٿي پاڻ ڳولهيو آهي. هن کي پنهنجي ور چونڊڻ جو پورو اڌڪار آهي. ڇوڪر ڇوڪري راضي تہ ڇا ڪندو قاضي. مان شاديءَ جي اڊمبر، سڳڻ ساٿ ۾ وشواس نہ رکندو آهيان. پل هو ٻيئي ڪورٽ ۾ شادي ڪن. مان اشوڪا هوٽل ۾ نئين جوڙي جو سنمان ڪندس ۽ بس. منهنجي طرفان روي ۽ ڪنچن جو رشتو پڪو سمجهو.

ڇا اڄ جي زماني ۾ مڱڻيون ائين ٿينديون آهن! سڳ ائين ڳنڍبا آهن. مان تہ دنگ رهجي ويس. جڏهن ڪملا جي گهر پهتس؛ تڏهن ڪملا مونکي ملول ڏسي ورجايو،

”پپا! ڪهڙي ڳالهہ تي ناراض آهيو! پٽ مڱايو اٿوَ خوش ٿيو. سيٺ رامچند شاهوڪار ماڻهو آهي. ڪنچن هن جي

”ممي! پايل بہ چوڪري آهي! توکي گهر ۾ ڪم واري مائي گهرجي تہ مونکي ڪو اعتراض نہ آهي. تون منهنجي چنتا نہ ڪر. هڪ ڏينهن اِندرپرست جي حورپري آڻي تنهنجي سامهون بيهاريندس.“

لڇميءَ جي اکين ۾ پاڻي هو. مون کلندي کيس چيو، ”لڇمي اسان ٻنهي کي حورپريءَ جو انتظار رهندو. تون ڇو ٿي پريشان ٿئين. ليک کي ڪهڙي ميک. جڏهن اها حورپري هن جي قسمت ۾ لکيل هوندي تڏهن هن کي ضرور ملندي.

لڇمي تہ پنهنجي دل جي دٻليءَ ۾ انيڪ خواهشون سانڍي رکيون هيون. پر ماڇر جي هڪ چڪ هن جي خواهشن کي دفنائي ڇڏيو. هڪ ڏينهن ٻاخار ٽيس ڊاڪٽرن چيو ڊينگو جو قهر آهي. ڦڪين فرق نہ ڪيو. آتما وڃي پرماتما سان ملي. هوءَ تہ هلي ويئي پر هن بنا منهنجو تہ جيون ئي اپاهج بڻجي پيو آهي. گهر نوڪرن جي حوالي، من يادگيرين جي پنور ۾ ڦاسي پيو آهي. دل چاهي ٿي تہ رويءَ جي شادي جلد ٿئي. ڪاراڄ لڪشمي اسانجي گهر اچي ۽ هيءُ گهر سنڀالي. نہ تہ هيءُ گهر جلد ئي کنڊهر بڻجي ويندو. ليک لوها ڪوٽ ڀڃي. ممبئي ۾ سيني دوستن کي روي لاءِ رشتي ڳولهڻ لاءِ خط لکيم، فون ڪيم، مئين مائٽين وارين جا در کڙڪايم. مئريڄ بيورو وارن وٽ فارم ڀريم. ليک جو ممبئي ۾ ٽيڻو کپندو هو سو وڃي دهليءَ ۾ ٿيو.

روي ان ڏينهن لاءِ دهلي ويل هو. دهليءَ ۾ منهنجي ڌيءَ ڪملا جي نڻان جي شادي هئي. ڪملا جي نڻان جي شادي ڇڻ ٻن دلين جي ميل جو هڪ بهانو بڻجي پيئي. ڪنچن پنهنجي ساهيڙيءَ جي مهندي رسم تي لاڏا ڳائي رهي هئي ۽ جهمر هڻي رهي هئي. رويءَ جون پياسي نظرون ڪنچن جي لوڏ تي هيون. اکيون ملي چار ٿيون تہ دل ۾ پيار جا سلا ايري پيا. جو ان دليون ڌڙڪيون. هوٽل جي ڪئنڊل لائيٽ ۾ ملاقاتون ٿيون. پڇاڇمي سنگيت تي بريڪ ڊانس ٿي. محبت جا ماڃ ٻري پيا. انجام اقرار ٿيا. ٻنهي شاديءَ جي ٻنڌن ۾ ٻڌجي هڪ ٿي وڃڻ جو اقرار ڪيو.

ڪملا مونکي شڀ سماچار فون تي ڏنو. دهلي اچي ڪنچن جي ماءُ پيءُ سان ملي. روي ۽ ڪنچن جي مڱڻي جي رسم ادا ڪرڻ جو ساڃهہ ڀڻ ڏنو. منهنجيون اکيون تہ امالڪ لڇميءَ جي فوٽي ڏانهن ڪاڃي ويون.

ڪنچن جو ممبئي پهچڻ جي خبر جو چڻ تہ چوڏس ڦهلاءُ ٿي ويو. هن جي انيڪ ساهيڙين ۽ دوستن جا فون مهل ڪمهل اچڻ يا اچي گهر پهچڻ؛ پارٽيون ۽ شراب جا دور شروع ڪرڻ منهنجي نظر کان ڇپي نہ سگهيا. گهر ڄڻ فائيوَ اِسٽار هوٽل ٿي پيو. گهر ڪنهن سَمي بزرگن لاءِ هوندو هو، گروءَ جو در؛ پر هاڻ گهر ٿي پيو آهي دکن جو در. نہ آهي وندر نہ آهي ورونهن؛ نہ آهي آدر نہ ياءُ. ڪلان تہ خوار ٿيان. ڳالهايان تہ پاڻ کي وڏ واتو چوارايان. نہ ڪم جو نہ ڪار جو، سومڻ اناج جو. خير! اڄ ڪالهہ روي ۽ ڪنچن هر شام ڪنهن ڪلب ۾ ويندا آهن. تاس راند ۽ شراب جا دور ٿيندا آهن. ناچ گانن جو شور ٿيندو آهي. دير رات نشي ۾ ٻڏ۱ندا ٻيئي گهر ايندا آهن. سڀ کان وڌيڪ جيڪا ڳالهہ مونکي پريشان ڪري رهي هئي، سو هئو رويءَ جو ورتاءُ. زال جي هر تقاضا کي 'جي حضور' چئي سرانجام ڪرڻ. هر فيصلي ڪرڻ جي واڳ ڪنچن کي ڏيڻ، ڪنچن کي خوش رکڻ لاءِ پنهنجي ڊنڊي ڏانهن لاپرواه رهڻ، گهر جي ٻاتي پڳي خرچڻ ڏانهن اک پوٽ ڪرڻ. مان تہ ڄڻ گهر ۾ هوس ئي ڪونہ. نوڪر لڇمڻ وقت سر ڪمري ۾ کاڌو ڏيئي ويندو هو. باقي هر وقت ڪنچن جي حڪم سان منهنجي ڪمري جو دروازو بند رهندو هو.

مون هڪ شام رويءَ کي پنهنجي ڪمري ۾ سڏ ڏنو. هن کي پنهنجين پريشانين کان واقف ڪيم. هن کي ڪو قدم کڻڻ لاءِ هدايت ڪيم. هن جي سڌي جواب منهنجا تہ حواس ئي خطا ڪري ڇڏيا. چيائين،

''پپا! دنيا چند تائين وڃي پهتي آهي. توهان اتي جو اتي بيٺا آهيو. ان لاءِ جو ابدار پيو ڪير بہ ڪونہ آهي، پر توهان پاڻ جو ابدار آهيو. اڄ جي تناءُ وارين حالتن ۾ ماٺهو پاڻ کي پارٽين، پيئڻ کائڻ سان نہ وندرائيندو تہ ڇا مندر ۾ ڪيرتن سان وندرائيندو! توهان ڪنچن کي ڏوه نہ ڏيو. هوءَ وڏي گهر مان آئي آهي. هن جي جيئڻ جو ڍنگ نرالو آهي. هوءَ پاڻ کي خوش رکڻ ۽ پين سان ملڻ جلڻ جو نساخو ڄاڻي ٿي. توهان کي بہ هن کان ڪاڄهہ سکڻ ڳ هرجي. زندگي جيئڻ لاءِ ۽ ماڻڻ لاءِ آهي؛ نہ هڪ ڪُنڊ ۾ ويهي پين تي نڪتہ چيني ڪرڻ لاءِ آهي.''

اڪيلي سنتان آهي. هو توهان کي وڏي ڏيتي ليتي ڏيندو. توهان خيال نہ ڪريو."

"پٽ! مونکي ڏيتي ليتي بلڪل نہ گھرجي. مالڪ مونکي سڀ ڪجھہ ڏنو آهي. مان فقط چاهيان ٿو تہ ڇوڪري اچي منهنجو گھر سنڀالي. گھر جي مريادا ۾ رهي: پر تو ڏٺو تہ ڇوڪري ڪيئن سيني جي سامهون ويهي شراب پي رهي هئي. نہ لڄ نہ شرم. اهڙي ڇوڪري ڪيئن اچي منهنجو گھر سنڀاليندي. مونکي تہ هيءُ رشتو پسند نہ آهي."

مون پنهنجو ناراضپو ظاهر ڪندي چيو.

ڪملا کلندي چيو، "بس ڳالهہ بہ ايتري! توهان ڪهڙي يگ ۾ ٿا رهو. ڪنڇن کي توهان جي پٽ رويءَ پسند ڪيو آهي. رويءَ کي ماڊرن ۽ نئين زماني جي نار پسند آهي. اڄ ڪالهہ سڀ ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون شراب پيئن ٿا. اسانجو روي بہ پيئندو آهي. توهان کي ڄاڻ نہ آهي. منهنجي خيال ۾ توهان رويءَ کي ناراض نہ ڪيو. روي خوش تہ اسان سڀ خوش."

رويءَ جي شادي ٿي ويئي. روي پنهنجي ونيءَ سان اچي گھر پهتو. نہ هئا ساٿ سڳن نہ هئا دهل دماما. بس هيون تہ پارٽيون ۽ دارونءَ جا دنگ. مون ڏٺو تہ لڇمي فوٽي مان مسڪرائي رهي هئي. پنهنجي حورپري نونهن کي ڏسي ٽڙي پيئي هئي. مون پهرين ڏينهن ئي ڪنڇن کي پاسي ۾ ويهاري چيو.

"پٽ ڪنڇن! اڄ کان وٺي هيءُ گھر تنهنجو آهي. گھر کي گھر تڏهن سمجھي سگھجي ٿو: جڏهن گھر ۾ سک. پيار ۽ مريادا جو پالڻ ٿئي ٿو: نہ تہ حالت ۾ گھر تہ فقط چار ديواريون آهن. هي گھر تنهنجي سس. لڇميءَ جو مندر آهي. اميد تہ تون هن جي روايتن جو پورو پالن ڪندينءَ. هن گھر جي شان مان جي پوري جوابداري هاڻ تنهنجي آهي. منهنجو ڇا! مان تہ پر تي ٻوٽو آهيان." شايد منهنجي ڳالهہ ان جي سمجھہ ۾ ڪونہ آئي. هوءَ فقط پنهنجو ڪنڌ لوڏيندي رهي.

خون

آرتوار ڏينهن شام تائين گهر ۾ ويهي ويهي بِرُ ٿي پيو هوس. وچي باغ جي ڪنڌ واري بينچ تي آرام لاءِ ويٺس؛ پر من تہ اُلجهن جي گ هيرن ۾ قيد ٿي رهيو. چنتائن اُتي بہ منهنجو پيڇو ڪونہ ڇڏيو. پئي سوچيم تہ منهنجي باقي زندگيءَ جو ڇا ٿيندو! رٽاير ڪرڻ ۾ فقط پنج سال اَچي بچيا آهن. پوءِ اَچي گهر ويهڻو پوندو ۽ پينشن تي ئي گذران ڪرڻو پوندو. هڪ ئي سڪيلڊو پٽ اَٿم ڪيلاش. هن سال گريجوئيشن ڪئي اَٿائين. ماءُ جو لاڏلو آهي. هن جو ڪنهن نوڪري يا ڌنڌي ڌاڙيءَ ڏانهن ڌيان نہ آهي. پيو ٿو سڄو ڏينهن هِتي هُتي ڌڪا کائي يا ڪتون پاڇي. مهانگائيءَ جو زمانو آهي. گهر جو گاڏو هلائڻ ئي محال ٿي پيو آهي. پٽ کي ڪنهن ڪرت ڪار لاءِ چوان ٿو تہ ڪن لاٽار ڪري ٿو ڇڏي. هر ڳالهہ تي هن جو غصو آهي؛ چڙ وڙهڻ ٿو اَچي. نہ وڏن لاءِ لڄ نہ شرم. اَفسوس تہ اهو اٿم. تہ هن جي ماءُ بہ سندس ساٿ ڏيئي بيٺي آهي. منهنجي تہ گهر ۾ ڪير هڏي ڪونہ ٿو. من جي شانتي ئي گم ٿي ويئي آهي. ڇا اسين اِهو سڀ سهڻ لاءِ سنتان گهرندا آهيون! ڇا منهنجو ٻڍاپو رڻ ۾ رُلي ويندو! ڇا ڪريان! ڪجهہ بہ سمجهہ ۾ نٿو اَچي. ڪجهہ وقت کان پوءِ باغ ۾ اونده ڇانئجڻ لڳي. من ۾ اونده تہ ٻاهر بہ اونده؛ وڃان تہ وڃان ڪيڏانهن! مٿي مالڪ ڏانهن هٿ کڻيم ۽ رحم لاءِ ٻاڏايم.

اهو سڀ چئي هو تہ اٿي هليو ويو. مان حيران ۽ پريشان هوس. پاڻ کي سوين لعنتون هڻي رهيو هوس تہ مون ہڙڪ ٻاهر ڇو ڪيي! ڇو رويءَ کي دک رسايم! ننين کي بہ پنهنجي ڊنگ سان جيئڻ جو حق آهي. مان هنن جي خوشين جي راہ ۾ رنڊڪ ڇو ٿيو آهيان! هو خوش تہ مان خوش! شايد اڄ جي زماني ۾ ڊنڊي ڪرڻ ۽ گهر هلائڻ جو نئين پيڙهين کي نئون منتر هٿ لڳو آهي. 'کاءُ پيءُ، عيش ڪر! سڀا جي چنتا ڪڏهن نہ ڪر! پر جڏهن منهنجي گهر جون پٽيون جهري رهيون آهن، منهنجو ڪارخانو چوپٽ ٿي رهيو آهي ۽ منهنجن اصولن جا چٿڙ لاٿا ٿا وڃن: تڏهن مان ڇا ڪيان! خير!

مان پنهنجي من کي شانت ڪرڻ لاءِ هڪ هفتي لاءِ اڇي آشرم پهتس. يوگ ساڌنا ۽ شانت واتاورڻ ۾ خوش هوس. چوندا آهن انَ جو مُنهن جنب ڏانهن. آخر انڻ ڏينهن ڪانپوءِ دير شام جو جڏهن پنهنجي گهر جي چائنٽ تي اچي بيٺس تہ گهر جو نوڪر لڇو در تي دربان ٿي بيٺو هو. چيائين، ''سائين! اندر پارٽي هلي رهي آهي. ڪنهن کي بہ اندر وڃڻ جي اجازت نہ آهي. متان رنگ ۾ ڀنگ نہ پئجي وڃي. اهو مالڪڻ جو حڪم آهي. مان ڇا ڪريان! مان بہ حڪم جو بندو آهيان. توهان مهرباني ڪري ٻن ڪلاڪن کان پوءِ اچو تيستائين پارٽي بہ پوري ٿي ويندي.'' ڪٽي چُلهہ تي چڙهيل پتيلي ۾ کير ايامي رهيو هو. پتيلي جا ڪنا ساڙي رهيو هو. مان واپس آشرم ۾ هليو آيس. بس تنهن ڏينهن کان آشرم ۾ ئي رهيو آهيان.

سوچٹو ٿو پوي نہ! مان سڀ پاڻ لاءِ ڪونہ ڪري رهيو آهيان؛ پر توهان پنهي لاءِ ڪري رهيو آهيان. مان اڪيلو هردوار ۾ بہ گنگا جي ڪناري باقي زندگي گهاري سگهان ٿو.''

پارتيءَ کي منهنجي ڳالهہ راس نہ آئي. چيائين،

''هاڻ رهڻ ڏيو. توهان کي بہ گهر ۾ سڀ سک کپن. هڪ ڏينهن A.C. خراب ٿي ٿئي تہ ڪيترو پريشان ٿا ٿيو! باقي گهر نہ هجي تہ ماڻهو ڪمائي ڪنهنجي لاءِ. ٻار سکي تہ اسان سکي. مالڪ سڀ ڪجهہ ڏنو آهي. پاڻ سان ساڻ تہ ڪونہ کڻي هلبو! جيڪي ڪيلاش کي ڏ هرجي کيس ڏيوس. اُدم ڪانسو اِ پاڳ بہ منبو. هن کي اُدم تہ ڪرڻ ڏيو. گهر ۾ پاڻ بہ سک ۽ شانتيءَ سان رهو ۽ ٻين کي بہ شانتيءَ سان جيئڻ ڏيو.''

پارتيءَ سان بحث ڪير ڪري! مونکي هن گهر ۾ رهڻو آهي؛ 'آڻ مڃي جهڳڙا ٿٿا.' ''پر بہ بابلا توکي گهڻن روپين جي ضرورت آهي. مونکي پيسا پنهنجي پراويڊنٽ فنڊ مان ڪيائٽا پوندا. گهر ۾ تہ مان وڏي رقم رکندو ئي ڪونہ آهيان.'' مون چيو.

ڪيلاش خوشيءَ مان ٽپ ڏيئي ڪرسيءَ تان اُٿيو ۽ پارتيءَ کي پنهنجي ڀاڪر ۾ ڀري چڏيائين. مون ڏانهن مخاطب ٿي چيائين، ''بابا! بس ٽن لکن مان ڪم هلي ويندو. ڪورس جي في ڀرڻي آهي. ڪپڙا سبائڻا آهن. موٽر سائيڪل خريد ڪرڻي آهي. باقي ڪٿي وڌيءَ لاءِ توهان ويٺا آهيو.''

هڪ سال گذري ويو؛ ڪيلاش کي هاڻ صابڻ ۽ ٽوٿ پيسٽ جي ٽي.وي. اشتهارن ۾ ننڍا وڏا رول ملندا آهن. ماڻس ٽي.وي. سيريل گهٽ پر پنهنجي پٽ تي فلمايل ائڊورٽائيزمينٽس وڌيڪ ڏسندي آهي ۽ ڏاڍو خوش ٿيندي آهي. مٽن مائٽن کي اهي اشتهار ڏسڻ لاءِ فون ڪندي آهي. پنهنجي پٽ کي اداڪاري ڪندو ڏسي مونکي بہ خوشي ٿيندي آهي. منهنجا يار دوست ۽ آفيس ۾ رفيق بہ واڌايون ڏيندا رهندا آهن. مون سمجهيو تہ منهنجا

تنهن رات جو ئي ڪيلاش اچي منهنجي سامهون ويٺو. چيائين
''بابا مونکي پيسن جي سخت ضرورت آهي. مون ماڊلنگ
جو ڪورس ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. ڇهن مهينن
جو ڪورس آهي. ماڊلنگ ۾ وڏي آمدني آهي. بس هڪ
دفعو ڪو ماڊل ڇمي وڃي، پوءِ ته چانديئي چاندي
آهي. ائڊورٽائيزنگ سان گڏوگڏ فلم ۾ به ماڊل ڪي پورا
وجهه آهن.''

''پٽ ماڊلنگ ڏاڍو اٽ ڪاٽيو ڪم آهي. ڏينهن رات جي
محنت آهي. ماڊلنگ ۾ گهرجي بي مثال سهڻي شڪل
شبيهه، سندر روش، قداور قد ڪاٺي، ڪسرتي جسم ءُ
سڀ کان وڏيڪ قسمت. تون به وري سوچ. باقي ڳالهه آهي
ته توکي پيسن جي سخت ضرورت آهي. پيسا وٺڻ تي
ڦلن جيان ته ڪونه ٿا لتڪن: جو مان باغ ۾ وڃان ءُ نوٽن
جو ٽوڪرو ڀري ڪٽي اچان.'' مون چيو.

مدعي سست ـ شاهد چست: ڪيلاش اچا ڪو جواب ڏي تنهن
کان اڳ منهنجي ڌرمپتني پارتي رنڌڻي مان نڪري ڪپڙي سان هٿ اگهندي
اچي منهنهجي سامهون ويٺي. چيائين،

''پار ڪري ته چا ڪري! گهر ۾ ويٺو آهي ته ڇنو ٿا ڪو
ڪم ڇو نٿو ڳولهي. ڪم ڳولهي ٿو ته توهان وڏيون
سڏيون ٿا ڦلايو. ماڊلنگ جو ڪورس ڪرڻ ۾ ڪهڙي
برائي آهي! ماءُ جي پيٽ مان ڪوئي سکي ته ڪونه
ايندو آهي. اولاد جا انگل ٿيندا آهن مائٽن تائين. پيسا
توهان کان نه گهرندو ته ڪنهن کان گهرندو. مونکي پڌايو
ته توهان جي من ۾ آهي ڇا! ڏيوس پيسا.''

مون ٺهر سان چيو. ''پارتي! پيسو آهي شينهن جي ڪن ۾. ز
ڪٽورو ڏجي ٿو. تڏهن پت ڪٽورو ملي ٿو. مان نوڪري پيشي وار
ماڻهو. جنهن جي نوڪري باقي پنج سال آهي: تنهن کي ته سڀ ڪاڄه

ڪونہ اٿوَ. ڪيڏو نقصان ڪيو اٿوَ. مان تہ اتي ئي پٿر جي مورتيءَ جيان ڄمي ويس. ٻڪريءَ کي سانس جي ۽ ڪاسائيءَ کي ماس جي. هن کي منهنجي پير ۾ ڏک لڳڻ جي ڪا بہ چنتا ڪونہ هئي. هن کي پريشاني لڳل هئي دوستن لاءِ آندل سوکڙين جي. دل ۾ آيو تہ چئي ڏيانس تہ نالائق جي مان توکي تنهنجون ڪيل غلطيون ڳڻايان تہ تنهنجي پيرن هيٺان زمين بہ نڪري ويندي. خير، منهنجي تہ مِٽي بہ ماٺ مُٺي بہ ماٺ هئي. 'ڪُتن ڪن وڍايا'؛ وري نہ مان ڪڏهن ڪيلاش سان ڪنهن سير تي ويو آهيان.

ڪلاڪار جي جوابداري فقط پنهنجي ڪلا ڏانهن آهي. جڏهن بہ هو لوڀ لالچ جي چار ۾ ڦاسي پنهنجي جوابداري نڀائڻ ۾ پٺتي پوي ٿو ۽ ڪلا جو نرادر ڪري ٿو تڏهن هو خطا کائي ٿو. پوءِ هو ڪلاڪار نہ پر هڪ ڌنڌوڙي ٻڻجي رهجي وڃي ٿو. ماڊلنگ بہ هڪ ڪلا آهي. هڪ عطر تيار ڪندڙ ڪمپنيءَ عطر جي وڪري لاءِ هڪ اشتهار تيار ڪرايو. جنهن ۾ هڪ اڌ ننگي عورت کي ڪيلاش جي آغوش ۾ ڏيکاريل هو. ڪيترين ئي سنسٿائن اشتهار کي فاحش ۽ عورتن جي اڌيڪارن خلاف ظاهر ڪيو. عورتن اسان جي گهر جي ٻاهران مظاهرا ڪيا. ڪيلاش جو مُنهن ڪارو ڪيو ويو. ساڄي پاڙي ۾ چوٻول مچي ويو. ڪالهہ تائين جن ڪيلاش جي ڪاميابيءَ جون واڌايون ٿي ڏنيون؛ تن اڄ لعنتون ٿي وڌيون. پر ڪيلاش تي ڪوبہ اثر ڪونہ هو. لنگهي لاٿي لوئي، تنهنکي ڪير ڪندو ڪوئي. ڪيلاش هاڻ ڪلاڪار نہ، پر پيسي جو مريد ٻڻجي پيو هو.

منهنجي رٽائرمينٽ بہ ٿي ويئي. مان هاڻ پينشن بردار هوس. سڄو ڏينهن گهر ۾ ويٺو هوندو هوس. تنهن ڏينهن شام جو ڪيلاش بہ گهر ۾ هو. اسان ٽنهي ويٺي گڏجي چانهہ پيتي. پارتيءَ بنا ڪنهن ڀومڪا ٻڌڻ جي چيو تہ ڪيلاش پنهنجي ائڊورٽائيزنگ ڪمپني کولڻ ٿو چاهي. هن کي آفيس لاءِ جڳهہ گهرجي ۽ جيئن تہ اسان جو هيءُ گهر وچ دنگ تي آهي؛ هو چاهي ٿو تہ اسين چيمبور ۾ ڪٿي مسواڙي جڳهہ ۾ رهون ۽ هو هت پنهنجي آفيس کولي. هو جلد ئي اسان کي نئون گهر خريد ڪري ڏيندو. مون تہ کيس ها ڪئي آهي. توهان جي منظوري گهرجي. اهو سڀ چئي هوءَ تہ چپ ڪري ويهي رهي؛ ڪيلاش جون نظرون منهنجي چهري تي

لايا سڄايا ٿيا آهن. مونکي ٻڍاپي جا سهارا ملي ويا آهن.

ماڻهو ۾ مند ڦرندي دير ئي نہ لڳي. هڪ ڏينهن ڪيلاش چيو. ”بابا! ايندڙ آرتوار مهابليشور ۾ پهاڙن، جهرڻن ۽ وادين جي وچ ۾ منهنجي شوٽنگ رکيل آهي. توهان بہ ساڻ هلو. توهان کي بہ آرام ملندو.“ مان تہ ڏاڍو خوش ٿي ويس. آرتوار ڏينهن ڪمپنيءَ جي ڪار آئي ۽ اسين اچي مهابليشور پهتاسين. ڪمپنيءَ جي مئنيجر مون بابت ڪيلاش کان ضرور پڇيو. ڪيلاش جواب ڏنو، ”هي منهنجو ملازم آهي.“ ڪيلاش جي جواب مونکي تہ پريشان ڪري ڇڏيو. نالائق پنهنجي پيءُ کي هڪ خدمتگار ڪري ساڻ وٺي آيو آهي. بي شرم منهنجي پوري واقفيت مئنيجر کي ڇو ڪين ٿو ڏئي. مان چپ رهيس. جڏهن ماني کائڻ جي ويل ٿي تڏهن مئنيجر اعلان ڪيو تہ ملازمن جي کاڌي جو بندوبست جدا هال ۾ رکيو ويو آهي. مان پنهنجي خودداريءَ جو خون ڪيئن ٿو ڪري سگهان! مون سڄو ڏينهن ماني ڪونہ کاڌي. پئي سوچيم تہ سنتان پنهنجي مائٽن جو قدر ڇو نٿي ڪري! نئين پيڙهي جڙوادي ڇو بڻجي ويئي آهي! اسان جي جيون جا ملهہ ڪٿي گم ٿي ويا آهن! خيال آيو تہ ڪيلاش سان سوال ڪريان تہ مونکي پنهنجو نوڪر ڪري ڇو وٺي آيو آهي! من نہ مڃيو. سوچيم هن جي ڪا تہ مجبوري ضرور هوندي. منهنجو ڪيلاش اهڙو ڪونہ آهي.

ڪيلاش مهابليشور مان پنهنجي يارن دوستن لاءِ انيڪ سوکڙيون خريد ڪيون هيون. سڀ ئي پارسلن ۾ پرائي ڪار ۾ رکيون هئائين. ڪار جڏهن گهر وٽ پهتي تڏهن ڪيلاش تہ منتريءَ جيان ڪار مان لهي گهر اندر هليو ويو: ساڻ ساڻ حڪم جاري ڪندو ويو تہ پارسل سنڀالي ڪڍائي اڇجو. هاڻ ڪير پارسل اندر کڻي ايندو! گهر ۾ ڪو نوڪر چاڪر تہ آهي ڪونہ. جنهن تي مان حڪم هلائي پارسل اندر ڪڍائي اچان! ڪار جو ڊرائيور تہ پارسل ڪار مان لاهي هليو ويو. جڏهن ٻيو پارسل کڻي در اندر داخل ٿيس: تڏهن ٿاهو آيو ۽ پارسل منهنجي هٿن مان ڪري پيو. ساڻ ساڻ ڪيلاش جي رڙ بہ ٻڌڻ ۾ آئي تہ هڪ پارسل کڻڻ جو عقل بہ

جيڪو ڪندي، سونل ڪندي

منهنجو پٽ سشيل انجنيئرنگ جي پڇاڙيءَ واري سال ۾ آهي. اڄ جڏهن شام جو گهر پهتس ته منهنجي ڌرمپتني آشا خبر ڏني ته سُشيل جو امتحان ايندڙ هفتي شروع ٿي رهيو آهي. ٻه هفتا امتحان هلندو. مون خوشيءَ جو اظهار ڪندي چيو،

”آشا! هاڻ جلد اَسان جا لايا سجايا ٿيندا. ٻار ڪنهن لائقيءَ لڳندو ته مان به سک جو ساهه کڻندس. تون به هاڻ نونهن ڳولهڻ جا سايعا ڪر.“

آشا کلندي چيو، ”سچ ٿا چئو. توهان سُشيل کي پڙهائڻ لاءِ ڏينهن رات محنت ڪئي آهي. هن جون سڀ ضرورتون پوريون ڪيون آهن. لکن ۾ ڪاليج جون فيون ڀريون آهن. هاڻ سُشيل نوڪريءَ لڳندو. توهان جا سڀ ٿڪ لهي ويندا. هو هيرو اٿوَ هيرو. اهڙي نيڪ سنتان ايشور شل سڀ کي ڏئي. اولاد ته مالڪ جي مهر آهي.

مون سُشيل جي ڪمري ۾ ليئو پائي ڏٺو. سُشيل پنهنجي ڪمري ۾ ڪونه هو. مون سوال ڪيو، ”اڙي! امتحان سر تي آهي: هي نواب صاحب ڪيڏانهن هليو ويو آهي! هو نه سويل صباح جو اُٿي ٿو پڙهي ۽ نه دير رات تائين پڙهي ٿو. آشا! سچ ته مونکي ڊپ ٿي رهيو آهي ”اُدم کان سواءِ ڀاڳ به منبو. تون هن تي نظر رک. منهنجي ته هو ٻڌندو ئي نه!“

”چنتائون ڪرڻ ته ڪو توهان ڪان سڪي. جوان ٻار آهي. پڙهي پڙهي ٿڪو هوندو. ويو هوندو دوستن سان ملڻ يا لائبريريءَ مان ڪتاب مٽائڻ. ٻار ايترو ته لهڻو.“ آشا خفي ٿيندي چيو!

پيو ڏينهن آرتوار جو ڏينهن هو. سڄو ڏينهن سخت گرمي هئي. شام جو آشا ڏاڍو پريشان هئي. چيائين،

ٽڪيل هيون.

مون رڙ ڪري چيو ”نہ بلڪل نہ! تنهنجو پٽ مون لاءِ آهي ٻاپورا
ڪندا. بس اٿندي ويهندي پيا ٽا چپ چپ ڪن. هن گهر تي هن جو ڪو
بہ اڌڪار ڪونہ آهي. مان هن جي بدنيتيءَ کي هاڻ پوريءَ ريت پروڙي
ويو آهيان. هو مون کي بيوقوف نٿو بڻائي سگهي. مان هن گهر ۾ سک ۽
شانتي چاهيان ٿو. هو چاهي تہ منهنجو گهر ڇڏي وڃي سگهي ٿو. مان
هن کي روڪيندس ڪونہ. تون بہ هن کي نہ روڪجانءِ. اَڪ مان ڪڏهن
بہ انب نہ ملندا ۽ بس.“

ڪيلاش پنهنجي ڪرسيءَ تان اُٿيو. هڪ ڪن مون ڏانهن نهاريو ۽
پوءِ پنهنجي ڪمري ۾ هليو ويو. ساجي گهر ۾ سناٽو ڇانئجي ويو. مون
سمجهيو منهنجو تير نشاني تي لڳو آهي. هاڻ ماءُ ۽ پٽ چپ رهندا ۽ مونکي
پريشان ڪرڻ جي همٿ بہ ڪونہ ساهي سگهندا؛ پر من مان آواز آيو اهو
ٽيٽو ڪونہ آهي. ڪيلاش جلد ئي ڪو وڏو چڪ وجهندو. سچ تہ هن
ڪا وڏي سِٽ سِٽي هئي. هو پنهنجي چال ۾ ڪامياب بہ ٿي ويو. خبر نہ
آهي ڪڏهن ۽ ڪيئن هن منهنجو 'مرتيو پتر' **Death Certificate** ميونسپل
آفيس مان ٺهرايو. رجسٽرار وٽ منهنجو هيءُ گهر پنهنجي نالي تي
ڪرايو. هاڻ هو منهنجي گهر جو مالڪ آهي ۽ مان هن سنسار ۾ تلسيداس
نہ تلسيداس جو ڀوت بڻجي رهجي ويو آهيان.

هڪ سرڪاري آفيس کان ٻي سرڪاري آفيس، هڪ ڪورٽ کان
ٻي ڪورٽ پيو ٿو ڌڪا کاوان ۽ پيو ٿو فرياد ڪريان تہ مان تلسيداس
مئو ڪونہ آهيان. جيئرو آهيان. پر سڀ چون ٿا تہ تون ثابت ڪر تہ
تون جيئرو آهين ۽ تنهنجو 'مرتيو پتر' ڪوڙو آهي. مان ڪيئن ثابت
ڪريان! منهنجو پٽ تہ مونکي جيئري ئي ماري. منهنجو ڪريا ڪرم
ڪري. منهنجي ملڪيت ڦٻائي ويٺو آهي. منهنجي ڌرمپتني ڀارتي
چوي ٿي تہ ڪيلاش اڃا ٻار آهي. هن ٻاراڻي ڪئي آهي. هن کي معاف
ڪري ڇڏيو. توهان پريشان نہ ٿيو. مان هن کي ڪيئن بخشيان. هن
منهنجو موت نہ؛ هن منهنجو خون ڪيو آهي!

ٿو. توهان کي تہ هر ڳالهہ ۾ شڪ ڪرڻ جي عادت آهي. پٽ ۾ وشواس رکو.''

آشا جي اها نصيحت مونکي راس نہ آئي. ناراض ٿيندي مون ڪيس ورجايو، ''آشا! تون ڪهڙي جهان ۾ ٿي رهين! تنهنجي پٽ کي سيل فون سڄو ڏينهن ڪنن تي آهي. هو سڄو ڏينهن پيو ڪنهن نہ ڪنهن سان پُڻ پُڻ ڪري. اڌ رات جو بہ هن جي فون جي گهنٽي وڄي ٿي پر تون چوين ٿي تہ تنهنجو لاڏلو سڄو ڏينهن پڙهي ٿو. هاڻ ٿو مان سمجهان تہ اهي فون هن ہليءَ جا هوندا. اها ڇوڪري ئي سُشيل لاءِ پڙهائي ڏانهن لاپرواهيءَ جو سبب آهي.''

آشا پريشان ٿيندي چيو، ''هاڻ فلم ڏسڻ هلون يا هت رستي تي بيهي مهاڀارت ڪندا!'' هڪ ٿڌو ساهہ کڻندي مون چيو، ''منهنجي فلم ڏسڻ جي ڪا چاهنا ڪونہ آهي. هن ہليءَ منهنجي موڊ خراب ڪري ڇڏيو آهي. هل! واپس گهر ٿا هلون.'' اسين آٽو ڪري اَچي گهر پهتاسين.

مان تہ اَچي ٽي.وي. جي سامهون ويٺس. پر آشا سِڌو رسوئي گهر ۾ ويئي. جلد ئيٰ پليٽ پڪوان جي ۽ بہ چانهہ جا ڪوپ کڻي اَچي سامهون ويٺي. ٻاجهہ سان چيائين، ''خشڪ دل نہ ٿيو. جوان ٻار آهي. ٻئي هفتي هن جو امتحان آهي. هو گهر اَچي تہ هن سان سوال جواب نہ ڪجو. نہ تہ ٻار هٿن مان نڪري ويندو ۽ هن جو اِمتحان بہ رلي ويندو. امتحان کان پوءِ مان هن سان پاڻ ئي ڳالهائيندس.''

منهنجي تہ مِٽي بہ ماٺ تہ مُٽي بہ ماٺ. چپ رهڻ کان سواءِ مان ڪري بہ ڇا ٿو سگهان! مان سمجهي نٿو سگهان تہ مائر پنهنجي ٻارن جيٰ ڪرتوتن تي هميشه پردو ڇو وجهنديون آهن! خير!

امتحان شروع بہ ٿيا؛ امتحان پورا بہ ٿيا. هاڻ تہ فقط امتحان جي نتيجي جو انتظار ڪرڻو هو. هڪ ڳالهہ ٻي بہ چوڻ چاهيندس. ہلي تہ هاڻ هري پيئي آهي. هرروز اويل سويل گهر ۾ گهڙي ٿي اَچي. آشا سان مٺيون مٺيون ڳالهيون ڪندي آهي. آشا بہ هن کي جدِا جدا طعام ٺاهي کارائيندي آهي. گهر ۾ ٿنهي جو ٺهڪڙو پيو گونجندو آهي. سُشيل بہ ڪڏهن سنيما تي تہ ڪڏهن پڪنڪ تي هن سان ٻڳو بيٺو آهي. نہ ڪنهنجي روڪ آهي نہ ڪنهنجي ٽوڪ آهي. آشا جي اکين تي پٽ جي موهہ جو پردو چڙهيل آهي. مان ڪجهہ چوڻ چاهيندس تہ پيئي اکيون

''ڪيڏو ہوسٽ آهي. ڪيترا دفعا چيو اَٿي مانوَ تہ گهر ۾
اي.سي. هٽايو پر نہ: توهان کي منهنجو خيال ئي ڪونہ آهي. توها
پاڻ تہ آفيس ۾ سڄو ڏينهن بالم ٿي ويٺا آهيو.'' هاڻ مان هن کي ڪمرو
جواب ڏيان. تڏهن بہ چيومانس،

''بس! هاڻ تنهنجو پٽ نوڪريءَ تي لڳندو. تون هر ڪمري ۾
اي.سي. لڳائجانءِ ۽ مهراڻي ٿي سک ماڻجانءِ.''

آشا کلندي چيو ''ايڏا سپنا نہ ڏيکاريو. هاڻ هلو تہ ڪا پڪچ
ڏسي اَچون. گرميءَ کان بہ نجات ملندي ۽ توهان جو من بہ ہيءَ پوندو.''
مون ڏٺو تہ سُشيل جي ڪمري جو در بند هو. شايد هو پڙهي رهيو هو
اسان ٻيئي آٿو ڪري اَچي سنيما گهر پهتاسين. هال جي در وٽ هئاسين
مان تہ پنڊ پهڻ ٿي بيهي رهيس. ٽڪيٽ جي دريءَ تي پهريون نمبر بيٺ
هو اسان جو سروڻ ڪمار پٽ سُشيل ڪمار، هن سان ساڻ هئي هڪ سند
ڇوڪري. مون آشا جو هٿ زور سان پڪڙيو ۽ اَسان ٻيئي هال کان ٻاه
نڪري وياسين. آشا بہ اِهو لقاءُ ڏٺو ۽ دنگ رهجي ويئي. مون دبيل آواز ۾
چيو

''تون تہ چيو، تہ پُٽُ پڙهي رهيو آهي پر هو تہ بندرابن ۾ گوپي
سان راس ليلا رمي رهيو آهي. ٻئي هفتي امتحان آهي ۽ هيءُ سيٺ پُٽ
سنيمائون ٿو ويٺو ڏسي. پر بہ هيءَ ڇوڪري ڪير آهي! تون هن کي
سڃاڻين؟ جواب ڏي.'' آشا ويچاري تہ دهلجي ويئي. ڀُڻ ڀُڻ ڪند
چيائين، ''هيءَ ڇوڪري ستين ماڙي واري راڌا جي ڌيءَ سونل آهي. مو
ڪڏهن هن کي گڏ ڪونہ ڏٺو آهي. تنهن ڏينهن سامهون رهندڙ پاڙيواري
ٿي چيو تہ سونل هوٽلن ۽ ڪلبن ۾ گانا ڳائيندي آهي.''

مون پنهنجي رڙ تي قابو رکندي چيو، ''آشا! تون گهر ۾ اڪيو
ہوٿي ويٺي آهين ڇا! ٻلي گهر ۾ هلي آئي آهي: رنڊٽي تائين پهچي وين
آهي: ڪير ڇٽي رهي آهي ۽ تون مهراڻي سَوَڙ پائي سکپت جي سيج ت
سمهي پيئي آهين. هش هش ڪرڻ تہ دور، تون ٻليءَ کي ٻچڪاري رهي
آهين.''

آشا پنهنجو هٿ منهنجي هٿ مان ڇڏايو ۽ شوخيءَ مان چيائي
''مان ڪو سشيل جي سڄي ڏينهن جي پهريدار آهيان ڇا! جوان ٻار آهي
مان هن جي نوس نوس ڇو ڪريان! سڄو ڏينهن تہ ويٺو گهر ۾ هو پڙه

صوفا تي ويهاري چيو،

”پٽ سونل! تون ويھ. منھنجو تو ۾ ضروري ڪم آھي. مان رنڌٽو سھيڙي اِجھو ٿي اَچان.“

مان ٿپ ڏيئي اُٿي ڪڙو ٿيس. منھنجي من ۾ خيال آيو تہ ھن پلئيءَ سان ھڪ ھيڪاٽي ڪرڻ جو ھيءُ سٺو موقعو آھي. سُشيل بہ سمھيو پيو آھي ۽ آشا بہ رنڌٽي ۾ آھي. مان سونل جي پاسي ۾ اَچي ويٺس ۽ ھن کان ھڪ سٺو سوال ڪري ئي ويٺس.

”سونل! تون ھوٽلن ۽ ڪلبن ۾ گانا ڳائيندي آھين! ڇا اھو سڀ شان وٽان آھي؟ تنھنجي پيءُ ماءُ کي اعتراض نہ آھي؟“

سونل ڪجھہ وقت منھنجي مُنھن ۾ نھاريندي رھي. پوءِ ٺھر سان جواب ڏنائين،

”انڪل! اِھو سچ آھي تہ مان ھوٽلن ۽ ڪلبن ۾ گانا ڳائيندي آھيان. اِھو منھنجو شوق بہ آھي تہ پيشو بہ آھي. بہ ڏوڪڙ ملن ٿا ۽ گھر ھلي ٿو.“

”ڇو گھر ۾ پيو ڪو ڪمائيندڙ ڪونہ آھي جو تون ڇوڪري ٿي ھوٽلن ۾ گانا ٿي ڳائين“ مون چيو.

”ڳائڻ ڪو ڏوھ آھي ڇا! سنگيت تہ آتما آھي. ستيم شوم سُندرم آھي. مان سنگيت ذريعي ماڻھن جو منورنجن ڪريان ٿي. پنھنجي اَپاھج پيءُ ۽ ماءُ جو پيٽ پاليان ٿي. منھنجو وڏو ڀاءُ تہ پنھنجي پيءُ ماءُ کي نڌڪو ڇڏي دور ديش ۾ وڃي ويٺو آھي. مان گھر جي نياڻي ھاڻ پُٽ جو فرض پالي رھي آھيان. ڪنھن کي اَعتراض ڇو ھئڻ گھرجي!“

ھن جي ان سڌي جواب سامھون مان وڏيڪ کھڙو بحث ڪريان. پر تڏھن بہ ڪيس چيم، ”تون ڪا شانائتي نوڪري ڇو ڪونہ ٿي ڪرين؟“

ھن جواب ڏنو ”مان گريجوئيٽ آھيان. سنگيت جي سکيا ورتي اٿم. نوڪري لاءِ انيڪ درخواستون ڪيون اٿم. پر ڪٿان بہ جواب ڪونہ آيو اٿم. نوڪريءَ جي آسري ويھي ماءُ پيءُ کي بکيو تہ نہ رکنديس.“

اَڄ جي پيڙھيءَ سان بحث ڪرڻ آھي پنھنجو مٿو پِٽ سان ھڻڻ.

ڏيکاريندي.

امتحان جي نتيجي جو ڏينهن بہ اَچي ويو. ٽيو اُهو ئي جنهنجو مونکي ڊپ هو. ٽي داٽيون؛ يعني سُشيل امتحان ۾ ناپاس ٿيو. وري ڇهن مهنن کان پوءِ امتحان ڏيڻو آهي.

گهر ۾ سناٽو ڇانئجي ويو. ڪير ڪنهن کي ڏوہ ڏي! سُشيل تہ اُداسائي (Depression)جو شڪار ٿي ويو آهي. سڀ ڪتاب ويڙهي ڪٺي ڪبٽ ۾ رکيا اَٿائين. سڄو ڏينهن يا سمهيو پيو آهي يا ٽي.وي.ءَ سامهون شانت موڳو ويٺو آهي. ماني بہ بي دلي ٿو کائي. امتحان وري ڏيڻ جو خيال لاهي ڇڏيو اٿائين. پڙهڻ لاءِ چيومانس تہ مُنهن ڦيري پنهنجي ڪمري ۾ هليو ويو. هن جو هيءُ حال مون کان سَٺو نٿو وڃي. مون آشا کي چيو، ''اَجا ڪيترو وقت تون ڪبوتر جيان اکيون بند ڪري حالتن کان نٽائيندي رهندينءَ؟ سچ تہ اِهو آهي تہ هيءُ سڀ هُن ٻليءَ جي ڪري ٿيو آهي ۽ تنهنجي لاپرواهيءَ سببان ٿيو آهي. تون جي وقت تي ڪو قدم کڻين ها ۽ هُن ٻليءَ کي گهر اَچڻ کان روڪين ها تہ اَسان جي ٻار جي هيءُ حالت ڪونہ ٿئي ها. تو ڪو ڀوتو ڪونہ ٻاريو هاڻ مان ئي هن ٻليءَ سان ڳالهائيندس ۽ هن جي لاڪ لائيندس.'' آشا دهلجي ويئي. چيائين،

''توهان شانت رهو. توهان جو هڪ غلط قدم گهر جي ستياناس ڪندو. جوان ٻار آهي. فيل ٿيو آهي. دل شڪستو ٿي پيو آهي. اُداسائيءَ جي گهيري ۾ اَچي ويو آهي. توهان سختي ڪندا تہ خبر نہ آهي هو ڇا ڪري ويهي. هاڻ جيڪو ڪندي، سونل ڪندي.''

مان حيرانيءَ وچان آشا ڏانهن ڏسندو رهيس. ڪهڙو زمانو آيو آهي ماءُ پيءُ پنهنجي ٻارن سان ڳالهائڻ لاءِ سمرٿ نہ آهن ۽ نہ ئي ٻار مائٽن کي ٻڌڻ لاءِ تيار آهن. ماڃيوسين تہ هيءُ سائنس ۽ ڪمپيوٽر جو يگ آهي. ٻار مائٽن کان وڌيڪ ذهين ۽ عقلمند آهن پر سنسڪار ۽ انساني قدرن کي بہ وڃي معنيٰ آهي. شايد مان پاڻ کي حالتن سان ٺهڪائي نہ سگهيو آهيان ۽ وقت سان سمجهوتو ڪرڻ لاءِ تيار نہ آهيان.

آرتوار جو ڏينهن هو. مان منجهند جي ماني کائي ليٽي اخبار پڙهي رهيو هوس. در تي گهنٽي وڳي. در آشا ئي کوليو. سونل اَندر لنگهي آئي. سشيل تہ پنهنجي ڪمري ۾ سمهيو پيو هو. آشا سونل کي

منهنجي دل ۾ ڪابہ جڳهہ نہ آهي. تو مونکي سخت رنج رسايو آهي. هر ڪامياب انسان جي زندگيءَ ۾ چئن خوبين جو هئڻ ضروري آهي. جن مان بہ خوبيون Intelligance (سمجهہ) ۽ Imagination (ويچار شڪتي) تو ۾ ڀرپور آهن: تڏهن تہ تون انجنيئرنگ جي پڇاڙيءَ واري سال تائين پهچي سگهيو آهين ۽ منهنجو پيار پائي سگهيو آهين. تو ۾ ڪمي آهي Self-Confidence (آتم وشواس) ۽ Face the Failure (ناڪاميابيءَ سان مقابلو ڪرڻ) جي. اُهو وڻ ئي ڪونهي جو واءُ نہ لوڏيو هجي. اُهو گهوڙيسوار ئي ڪهڙو جو گهوڙي تان ڪِريو نہ هجي ۽ وري ٽپ ڏيئي گهوڙي تي نہ ويٺو هجي. تون پاڻ سنڀال. پاڻ ۾ ڀروسو رک. محنت ڪر. پنهنجي ماءُ پيءُ جو ڳاٽ اوچو ڪر. مان هڪ ڪامياب انجنيئر جي پتني ٿيڻ ٿي چاهيان. منهنجي پيار جي صدقي تون هن نراشائيءَ جي ڪاري غفا کان ٻاهر نڪر. مونکي تنهنجو انتظار آهي. منهنجو وشواس نہ ٽوڙج. هاڻ تو سان وري تڏهن ملنديس جڏهن تون امتحان ۾ فرسٽ ڪلاس ۾ پاس ٿي منهنجي گهر ۾ مٺائي ڪٽي ايندين!

تنهنجو پيار،

سونل

اَڄ سُشيل جي فرسٽ ڪلاس ۾ اِنجنيرنگ جي ڊگري حاصل ڪرڻ لاءِ گهر ۾ جشن آهي. جشن ۾ سڀ جو سڀ مٽ مائٽ، پاڙيوارا، دوست موجود آهن. انتظار آهي تہ فقط سونل جو.

سونل مسڪرائيندي، لهرائيندي اندر آئي ۽ منهنجي آغوش ۾ سمائجي ويئي. منهنجي اکين ۾ پيار جا ڳوڙها هئا. مان فقط سونل کي ايترو ئي چئي سگهيس ''ڏيءَ سونل مان تنهنجو احسانمند آهيان.'' آشا جا منهنجي پاسي ۾ بيٺل هئي: تنهن کلندي چيو، ''سونو اسان جي ڌيءُ نہ هاڻ نونهن آهي.'' گهر مهمانن جي تاڙين سان گونجي اُٿيو.

مؤن ڪري ڇُپڙي ساڻي. ايتري ۾ آشا بہ رنڌڻي جو ڪم پورو ڪري اَچي سونل جي پاسي ۾ ويٺي ۽ چيائين، ”مٺي! سُشيل تنهنجو دوست آهي. هن جي هيءَ موڪائي مونکان سَٺي نٿي وڃي. هو اسانجي تہ ٻڌي نٿو. هاڻ تون ئي ڪجهہ پنهنجي دوست لاءِ ڪر. هو ضرور تنهنجي ٻڌندو. اسين چاهيون ٿا تہ هو وري پنهنجي پڙهائي شروع ڪري امتحان ڏئي ۽ پنهنجن پيرن تي بيهي ۽ بس. اهو سڀ چوندي آشا تہ اَچي سڏڪن ۾ ڇٽڪي. سونل پنهنجي جاءِ تان اُٿي. آشا کي ڀاڪر پاتائين ۽ دلداري ڏيندي چيائين، ”آنٽي! توهان ڪا چنتا نہ ڪريو. سُشيل هاڻ منهنجي جوابداري آهي. هو پڙهائي بہ ڪندو. فرسٽ ڪلاس ۾ پاس بہ ٿيندو ۽ پنهنجن پيرن تي بہ بيهندو.“ اِهو سڀ چئي در ۾ ڪڙينديءَ گهر کان ٻاهر هلي ويئي.

تنهن ڏينهن شام جو سونل جي گهر جو نوڪر هڪ لفافو سُشيل جي هٿن ۾ ڏيئي هليو ويو. سُشيل لفافو کوليو ۽ خط پڙهڻ ويهي رهيو. خبر نہ آهي هن ڪيترا دفعا اهو خط پڙهيو. خط پڙهڻ کان پوءِ هو چڱو وقت اَکيون بند ڪري ڪجهہ سوچيندو رهيو. بس پوءِ خط ٽيبل تي ڇڏي هو پنهنجي ڪمري ۾ هليو ويو. مان اُٿيس خط کڻي ميز جي خاني ۾ رکي ڇڏيم.

هڪ ڪرشمو ٿي ويو! سُشيل پنهنجا ڪتاب ڪيٽ مان ڪڍي ميز تي سجائي رکيا. سويل صبح جو پڙهڻ لاءِ اُٿندو هو. رات جو دير تائين پڙهندو هو. موڪائيءَ جا سڀ آثار هن مان ڪم هئا. هن جي اکين ۾ ڪجهہ حاصل ڪرڻ جي چمڪ هئي. ڪجهہ پائڻ جي اُڪير هئي. آشا ۽ مان ان پريورتن تي حيران هئاسين. مان سوچي رهيو هوس تہ سونل جي خط ۾ ڪهڙي سرجيون ٻوٽي ڇپيل هئي جو منهنجو لعل مورڇا جي حالت مان ٻاهر اَچي ويو آهي. سونل جي خط پڙهڻ لاءِ ٻي ڇين ٿي ويس. خط نہ هو محبت جو اظهار هو. اُتساهہ ۽ اُمنگ جو منتر هو. ڪامياب زندگيءَ جي ڪنجي هئي:

پريہ سُشيل.

مان توسان بيحد پيار ڪريان ٿي. توکي شايد ڄاڻ نہ آهي تہ مون آئينده لاءِ ڪيترا سونهري سپنا سجايا آهن. پر تنهنجي ناڪاميابيءَ منهنجا سڀ سپنا چور چور ڪري ڇڏيا آهن. ناڪامياب انسان لاءِ

روئندو ڏٺو آهي. ڪيترا دفعا هن کي در تي بيهي دور افق ڏانهن نهاريندي ۽ پپا جو انتظار ڪندي ڏٺو آهي؛ پر پپا کي ڪي پل مميءَ سان ويهي روح رهاڻ ڪندو مون ڪڏهن به ڪونه ڏٺو آهي. هو تہ ڇڻ پنهنجي ئي گهر ۾ پيئنگ گيسٽ ٿي رهندو آهي.

هڪ دفعي مون پپا سان پڪچر تي هلڻ لاءِ ضد ڪيو. هن جو 'ننو' اڪر 'نہ': هن پنج سؤ روپين جو نوٽ منهنجي سامهون ڦٽي ڪيو. چيائين تہ ماءُ سان وڃي پڪچر ڏسي اچ. مونکي پريشاني ان ڳالهہ جي آهي تہ منهنجي ماءُ چپ چو آهي. هن هڪ دفعو بہ پپا سان سينو ڪونہ ساهيو آهي. اسين پڪچر ڏسي آياسين؛ پپا گهر ۾ اڪيلو ويٺو رهيو.

منهنجي ماءُ آهي تہ سُهڻي، سڊول، قد جي ڊگهي، بدن جي پوري پُني، ڳلن ۾ ڊمپلس، گهنبيدار وار؛ پر الائي چو هميشہ سهميل سهميل رهندي آهي. مون هن کي ڪڏهن بہ تهڪ ڏيئي کلندو ڪونہ ڏٺو آهي. ڪڏهن ڪڏهن هن جي چپن تي ايڪم جي چنڊ جيان مئر مشڪ جي ليڪ ايندي. هن جي چهري تي چنڊ جي چانڊنيءَ جي جهلڪ ايندي؛ پر جلد ئي غم جا بادل هن جي چهري تي ڇانئجي ويندا. هوءَ هڪ ٿڌو ساه کڻندي ۽ اٿي هلي ويندي. هن کي نہ آهي ڪو ڪپڙي پائڻ جو شوق ۽ نہ آهي ڪو گ همڻ ڦرڻ جو سواد. هوءَ هميشہ پائي سادو ڪڙتو شلوار. مون هن کي ڪڏهن بہ ساڙهيءَ ۾ ڪونہ ڏٺو آهي. ها! هن کي پڙهڻ جو ڏاڍو شوق آهي. جدا جدا ليکڪن جا ناول، ڪهاڻيون خريد ڪري ايندي ۽ دير رات تائين پڙهندي رهندي آهي. پپا جو ڪمرو جدا تہ مميءَ جو ڪمرو جدا آهي. مون کي ياد نہ آهي تہ پپا ڪڏهن مميءَ کي ڪنهن پارٽي يا ڪنهن سنيما تي ساڻ وٺي ويو هجي. اسان سيني جي گڏجاڻي فقط رات جو کاڌي وقت ٽيبل تي ٿيندي آهي ۽ بس.

مان تہ ٻنهي جي سنتان آهيان. گهر ۾ اڪيلو ٻار آهيان پر پپا ڪڏهن بہ منهنجو رپورٽ ڪارڊ ڪونہ ڏٺو آهي. ڪڏهن بہ منهنجي اسڪول جي ڪنهن بہ جلسي ۾ شامل ڪونہ ٿيو آهي. منهنجا هم ڪلاسي يا ڪلاس جو ماستر جڏهن بہ پپا لاءِ پڇندو آهي تڏهن منهنجو هڪ ئي جواب هوندو آهي تہ پپا ممبئي کان ٻاهر ويل آهي.

مون پنهنجي ماءُ کان ڪيترا ئي دفعا پڇيو آهي تہ پپا جو سڀاءُ ائين رُکو ڇو آهي! مميءَ ڪڏهن بہ ڪو سڌو جواب ڪونہ ڏنو آهي. بس

ٽُڪَ

جڏهن کان پاڻ سنڀاليو اٿم، پاڻ کي پنهنجي ئي گهر ۾ اوپرو ڀاتو اٿم. گهر ۾ مون کان سواءِ آهن ته فقط ٻه ڀاتي: منهنجو پپا ۽ منهنجي ممي. مان ٻنهي لاءِ چئِ ته گهر ۾ ڪو گهر پيهي آيل مهمان آهيان. نه لاڏ نه ڪوڏ. بس سڪٽي ٻچڪار ڀلا جيڪي ٻيئي پاڻ ۾ سڪ پيار ونڊي نٿا سگهن: سي مونکي ڪهڙو پيار ڏيندا ۽ انگل آرا سهندا! هڪ دفعي منهنجي ماءُ مونکي فش پانڊ، ننڍيو مڇلي گهر سوغات ۾ ڏنو. شيشي جي باڪس ۾ پاڻيءَ ۾ جدا جدا رنگن جون ننڍيون مڇيون ٽي ترڻيون. هڪ سونهري رنگ جي سهڻي ننڍي مڇي لڳاتار مڇلي گهر جي هڪ ديوار کان ٻي ديوار تائين ٽئي اچ وڃ ڪئي. ڪڏهن ڪڏهن متي اچي ساه کڻي وري پنهنجي اچ وڃ جي قواعد جاري ٽئي رکي. مون ممي کان سوال پڇيو ته هيءَ مڇي ٽڪاجي ڇو ڪونه ٿي؟ مميءَ وراڻيو ته مڇي پنهنجي گهر ۾ خوش آهي. هوءَ پيئي ٿي هنبوچيون هڻي. مميءَ جو جواب مونکي راس نه آيو. مون چيو،

”مڇي وياچاري ڏاڍي پريشان آهي. هوءَ قيد مان آزاد ٿيڻ لاءِ پيئي ٿي رستا ڳولهي.“ مميءَ شايد منهنجي من جي استٿيءَ ڀانپي ويئي. هن کٽي مونکي پنهنجي سيني سان لڳايو.

منهنجو پتا شري ته دوائن جي هڪ مشهور ڪمپنيءَ ۾ سيلس ايگزيڪيوٽو آهي. دوائن جي وڪري لاءِ هميشه ديش جي هڪ ڪنڊ کان ٻي ڪنڊ ڏانهن پيو سفر ڪندو آهي. هو ٻه ڪي راتيون پنهنجي گهر ۾ گذاري وري سفر تي روانو ٿي ويندو آهي. گهر هلائڻ جي جوابداري پوري ريت مميءَ جي آهي. ڏينهن جا ڏينهن ممي پاڻ کي اڪيلو گهر ۾ پائي پريشان ٿي ويندي آهي. مون هن کي ڪيترا دفعا رات جو سوڙ ۾ مُنهن لڪائي

چو ان! جيڪو پنهنجو ملڪ ئي نہ آهي؛ جتي مونکي عمرپر رهڻو ئي نہ آهي؛ تنهن سان ڪهڙو موهہ رکان. وديش ۾ رهندي مون تہ هڪ پل لاءِ بہ پنهنجي ماءُ پيءُ کي ڪونہ وساريو. هنن ٻنهي جي ياد ڏاڍو ستائيندي هئي. هر وقت هنن جي فون جو انتظار رهندو هو. مميءَ جو فون تہ هر هفتي ايندو هو؛ پر پپا جو فون چئن سالن ۾ فقط ٻہ دفعا ئي آيو. هن جو هڪ ئي جملو. ''ڪيئن آهين! سدا خوش رهہ.'' جيئن مون امتحان پاس ڪيو ۽ ڊگري حاصل ڪئي؛ منهنجا پير تپي پيا. ڪالهہ دير رات پنهنجي گهر ممبئي واپس وريو آهيان.

اڄ صبح جو اک کلي تہ ڏينهن ڪافي چڙهي چڪو هو. سج جي تيز روشني اکين ۾ چڀي رهي هئي. مميءَ جي ڪمري ۾ ريڊيو وڄي رهيو هو. هندي فلم جو ڳانو هوا ۾ لهرائي رهيو هو. من سست هو. تن اُٿڻ جي نٿي ڪئي. اکين ۾ ننڊ جي خماري هئي. اوچتو منهنجي نظر وهاڻي هيٺان رکيل هڪ اڇي لفافي تي پيئي. لفافي تي لکيل هو 'ڪانفيڊينشل' يعني 'مخفي'. لکاوٽ مميءَ جي هئي. عجب لڳم تہ مميءَ جو پنهنجي پٽ سان ڳالهائڻ جو هيءُ ڪهڙو طريقو آهي! اکين مان ننڊ تہ پر ڪر اڏامي ويئي. سوچيم تہ مميءَ ڪو چرچو تہ ڪونہ ڪيو آهي! پر بہ هوءَ چرچو ڇو ڪندي! لفافو کوليم. خط تہ وڏو هو. مان پلنگ تان اُٿي سامهون ڪرسيءَ تي ٿي ويٺم. ''پريہ روشن!

ڪن جي زندگيءَ ۾ ڪڏهن ڪو ياونائن جو وهڪرو اچي ٿو تہ سڀ ڪجهہ ڳهلي وڃي ٿو. جڏهن ٻوڏ ٿمجي ٿي، تڏهن پاڻ کي ڪناري کان دور بربادي‌ءَ جي ڪنڌهر ۾ پائجي ٿو. زندگيءَ کي نئين سر اڏڻ آهي جڻ تہ وري نئون جنم وٺڻ. چاهيندي بہ زندگيءَ جي ان باب کي وساري نٿو سگهجي. منهنجي زندگيءِ جو بہ اهڙو هڪ باب آهي. هي سڀ مان توکي ڇو لکي رهي آهيان! ڇا توسان پنهنجو ماضي ونڊڻ لاءِ! نہ! بلڪل نہ! شايد زندگيءَ جي انت گهڙي تائين توسان ٻڙڪ بہ ٻاهر نہ ڪيان ها! توکي سڀ ڪجهہ ٻڌائي ڪو بہ دک نہ پهچايان ها! پر وقت آيو آهي تہ توکي انهن سچاين کان واقف ڪريان، جن کي ڄاڻڻ جو، انهن جي ڇيد ڪرڻ جو توکي پورو اڌڪار آهي. هاڻي تون بالغ آهين. تون ذهين آهين. اميد تہ تون حالتن کي سوچي سمجهي پنهنجي زندگيءَ ۾ اڳتي قدم رکندين ۽ رشتا قائم ڪندين. ڪنهن کي بہ ڏوهي قرار ڏيڻ جي ضرورت نہ آهي.

مڪسرائيندي مونکي پنهنجي ڀاڪر ۾ سمائي ڇڏيندي آهي. اسڪول جي موڪلن ۾ مان ۽ ممي هميشه پوني ۾ ناناڻي گهر ويندا آهيون. بس اُهو ئي وقت هوندو آهي جڏهن مان پاڻ کي پنهنجن جي وچ ۾ پائيندو آهيان. نانا ناني، ماما مامي ۽ پنهنجي ماءُ کي ٿهڪ ڏيئي کلندو ڏسندو آهيان. زندگيءَ جي ترنم جي گونج ٻڌندو آهيان. گڙ گڙ ڪندي وهندڙ زندگيءَ جي رواني‌ءَ جو احساس ماڻيندو آهيان.

مون سوچيو، وقت ائين ئي گذري ويندو: جيون جي ٻيڙي ضرور پنهنجي منزل تي پاڻيهي پهچي ويندي. شايد ان کي ئي قسمت چوندا آهن. پر نه، هڪ ڏينهن منهنجي ماٺي زندگيءَ ۾ هڪ طوفان آيو. مان پنهنجي امڙ جي آنچل کان وڇڙجي دور هليو ويس. بس زندگيءَ جي راهه تي ڊوڙندو رهيو آهيان. ڪڏهن به ساهي پٽڻ جي فرصت ڪونه ملي اٿم ۽ نه ئي گهر جو سک پاتو اٿم.

مون ائين درجي جو امتحان پاس ڪيو. هڪ ڏينهن پپا شام جو دير سان گهر آيو. مونکي ۽ مميءَ کي پنهنجي ڪمري ۾ سڏ ڏنائين. هن جي هٿ ۾ هڪ لفافو هو. لفافو کوليائين. ڪاغذ پڙهندي مون ڏانهن نهاري اعلانيه نوع ۾ چيائين، ”تنهنجي وڌيڪ پڙهائي ممبئي ۾ نه پر دور پهاڙن جي گود پنچ گنيءَ جي بورڊنگ اسڪول ۾ ٿيندي. ٻارهين درجي يعني بورڊ جي امتحان پاس ڪرڻ کانپوءِ انجينئرنگ جي پڙهائي لاءِ توکي نيويارڪ، امريڪا وڃڻو پوندو. مون سڀ بندوبست ڪري ڇڏيو آهي.“ ٻاهر هال ۾ خبر ناهي ڪيئن شيشي جو ماڇلي گهر اڇي پٽ ڪريو ۽ سڀ ماڇيون آزاد ٿي تيون پر بن پاڻيءَ فرش تي ڦٿڪي رهيون هيون. پپا ڦٿڪندڙ هڪ ننڍڙي سوني ماڇيءَ کي کڻي پاڻيءَ جي پاٽ ۾ وجهي ڇڏيو. گهر مان مون کي لوڏڻ لاءِ مون من ئي من ۾ پپا کي انيڪ پاراتا ڏنا. مميءَ تي به غصو آيو. هن هڪ دفعو به پپا جي فيصلي جي مخالفت ڪونه ڪئي.

ممي هر مهيني پنچ گنيءَ جي هاسٽل ۾ ملڻ ايندي هئي. ڦل ۽ مٺايون کڻي ايندي هئي. سڪ جا ڀاڪر پائيندي هئي. اکين ڀريل ڀوڙهن سان موڪلائيندي هئي. وري جلد اچڻ جو واعدو ڪندي هئي. پڙهڻ ۾ من لڳائڻ لاءِ صلاح ڏيندي هئي. زندگيءَ ۾ ڪنهن مقام تي پهچڻ لاءِ آتساهه ڏياريندي هئي. پپا ڪڏهن به مون سان ملڻ ڪونه آيو. مميءَ کان جڏهن به پپا لاءِ پڇيم: هن جو جواب هڪ ڦڪي مرڪ هئي. نيويارڪ جي زندگيءَ بابت مان ڇا

تي هلي سچ چاڻ کان پوءِ انسانيت مان ئي وشواس نڪري ويندو. مان اهو
پاپ ڪونہ ڪري سگھنديس. ماءُ، پيءُ ۽ ياءُ کان لڪائي مون تنهنجي پپا
ڏانهن شاديءَ کان ٻہ ڏينهن اڳ هڪ خط لکي موڪلي ڏنو. خط ۾ مون پورو
داستان بيان ڪيو هو. هن کان ڪابہ ڳالھہ ڪونہ لڪايم. خط ۾ مون اهو
بہ لکيو تہ مان پنهنجين نظرن ۾ ايترو تہ ڪري پيئي آهيان جو زندگي زهر
ٿي پيئي آهي. هڪ ڀار جي صدقي اهو زهر ڍُڪ ڍُڪ ڪري پي رهي
آهيان. مان هن سان ڪوبہ انياءُ ڪري پاڻ کي گناهن جي دَل دَل ۾ ڌڪيلڻ نٿي
چاهيان. مون هن کي التجا ڪئي، تہ هو شاديءَ جي ڏينهن ڪورٽ ۾ نہ
اچي. مون کيس وشواس ڏياريو هو تہ ٻار جي پوري پرورش لاءِ مان اڪيلي
ئي ڪشمڪش ڪنديس.

مونکي پڪ هئي تہ منهنجو خط پڙهڻ کانپوءِ هو پڪ ئي پڪ شاديءَ
لاءِ ڪورٽ ۾ ڪونہ ايندو؛ پر ائين نہ ٿيو! هو تہ اسان کان اڳ ئي مقرر وقت
تي ڪورٽ پهچي ويو هو. دل ۾ هڪ خيال آيو تہ شايد هن کي منهنجو
خط ڪونہ مليو آهي. جي مليو آهي تہ هن پوريءَ ريت پڙهيو ڪونہ آهي.
هاڻ مان ڇا ڪريان! اجا ڪجھہ سوچي ئي رهي هيس تہ هو پنهنجي
ڪرسيءَ تان اٿيو. منهنجي ڪلهي تي هٿ رکيائين ۽ پاڀوه سان چيائين،
”وينا! سڀ ٺيڪ ٿي ويندو. تون چنتا نہ ڪر.“ مون ان وقت دل ئي دل ۾
تنهنجي پپا جي چرنن ۾ سجدو نہ؛ پر ايشور کي سيس نوايو هو.

شاديءَ رات هن مونکي ڪرسيءَ تي ويهاري پاڻ سامهون ٻي ڪرسيءَ
تي ٿي ويٺو. چيائين، ”وينا! مون تنهنجو خط پڙهيو آهي. تنهنجي
سچائي ۽ ايمانداريءَ جو مان قدر ٿو ڪريان. زندگيءَ ۾ ڪڏهن ڪڏهن
پاونائن جي سونامي اسان کي نابود ڪرڻ لاءِ دور مايوسي ۽ بي وسيءَ جي
اجھاڳ سمنڊ ۾ گھلي وڃي ٿي. هڪ نيڪ انسان ئي همت ۽ سچائي سان لس
لهرين سان مقابلو ڪري مو ٿي ڪناري پهچي وري زندگيءَ جو سفر شروع
ڪري ٿو. اسين ٻيئي همسفر آهيون. تون ۽ مان ساڻ ساڻ هڪ ٻيڙيءَ تي زندگ
يءَ جي طوفاني سمنڊ تي سفر ڪري رهيا آهيون. تنهنجو ساٿ پائي مان
خوش آهيان. مونکي خبر نہ آهي تہ منهنجا ماءُ پيءُ ڪير آهن. مون تہ
سنسار ۾ اکيون ئي يتيم خاني ۾ کوليون آهن. شايد مان انهن کي ڪاڇري
جي ڍيري تي لاوارث مليو هوس. پڙهائي ميونسپل جي اسڪولن خيراتي
ڪاليجن ۾ ٿي آهي. نہ ڪنهن پيار جو هٿ سر تي رکيو ۽ نہ ڪنهن

اجان ارڙهن سالن جي مس هيس، هڪ رات پنهنجي پريميءَ سان گڏ هر چڏي پاڇي ويس. اکين ۾ انيڪ سپنا هئا. پريم آشيانو اڏڻ جي اُڪير هئي. ڪنن ۾ پريت جا ترانا ٻُري رهيا هئا. چپن تي عاشقيءَ جا گيت هئا. دلبر جو آغوش هوءَ محبت جا ماڇ هئا. ٻيا سڀ ٻنڌڻ منهنجي لاءِ ٻي مطلب هئا. هڪئي ٻنڌڻ سان نيائي رهي هيس، سو هو پيار جو ٻنڌڻ. ٽي مهينا خبر نه آهي اک ڇنڀ ۾ ڪيئن گذري ويا. پاڻ کي گريو تي پاتم. تون منهنجي جيون جو انگ بڻجي چڪو هئين. ڪلندي خوش ٿيندي جڏهن اها ڄاڻ پنهنجي ساجن کي ڏنم، ته هن جو مُنهن تامٽي هٽي ويو. چيائين،

”بيوقوف آهين ڇا؟ توکي خبرداري وٺڻ گهربي هئي.“

بس تنهن رات ئي هو مون کي رڻ ۾ رولي پاڻ پر ڪري اڏامي ويو. نفرت، اپراڌ ۽ من ۾ هيڻ ياونا ڪٽي نديءَ ڪناري اچي پهتس. آتم هتيا لاءِ ڪيترا پيرا ڪوشش ڪيم پر همت نه ساهي سگهيس. هڪئي آواز منهنجي ڪنن ۾ ٽئي گوناجيو.

”امڙ! منهنجي هتيا نه ڪر. مون ته اجان سنسار ۾ پرويش به ڪونه ڪيو آهي. منهنجو انت ڇو!“

مان نادان پريشان موٽي اچي پنهنجي گهر جي چائنٽ تي ويٺس. ننهن ڪان ماس نه وڇڙندو آهي. اما، بابا مونکي پنهنجي سيني سان لڳايو. هنن به ٻار ڪيرائڻ جو سُر آلاپيو: پر منهنجي پاءُ سيني کي هڪل ڪئي،

”ڪير به ٻڙڪ ٻاهر نه ڪيندو. اٺن ڏينهن اندر ويناجي شادي ٿي ويندي، پوءِ هوءَ پاڻ ڄاڻي. مونکي هڪ چوڪرو خيال ۾ آهي.“

بس، ٻئين ڏينهن تنهنجو پپا مونکي ڏسڻ آيو هو. ستاويه سال ٿي ويا آهن: پر مونکي سڀ چٽو ياد آهي. هن نه ڪا ڏيتي ليتيءَ جي گهُر ڪئي نه ڪو شاديءَ جي ادمبر لاءِ وات وڌو. بس! چيائين ته ايندڙ سومر ڪورٽ رجسٽرار اڳيان شادي ٿيندي. مان حيران ٿي ويس ته هي ڪهڙو انسان آهي! هيءَ ڪهڙي سچائي ۽ سادگي آهي! گهر جا ياتي ته خوش هئا پر مان پريشان هيس. هن جهڙي سچي ماڻهوءَ سان ڌوه ڪرڻ آهي ايشور سان ڌوه ڪرڻ. سچ تي پردو وجهي هن سان شادي ڪرڻ سان نه مان سک سان جي سگهنديس ۽ نه هو گهر گرهستيءَ جو سک ماڻي سگهندو. هن جو ته اڳ

جڳہ ملجي يا نہ!

سرڪاري نوڪريءَ ۾ پل سک ھجن پر ھر ٻئين سال بدلي جڻ آزار ٿيو پوي. بابا جي سرڪاري نوڪريءَ گھر ۾ گھٽي ۾ گھٽو مونکي پريشان ڪيو آھي. ھر بدليءَ سان مون پنھنجو اسڪول بدلايو آھي. نوان ماستر نوان ساٿي ۽ انيڪ ڪٽا مٺا آزمودا.

سندر سان منھنجي پھرين ملاقات بہ ان دور ۾ ٿي. بابا جي بدلي ممبئي شھر ۾ ٿي. اسڪولن ۾ پڙھائي شروع بہ ٿي ويئي ھئي. بابا جي وڏي عھدي سببان، مونکي ممبئي جي ھڪ مشھور اسڪول ۾ ذھين درجي ۾ داخلا ملي ويئي. بورڊ جو امتحان ھو؛ تنھن ڪري محنت بہ سر توڙ ڪرڻي ھئي. ڪلاس ٽيچر، مانيٽر سندر کي مونکي نوٽس ڏيڻ جي ھدايت ڪئي.

سندر: شڪل جو سُھڻو، قد جو ڊگھو، بدن جو سڊول ۽ قوت وديارٿي ھو. ھن جو سياءُ پراون پنھنجو ھو. ھميشہ پيو مسڪرائي. ھن جي ڏنل نوٽس مان صاف ظاھر ھو تہ ھو تمام محنتي ۽ ذھين پڙ ھو. ھڪ ڳالھہ، جنھن منھنجو ڌيان ڇڪايو تہ سندر جي کاٻي پير ۾ ڪو عيب ھو جو ھو اڻ لکو لڪائي ٿي ھليو. مونکي پوءِ ڄاڻ پيئي تہ اھا وِڏ ھن کي جنم کان آھي. سندر پھرين ڏينھن کان منھنجو دوست بڻجي ويو ھو. منھنجي گھر جي ويجھو ھڪ چال ۾ رھندو ھو. جيئن تہ روز سرڪاري ڪار مونکي اسڪول ڇڏڻ ۽ وٺڻ ايندي ھئي، سندر بہ مون

ٻاجڪار ڏني آهي. اڄ نوڪريءَ ۾ ڪنهن مقام تي پهتو آهيان: پر سياءَ جي لحاظ کان تون مونکي سوڀٽ چئي سگهين ٿي. بس مان ائين ئي آهيان. مان نہ ڪنهن پارٽيءَ ۾ وڃان نہ ڪنهن سنيما تي. آفيس ۾ ماڻهن سان ڳ هيريل هوندي بہ اڪيلو آهيان. هر مهيني آشرم ويندو آهيان. چندو ڏيندو آهيان پر ڪڏهن بہ ڪنهن اناٿ ٻار کي هنج ۾ کڻي ڪيس پيار ڪونہ ڪيو اٿم. شايد منهنجي اندر ۾ پيار جا سلا ئي سڙي ويا آهن. زندگي ٿوٿ ٿي ويئي آهي. مان سڀ توکي ان ڪري ٻڌائي رهيو آهيان جيئن منهنجي هلت يا ورتاءَ کي ڏسي تون مون سان نفرت نہ ڪرڻ لڳين. تنهنجي ٻار کي ڪو ناجائز چوي سو مان سهي ڪونہ سگهندس. مون سَٺو آهي. مان نہ چاهيندس تہ اسان جو ٻار بہ هن جهان ۾ ساڳيا ڏک سور سهي. هن سماج جو مون تي وڏو قرض آهي. مان اهو قرض ڪنهن بہ نموني لاهڻ ٿو چاهيان. تنهنجو ٻار اسان جي گهر جو ديپڪ ٿيندو. تنهنجي ويران زندگيءَ کي آباد ڪندو.

پٽ روشن! تو مونکان انيڪ دفعا سوال ڪيو آهي تہ پپا ائين رُکو چو آهي؟ مان ائين سهمي چو آهيان؟ سچ تہ اسين سڀ حالتن جا شڪار آهيون. ڪير بہ ڪنهنجي اندر جهاتي پائي نٿو ڏسي. سڀ جو سڀ پنهنجا انومان لڳائي فيصلو ڪن ٿا. اميد تہ توکي پنهنجن سوالن جا جواب ملي ويا هوندا.

- تنهنجي ممي"

اجا خط پڙهي پورو ڪيم تہ ممي پپا جو منهنجي لاءِ سڏ ٿيو. اسين ٻيئي هن جي ڪمري ۾ پهتاسين. هن جي چهري تي خوشي صاف جهلڪي رهي هئي. مون هن کي ڪڏهن بہ اهڙو خوش ڪونہ ڏٺو هئو. هو پنهنجي ڪرسيءَ تان اٿيو. مونکي پنهنجي ڀاڪر ۾ سمائي ڇڏيائين.

ڀاوڪ ٿيندي چيائين، "پٽ! مان تنهنجي ڪاميابيءَ تي بيحد خوش آهيان. توکي انعام ڏيڻ ٿو چاهيان. هيءَ نئين ڪار جي چاٻي تنهنجي لاءِ آهي. نئين آفيس جي چاٻي آهي. دل سان محنت ڪر. ماءُ کي سک ڏي." مان پپا جي ڀاڪر ۾ هوس. منهنجي اکين مان ڳوڙها ڳڙي رهيا هئا. منهنجي ماءُ نَمُ اکين سان سڀ ڏسي رهي هئي.

ڳهنڻي وڳي. در کوليم تہ سامهون بيٺل هو سندر. هيترن سالن کانپوءِ سندر کي در تي ڏسي تعاجب تہ ضرور لڳم. سندر بہ منهنجي حيرانيءَ کي ڀانپي ويو. ٻيٺڪ ۾ ويهندي چيائين، ''سونو! مان حيدرآباد ويو هوس. مينا بازار گهمندي تنهنجي ڏاڍي ياد آئي. هيءَ پايل تنهنجي لاءِ سوکڙي وٺي آيو آهيان. اها سوکڙي توکي ڏيڻ لاءِ هت آيو آهيان.''

هن هڪ پئڪيٽ منهنجي هٿن ۾ ڪري رکيو. هن جي ان انوکي ادا تي مان من ئي من ۾ شرمائجي ويس. هن جي نظر منهنجي چهري تي پيئي. مان هن جو ڏنل پئڪيٽ کوليندي هن جون نظرون چورائڻ جي اجائي ڪوشش ڪري رهي هيس. چانديءَ تي ميناڪاري ٿيل پايل هن جي انمول سوغات هئي. هن جا اهي شبد تہ 'مينا بازار گهمندي تنهنجي ڏاڍي ياد آئي' منهنجن ڪنن ۾ ور ور گونجي رهيا هئا.

چانهہ پيئندي سندر پنهنجي دل جو حال سلي ئي ويٺو.

''سونو! ڪجهہ وقت کان تو سان ملڻ لاءِ سوچي رهيو هوس؛ پر همت ساٿ نٿي ڏنو. ڪڏهن تہ پنهنجي من جي ڳالهہ تنهنجي اڳيان رکڻي هئي. اڄ همت ڪري تنهنجي سامهون ويٺو آهيان. اهو ضروري ناهي تہ تون منهنجي سُجهاءَ سان شامل راءِ ٿين؛ پر تون منهنجي ويچارن کي نظرانداز بہ نہ ڪج.

پنهنجي ماءُ پيءُ سان ڳالهہ ڪج. سونو! تون منهنجو پهريون پيار آهين. ڇهن مهينن ۾ مان انجنيئر ٿي ويندس. سٺي نوڪري بہ جلد ملي ويندي مان توکي پنهنجو جيون ساٿي ٿو بڻائڻ چاهيان. توکي هميشہ خوش رکڻ ٿو چاهيان. اهو منهنجو سپنو آهي. مان پنهنجو سپنو ساڀيا ڪرڻ چاهيان ٿو ۽ بس. اهو سڀ چئي هو تہ اُٿي هليو ويو؛ پر مان ڪيترو وقت فقط در ڏانهن نهاريندي رهيس. هي ڪهڙو پيار آهي! هيءَ ڪهڙي ديوانگي آهي! مون تہ ڪڏهن هن بابت ڪجهہ سوچيو بہ نہ آهي. هو تہ پنهنجي من ئي من ۾ انيڪ سپنا سجائي ويٺو آهي. مان ان چاهت کي پيار ڪيئن چوان! خير، مان هن جي ڏنل سوغات ڪٻٽ ۾ رکي ڇڏي.

سان ساڻ اسڪول ڪار ۾ ايندو هو.

اسان ٻنهي جي محنت، گڏجي ويهي پڙهڻ هڪ ٻئي سان ڪتابن ۽ نوٽس جي ڏي وٺ ڪرڻ سڀ ثاب ٿيو. اسين ٻئي بورڊ جي امتحان ۾ اول درجي ۾ پاس ٿياسين. سندر کي واڌايون ڏيڻ لاءِ آءٌ مٺائيءَ جو باڪس ساڻ ڪري هن جي گهر پهريون دفعو ويئي هيس. سادو سودو پر صاف چال جو گهر هو. هن جي ماءُ جي سِڪ ۽ پيار ته مونکي موهي ڇڏيو. سندر، ماءُ پيءُ جي اڪيلي سنتان آهي. هن جو پيءُ ڪنهن سرڪاري آفيس ۾ ڪلارڪ آهي. سندر کي واڌايون ڏيندي مون کيس چيو

”سندر! مان اول درجي ۾ پاس ٿي آهيان: تنهن جو سمورو جس مان توکي ٿي ڏيان. تون ئي منهنجو رهبر ۽ رهنما هئين. مان ته فقط تنهنجي پٺيان پٺيان هلندي ٿي آيس. تو ئي مونکي هن منزل تي پهچايو آهي. تنهنجو هيءُ احسان مان زندگيءَ ڀر نه ڀلنديس.“ سندر ته بس مسڪرائيندو رهيو ۽ ڪنهن خاص ادا سان مون ڏانهن نهاريندو رهيو.

وقت ته پنهنجي رفتار سان هلندو ٿو رهي. ممبئي جو شهر وهندڙ نديءَ جيان آهي. ڪنهن کي فرصت آهي جو ڪو پٺيان نهاري: ڪنهن بابت سوچي، رشتا قائم ڪري ۽ اهي رشتا نڀائي. ڪڏهن ڪڏهن رستي ويندي سندر ملندو آهي، دُعا سلام ٿيندي آهي ۽ بس. مون هن سال B.Sc. پاس ڪئي آهي ۽ سندر مڪينيڪل انجنيئرنگ جي پڇاڙيءَ جي سال ۾ آهي.

امي ۽ بابا جي ننڊ ڦٽل آهي. هو چاهين ٿا ته مان شادي ڪري وڃي پنهنجو وَرُ گهر وسايان ۽ هو پنهنجي جوابداريءَ کان مڪت ٿين. اهو اسان جو سماج ئي آهي جتي ڌيءَ وڏي ٿئي ته پنهنجي ماءُ پيءُ جي اکين ۾ پيئي تري. ڌيءَ کي پرائو ڌن ليکيو وڃي ٿو: جيترو جلد هوءَ وڃي شينهن ڪلهي چڙهي، اوترو بهتر.

هڪ ڏينهن مان گهر ۾ اڪيلي هيس. شام جي ويل هئي. در تي

منهنجي ماءُ پيءُ، منهنجي لاءِ شهر جي مشهور هيرن جي واپاريءَ جي پٽ سورج کي منهنجي ورَ جي روپ ۾ چونڊيو. لکن جي ڏيتي ليتي ڏني. اڄ مان هڪ عاليشان بنگلي ۾ رهان ٿي. گھر ۾ نوڪر آهن، موٽر گاڏيون آهن، اڻميو پيسو آهي، سماج ۾ منهنجو شان آهي، ڪٽي پارٽيون آهن. سڀ ڪجھ هوندي به منهنجو گھوٽ سورج ڪٽي آهي! هن جو ڏينهن گذري ڪلبن ۾ ته رات گذري ڪوٺن تي. هن کي شراب چرس، گانجي ۽ رَنن جي لت لڳي ويئي آهي. هن لاءِ مان ته فقط عيش عشرت جي سامگري آهيان. چپ چوريندي ته مار ڪُٽ ۽ گارگند جو وسڪارو پوندو. بدنصيبي ہڏائي ٿي ته نصيب چا ٿيندو آهي. هاڻ هڪ سال جي شاديءَ کانپوءِ اسان ٻنهي جي وچ ۾ نه رهيو آهي پيار ۽ سنمان. رهاجي ويو آهي ته فقط سماجڪ شاديءَ جو ٻنڌن. منهنجي سامهون فقط ٽي رستا کليل آهن. طلاق، سورج سان سمجھوتو يا هن وقت پاسو ڪري رهڻ. مون ڪجھ وقت پنهنجي پيڪي گھر وڃي رهڻ جو سوچيو آهي: جيئن ٿڌي سيني حالتن بابت سوچي سگھان.

ڪجھ ڏينهن ماءُ پيءُ سان آرام لاءِ لوناولا ۾ آيل آهيان. ڪالھ هوٽل ۾ ماني کائي ٻاهر نڪري رهي هيس ته سندر کي ڪار مان لهندو ڏٺم. هن سان ملڻ لاءِ روح ريلو ڏنو. مونکي ڏسي سندر ته گلاب جي گل جيان ٽڙي پيو. ٻيئي اچي هوٽل جي لابي ۾ ويٺاسين. سندر پنهنجي لاءِ ڪافي ۽ منهنجي لاءِ ونيلا آئيسڪريم جو آرڊر ڏنو. مون هڪ سنهو ٽهڪ ڏيندي چيو،

”سندر تون ڪجھ به ڪونه ڀُلايو آهي. توکي اجا به ياد آهي ته منهنجي پسند ڪافي نه پر ونيلا آئيسڪريم آهي.“

سندر منهنجي هٿ تي پنهنجو هٿ رکي ڇڏيو.

سندر هاڻ ڀارتيه ريلوي ۾ اليڪٽريڪل انجنيئر آهي. پوني ۾ رهندو آهي. مون کلندي کيس چيو،

”تو مون ڏانهن شاديءَ جو ڪارڊ ڪونه موڪليو. هاڻ تون

ڪجهه ئي ڏينهن ڪانپوءِ سندر جو فون آيو. چيائين.

''سونو! صبح ئي منهنجو جنم ڏينهن آهي. گهر ۾ هڪ ننڍي پارٽي رکي ويئي آهي. تون شام جو ضرور اچج. اها منهنجي التجا آهي.''

ٻئي ڏينهن شام جو مان هن جي گهر وڃي پهتس. پارٽيءَ ۾ سڀ جو سڀ سندر جي ڪٽمب پريوار جا ماڻهو هئا. سڀني جون نظرون ڄڻ ته مون تي ئي اٽڪيل هيون. هڪ وڏيءَ عمر جي عورت جو آواز منهنجي ڪنن تي پيو. سندر جي ماءُ کي چئي رهي هئي.

''سلوچنا! قسمت واري آهين! سندر، ڇوڪري ته پنهنجي لاءِ حور پري چونڊي آهي. بس جلد شاديءَ جون تياريون ڪري گهر ۾ نونهن وٺي اچ.''

مان حيران ۽ پريشان ٿي ويس. ڇا سندر مونکي پنهنجن مائٽن کي ڏيکارڻ لاءِ پارٽيءَ ۾ سڏايو هو! سندر جي چال مونکي پسند ڪونه آئي. تنهن ڏينهن مان سندر تي ڏاڍو ناراض هيس. ڪو بهانو ڪري جلد پنهنجي گهر واپس هلي آيس. دل ۾ آيو ته سندر کي گل چئني منهن ۾ ڏيانس پر مان چپ رهيس. دل مان هڪ آواز ضرور آيو.

''سونو! سندر توکي ڏاڍو پيار ڪري ٿو. ڀل ته پيار جتائڻ جو طريقو هن جو نئين يُگ سان نه ٺهڪندو هجي؛ پر هن جي پيار ۾ سچائي ضرور آهي. هن همت ڏيکاري آهي. اڄ جي زماني ۾ پيار سان پُر دل ڪن ٿورن جي ٿيندي آهي. تون سندر کي اپناءِ ۽ جيون جا سک ماڻ.''

دماغ، دل جي آواز کي رد قد ڏيندي چيو. ''هو چال ۾ رهندڙ، هڪ ڪلارڪ جو پٽ، تنهنجي لائق نه آهي. تون هن سان شادي ڪري زندگي ڪيئن گهاري سگهندينءَ. اکيون ٻوٽي کوهه ۾ ٽپو نه ڏي.''

مان سوچيندي رهيس: مونکي به پنهنجا ڪي سپنا آهن. مان اهي سندر جي هڪ طرفه پيار جي صدقي ٻلي ڪونه چڙهائيندس. مون ڪڏهن به سندر جي سُلجهاءَ جو ذڪر پنهنجي ماءُ پيءُ سان ڪونه ڪيو. بس چپ رهيس.

سُڏڪو

ڪرشنا جو موت بہ عجيب حالتن ۾ ٿيو. رات جو ماني کائي پلنگ تي سمهي. پر ۾ هن جو گهوٽ سيتلداس سمهيل هو. صبح جو ڪرشنا ننڊ مان اُٿي ئي ڪونہ. وجي اگر ديش ۾ پهتي. سڀ حيران ۽ پريشان تہ ڪرشنا اِئين ڪيئن راھ رباني وٺي ويئي. ڪرشنا کي گوڏن جي سور جي تڪليف ڪاجهہ مهينن کان رهندي هئي. ڪرشنا اڃي سٺ سالن جي ٿي هئي. اهي ٻيا ٻي جا سور تہ هرڪنهن کي سهڻا آهن پوءِ ڪن کي گهٽ تہ ڪن کي وڌ. جڏهن بہ ڪرشنا کي گوڏن جو سور ستائيندو هو: هوءَ ڪو تيل مهٽي، گرم پاڻيءَ جو سيڪ ڪري، ننڍي ڪئپ پائي، سور جي گوري وٺي سمهي پوندي هئي. ان رات بہ شايد هن کي گوڏن جي سور ڏاڍو پريشان ڪيو هو. پاسي واري ٽيبل تي رکيل تيل جي شيشي کلي پيئي هئي.سيڪ جي ٿيلهي، گورين جي شيشي ۽ نِي ڪئپ بہ اتي ئي رکيل هئي.

سوال اهو اُٿيو تہ هن پنهنجي گهوٽ کي ننڊ مان ڇو ڪونہ اُٿاريو! شايد هو ڪرشنا جي ڪا مدد ڪري ها يا ڊاڪٽر کي فون ڪري ها! ڪن جو رايو هو تہ ڪرشنا هئي خوددار: مرندي مري ويندي پر ڪنهن کان بہ مدد ڪونہ وٺندي! پوءِ پل تہ هو هن جو گهوٽ ڇو نہ هجي. خودداري وڏي عظمت آهي. قدر ۽ ملهہ کي ڪڏهن بہ ڪابہ تارازي توري نہ سگهي آهي. سيتلداس، جڏهن صبح جو 7:00 بجي ننڊ مان جاڳيو تہ ڏٺائين تہ ڪرشنا اڃا سمهي پيئي آهي. هونءَ تہ هوءَ صبح جو 6:00 بجي اٿي جپ صاحب جو پاٺ ڪندي آهي ۽ پوءِ ٽي.وي. تي ٻاڇنن جو پروگرام ٻڌندي آهي.

سيتلداس زال جي ٻانهن تي هٿ لائي ڏٺو متان هن کي بخار نہ هجي!

پنهنجي ڪنوار سان مونکي ڪڏهن ٿو ملائين؟"

هو ڪجهہ پل منهنجي چهري کي ڏسندو رهيو. هڪ ٿڌو شوڪارو ڀري چيائين :

"مٺي! پيار هڪ دفعو ٿيندو آهي. پنهنجي پهرئين پيار جي سهاري زندگي جي رهيو آهيان. منهنجي من مندر ۾ تہ فقط تنهنجي ئي مورت اُڪريل آهي. ڪوبہ سنگتراش هڪ مورت جي مٿان ٻي مورت ڪونہ تراشي سگهندو آهي. هن جنم ۾ تہ شاديءَ جو سوال ئي نٿو اُٿي. تنهنجي يادگيرين جي سهاري ئي جيئڻ جو سنڪلپ آهي. خير! هاڻ تون پنهنجي ور گهر جون ڳالهيون ٻڌاءِ."

هاڻ هن کي پنهنجو ڪهڙو داستان ٻڌايان! هن جي سچائي، پيار ۽ پنهنجين حالتن کي ويچاري دل پڇتاءَ جا ڳوڙها ڳاڙي ٿي.

دنيا سپ درياه ڪي ڪي تارون تنهن ۾.

سندر تہ ڪجهہ دير بعد هليو ويو: پر مان زندگيءَ جي راه ڀُولهيندي هتي هُتي ٿاڦوڙا هڻي رهي آهيان. هاڻ نہ سندر جو پيار مون کي مرڻ ٿو ڏئي ۽ نہ سورج جو سِتم مونکي جيئڻ ٿو ڏئي. مان هڪ زنده لاش جيان خيالي سوريءَ تي حالتن جي ڦندي ۾ لٽڪي رهي آهيان.

پنهنجي امي سان دل جو حال اوريم. امي جي صلاح منهنجي بيقرار دل کي قرار ڏنو. چيائين، "مٺي! اڄ ڇا چوان. پنهنجي وڏن جي صلاح کي مڃين تہ ڪونہ ٿا پر سچ تہ اهو آهي تہ زندگيءَ ۾ عورت کي مرد ۽ مرد کي عورت جي سهاري جي ضرورت آهي. هن سنسار ۾ جيون ساٿي تہ ملي ٿو وڃي پر من جو ميت ڪنهن نصيب واري کي ملندو آهي. توکي جي سندر لاءِ سچي سِڪ آهي، سچو پيار آهي تہ پل قدم اڳتي وڌاءِ ۽ پوءِ جڳ مڃي يا نہ مڃي! امڙ جي ان اتساه مون لاءِ جيئڻ جي هڪ نئين راه کولي ڇڏي.

يان اڪيون جهڪائي هلندا هئا. هاڻي ڪرشنا جو سايعو هن گهر تي نہ رهيو ۽ نہ ئي سيتلداس ڪڏهن ڪرشنا جهڙي همت ساهي سگهندو: تنهنڪري ڏيڏريءَ کي بہ ٽان ٽان ڪرڻ جو موقعو ملي ويو آهي.

ساڄي رات سيتلداس کي ننڊ نہ آئي. هڪ وڏي عمر، پنهنجي پتنيءَ جو وڇوڙو ۽ ساڳئي وقت پنهنجن ٻارن جي بي وفائيءَ سيتلداس کي ساڻو ڪري ڇڏيو. بي وسي، مايوسي ۽ اڪيلائپ جا اونداها گهيرا هن کيوڪوڙي ويا.

ان رات ماضيءَ جا انيڪ درشيہ هن جي ذهن تي ايري آيا ۽ گم ٿي ٿئي ويا. ماضيءَ جي مهراڻ مان يادگيرين جا انيڪ آواز ڇولين جيان اٿيا ٿي: ذهن سان ٽڪرائي پڙاڏي جيان گونججي شانت ٿي ٿتي ويا.

ڇلر سال اڳ جو اهو ڏينهن هن کي ياد آيو. ڪرشنا چيو، ”روي ويهن سالن جو ٿي ويو آهي: پنهنجي نوڪريءَ تي آهي. هاڻ مان گهر ۾ پنهنجي نونهن آڻڻ ٿي چاهيان. توهان تہ رهو ٿا ساڄو ڏينهن ٻاهر. هيءُ اڪيلو گهر مونکي کائڻ ٿو اچي. گهر ۾ نونهن ايندي، پايل جي ڇم ڇم ٿيندي، نئين ڪنوار جون ڪويل جيان لاتيون ٿينديون. نئين جوڙي جي گٽرگو گٽرگو ٿيندي، گهر ۾ پيار جا ڏيئا روشن ٿيندا. جڳ مڳ ٿيندي تہ هيءُ ويران گهر اندر پرست جيان مهڪي اُٿندو. منهنجي پيڻ آشا جي ڌيءَ آهي ڪانتا. ساڄ پاڄ هوءَ ڪومل ڪليءَ جيان آهي. هن سال ٻارهون درجو پاس ڪندي. مان چاهيان ٿي تہ ڪومل هن گهر جي نونهن ٿي اچي. آشا جو گهر خانداني آهي پر هن وقت غريب آهن. هو ڪابہ ڏيتي ليتي ڪونہ ڏيئي سگهندا. اسان کي مالڪ سڀ ڪاجهہ ڏنو آهي. مون آشا کي رشتي لاءِ زبان ڏني آهي. توهان ڪوئي بکيڙو کڙو نہ ڪاجو. هن سال موڪلن ۾ ئي شادي ڪرائي ڇڏينداسين.

شادي ٿي ويئي. ڪرشنا دل کولي خرچ ڪيو. هن پنهنجي پيڻ آشا کي ڪڏهن محسوس ٿيڻ ڪونہ ڏنو تہ هو ڪي غريب آهن. هنن جي پاران شاديءَ جو ڏاجو ڪرشنا پنهنجي هٿن سان تيار ڪيو هو. دعوتون بہ ڏنائين تہ شاديءَ جا دهل دماما بہ ڪيائين. هوءِ نونهن تان ٻلهار ٻلهار پيئي ويندي هئي.

منهنجي رٽائر ٿيڻ ۾ باقي بہ سال اڃي باڇيا هئا. مون سوچيو هو

پر ڪرشنا جو بدن ته ٺنڊو ياخ ٿي ويو هو. سيتلداس يڪدم پرو اري فليٽ ۾ رهندڙ پنهنجي پٽ رويءَ کي سڏ ڏنو. سيتلداس کي اهو ئي ارمان آهي ته هن جي ننڍ اهڙي نادان ڇو آهي جو هو پنهنجي ڌرم پتنيءَ لاءِ انت ويل به ڪاجهه نه ڪري سگهيو ۽ بالم ٿي سمهيو رهيو. هن پاڻ کي ان لاءِ ڪيترا دفعا ڦٽڪار وڌي آهي. ڪرشنا جي موت جي چوٿين ڏينهن، جڏهن سڀ آيل مهمان پنهنجي پنهنجي گهر روانا ٿي ويا ۽ گهر ۾ باقي سيتلداس، روي ۽ ان جي ڌرم پتني ڪانتا اچي بچيا: تڏهن ڪانتا پنهنجي سهري کي چيو،

"دادا! سياڻي کان پنهنجو چلهه چونڪو جدا ٿيندو. توهان هن فليٽ ۾ ۽ اسين پاسي واري فليٽ ۾ رهنداسين. توهان سرڪاري نوڪريءَ مان رٽاير ڪيو آهي: ڇهن مهينن کان گهر ويٺا آهيو توهان کي ته ڪو ڪم ڪار ڪونه آهي. صبح جو آرام سان اٿجو ڪم واري مائي روز صبح جو 11:00 بجي توهان جي گهر جو جهاڙو ڪٽڪو به ڪري ويندي ۽ توهان لاءِ ڏينهن جي ماني به ٺاهي ويندي. رات لاءِ ڪاجهه پاڇي يا دال بچائي رکجو ۽ بريڊ سان ڪم هلائجو. هڪ ڇٽي کي ٻيو ڇا گهرجي! مون کان ٻن گهرن جو کيو ڪونه ٿيندو. مان ٿڪجي ٿي پوان. توهان کي سرڪاري پينشن اچي ٿي. ڪس ڪسر ڪندا ته گهٽو ڪاجهه بچائي سگهندا. پوءِ به ڪا ضرورت پوي ته مون کان گهري وٺجو. وڏن جي شيوا ڪرڻ اسان جو فرض آهي. اسان ڪڏهن به پنهنجي فرض کان مُنهن ڪونه موڙينداسين. باقي توهان جي گت مت توهان ڄاڻو. سياڻي کان توهان به آزاد ۽ اسان به آزاد." اهو چئي ڪانتا اٿي ڪڙي ٿي ۽ پنهنجي فليٽ ۾ هلي ويئي. روي به پنهنجي زال جي پٺيان مُنهن لٽڪائي هليو ويو.

سيتلداس جا ته تاڪ لڳي ويا. پنهنجي ٻارن جي اڳيان هڪ اکر ڪونه اڪليس. پنهنجن جي ستم لاءِ چوي ته ڇا چوي! پر هن جي اندر مان هڪ سڏڪو ضرور نڪتو ۽ هن جي اکين ۾ ڳوڙها تري آيا. گهر جو نڪ هئي ته ڪرشنا. هن جي پنهنجي شخصيت هئي. هن کي پنهنجو لڄ شرم، حياءُ، مريادا ۽ ڳالهائڻ جو ڍنگ هو. هن ڪڏهن به ننڍن يا وڏن سان ورتاءُ ڪندي مريادا جي ليڪ ڪونه لتاڙي. ساڳئي وقت ڪنهن به هُن جي سامهون پنهنجي من ماني ڪرڻ جي همت به ڪونه ڪئي. سڀ هن جي اڳ

ليٽندو هو. ننڍ نادان هاٿي هن کان سوين ڪوھ دور هوندي هئي. پيو پاسا ورائيندو هو ۽ پڻ پڻ ڪندو رهندو هو.

هڪ ڏينهن منجهند جو سيتلداس هميشه جيان پنهنجي بالڪنيءَ ۾ ويٺو هو تہ در تي گهنٽي وڳي. سيتلداس کان ڇرڪ نڪري ويو. در تي هن وقت ڪير هوندو! خدا خير ڪري. جڏهن دروازو کوليائين تہ در تي هن جو ٻالڪپڻ جو دوست پرڪاش. جو هياڻ اَمريڪا ۾ رهندو آهي: بيٺل هو. ٻيئي دوست هڪ ٻئي جي آغوش ۾ سمائجي ويا. ڪمري ۾ اچي هڪ ٻئي جي سامهون صوفا تي ويٺا. پرڪاش پنهنجي دوست جي چهري ڏانهن يڪ ٽڪ نهاريندو رهيو. نيٺ جهيڻي آواز ۾ چيائين،

”ڪرشنا ڀاڀيءَ جي موت جو مونکي ڏک آهي. زندگي تہ مالڪ جي سوغات آهي. پر هيءَ ويل هن جي وڃڻ جي نہ هئي.“

اهو چئي پرڪاش چپ ٿي ويو. سيتلداس جي اکين ۾ ڳوڙها هئا. رومال سان ڳوڙها اگهندي چيائين،

”پرڪاش تون اَمريڪا مان ڪڏهن آيو آهين! روما ڪيئن آهي! اڄ ڪالهہ تون ڇا پيو ڪرين؟“ پرڪاش ڪجهہ دير ڪنڌ هيٺ ڪري ويٺو رهيو. پوءِ آهستي چيائين،

”روما ۽ منهنجي هڪ سال اڳ طلاق ٿي ويئي آهي. سبب بہ ڪهڙو تہ ٻين جيان امير ڪونہ آهيان. ڊائبٽيز جو مريض آهيان. ٻڍو ٿي ويو آهيان ٻيا گڏ رهڻ ممڪن نہ آهي. رسيل انب مان ڪٽائڻ ڪونہ ٿهندي آهي. سچ چوان تہ اَمريڪا ۾ ٻيا پوءِ مرد هجن يا زالون: سڀني جي حالت خراب آهي. سرڪار پينشن ڏئي ٿي، ٻيا گهر آهن پر من جي شانتي ڪنهن کي بہ ڪونہ آهي. سڀني کي گهرجي عيش عشرت واري زندگي. سڀ حيران ۽ پريشان آهن. طلاق بہ گهڻا ٿي پيا آهن. نوجوانن جي بہ ٻين ڏانهن بي رُخي آهي. مان پنهنجو ڏنڊو سهيڙي هاڻ ڀارت هلي آيو آهيان. پانڊيچريءَ ۾ ڪنهن اَميريڪن فائونڊيشن جي مدد سان هلندڙ ٻيا آشرم ۾ رهندو آهيان. هن آشرم کي 'ٻيا گهر' نٿو چئي سگهجي. هت 55 سالن کان 80 سالن جي عمر جا هر ملڪ جا اٽڪل هڪ سؤ مرد ۽ عورتون گڏ رهن ٿا. هڪ ٻئي کي ڏک درد ۾ مدد ڪن ٿا. يوگ ساڌنا، باغ باني، چترڪاري ۽ سنگتراشيءَ جا هت ڪلاس هلن

تہ رٽائر ٿيڻ کانپوءِ منهنجي زندگي آرام سان گذري ويندي. گهر ۾ قابل ڪُ هر ڊياٽي ڪرشنا آهي. منٽري نونهن ڪانتا آهي. آڪياڪاري پٽ روي آهي. پنهنجي ميڙي چوندي آهي. سٺي پينشن ملندي. هڪ انسان کي ٻيو ڇا گهرجي! نصيب وارا آهن اهي؛ جي اهڙي رٽائر زندگي ماڻين ٿا. هڪ رات ڪرشنا پاڻهه سان چيو. "سائين! پاسي وارو فليٽ وڪري تي آهي. منهنجي مرضي آهي تہ اسان اهو فليٽ خريد ڪريون. ٻار بہ خوش ٿيندا ۽ اسان بہ نوڪيلا ٿي پونداسين. هن ننڍي گهر ۾ ٻارن کي آزادي ڪٿي آهي! جو ان ٻارن ڪجهہ تہ لهڻو!"

بس ڪرشنا جي هڪ چوڻ تي مون پنهنجي ميڙي چوندي هن پاسي واري گهر جي خريد ڪرڻ تي خرچ ڪري ڇڏي. ٻار خوش تہ جهان خوش. ٻن فليٽن ۾ هاڻ چار ڄڻا گڏجي مسلجي رهندا هئاسين. رنڊٽو ٻنهي جو هڪ هو. گهر جي مالڪياڻي فقط ڪرشنا هئي...

هاڻ تہ سيتلداس سڄو وقت پنهنجن پورن ۾ غلطان رهندو هو. گهر ۾ ڪم ڪرڻ واري مائي ڪڏهن آئي؛ ڪڏهن هن صفائي ڪئي؛ ڪڏهن هن ماني تيار ڪئي ۽ هلي بہ وئي؛ سيتلداس کي ڪا بہ خبر ڪونہ رهندي هئي. هو تہ سڄو وقت بالڪنيءَ ۾ ڪرسي وجهي ويٺو رهندو هو. ڪڏهن آسمان ۾ ترندڙ بادلن سان ڳالهيون ڪندو هو. ڪڏهن بالڪنيءَ جي ٻني تي اچي ويٺل پکين جون لاتيون ٻڌندو هو ۽ کين ٻچڪاريندو هو يا وري ڪرشنا سان خيالي گفتگوءَ ۾ محو ٿي ويندو هو. هن کي سڄ تہ ڪمري ۾ وڃڻ کان بہ ڊپ ٿيندو هو. هن جي ذهن ۾ اڃا بستري تي ليٽيل ڪرشنا جي لاش جو خيالي چٽر چانيل هو. جڏهن ڪيس بک ستائيندي هيس تہ رنڌٽي مان دال ۽ روٽي پليٽ ۾ پائي بالڪنيءَ ۾ اچي کائيندو هو. ڪجهہ پاڻ کائيندو هو تہ ڪجهہ پکين کي کارائيندو هو. هن کي نيرن جي ويل ۽ شام جو چانهہ جي وقت ڪرشنا جي ياد ڏاڍو ستائيندي هئي.

هن هاڻ نيرن ۽ شام جي چانهہ کان ڪنارو ڪري ڇڏيو هو. بس جيون جا باقي ڏينهن ست ڪري گذاريندي ۽ پنهنجي مُحب سان ملڻ جو انتظار ڪري رهيو هو. شام جو جڏهن سڄ لهي ويندو هو؛ رات جو سايعو ڇانئجي ويندو هو؛ تڏهن سيتلداس بالڪنيءَ مان اُٿي اچي T.V. جي سامهون ڪجهہ وقت ويهندو هو. جلد ئي ڪجهہ کائي وڃي پلنگ تي

اَڪيلي

مون بي. اي. پاس ڪري وجي ميونسپل جي اسڪول ۾ ماستري ڪئي؛ مراد اها ئي تہ امڙ کي ڪا هٿي ايندي. بابا جي موت کانپوءِ اما اڪيلي ٿي پيئي هئي. اما کي گهر هلائڻ بہ مشڪل ٿي پيو هو. منهنجي ڏهن سالن ننڍي ياءَ پرڪاش جي پڙهائي، گهر ۾ ٽن ڄڻن جو کاڌو پيتو ۽ ٻيا خرچ؛ اما پريشان ٿي ويئي هئي. سڀ کان وڏيڪ هن کي منهنجي شاديءَ جي ڏاڍي چنتا هئي. پيئي سوچي؛

”نندنيءَ پڙهائي پوري ڪئي آهي. ويهن سالن جي عمر اچي ٿي اٿس: ڪو سٺو گهر ملي تہ هن جا هٿ پيلا ڪريان ۽ پنهنجي جو ابداري کان آجي ٿيان.“

هن جي سوچ تہ وڏي هئي پر غريبي ۽ بيوسيءَ جو سچ بہ هن جي سامهون هو. هوءَ ڪري تہ ڪري ڇا! هن جي صحت ڏينهون ڏينهن پوٺي پوندي ٿئي ويئي. پر ٻاهران ٻنو رکي هلي رهي هئي. مان تنهن ڏينهن ڪلاس ۾ هيس تہ اسان جو پاڙيسري سندرداس اچي ڪلاس ۾ پهتو. چيائين،

”نندني! تنهنجي ماءُ کي دل جو دورو پيو آهي. هن کي سرڪاري اسپتال ۾ داخل ڪيو ويو آهي. تون جلد اسپتال ۾ پهچ.“

اسپتال پهتس. اما تہ پوين پساهن تي هئي. منهنجو هٿ جهلي چيائين،

”پٽ نندني! پرڪاش جي پارت اٿيئي. پيرن فقيرن کان پٽ پني ورتو اٿم. هن کي ڪنهن لائقيءَ لڳائجانءِ. اهو تنهنجي پيءُ جو سپنو هو.

ٿا. تنهن ڪانسواءِ هت وشال لئبرري آهي: سيني لاءِ هڪ ئي رنڌڻو آهي. پرڪرتيءَ جي گود ۾ ويٺا آهيون. وقت بوقت سڀ گڏجي سير سپاٽي تي ويندا آهيون. ائين چئجي تہ مان ورڌ عمر وارن جي گڏيل ڪٽنب يعني هڪ Commune ۾ رهندو آهيان. وقت سٺو ٿو گذري. من شانت آهي. مان تہ توکي پاڻ سان وٺي هلڻ لاءِ آيو آهيان. اڄ رات جو ئي گاڏي آهي. تون تيار ٿيءُ آشرم ۾ ٻيئي گڏ رهنداسين. ڏاڍو مزو ايندو.“

سيتلداس منجهي پيو. چيائين، ”نہ ادا! باقي منهنجي زندگي ڪيتري! مونکي ڪرشنا جي سڏ جو انتظار آهي. هوءَ سرڳ ۾ بہ مونکان سواءِ اڪيلي رهي نہ سگهندي. ضرور مونکي سڏڻ ايندي. مان هت ويهي هن جو انتظار ڪندس. ڪرشنا جون يادگيريون ئي منهنجي پونجي آهي. يادگيريون پنهنجو آشيانو ڪو نہ بدلائينديون آهن.“

پرڪاش ڪجهہ خفي ٿي چيو، ”مالڪ تہ هر ڪنهن جي ڪپڙيءَ ۾ ٻڌي ڪٽا وڌا آهن. ڪنهن کي کهڙي خبر تہ ڪنهنجو انت ڪيئن ۽ ڪڏهن ايندو. اسان جو زندگيءَ جي هر پل تي اڌڪار آهي. اهو پل روئي گ ذارڻو آهي يا خوشيءَ جا ٽهڪ ڏيئي گذارڻو آهي: اهو هر ڪنهن کي پاڻ طئہ ڪرڻو آهي. توکي مالڪ سٺي صحت بخشي آهي. سٺي پينشن توکي ملي رهي آهي. تون تہ پنهنجي جيون جو خاوند پاڻ آهين. هت اونڌي مناجي پائي چو ويٺو آهين! اُٿ! خدا جي خلقيل قدرت جو دل کولي ديدار ڪر. گهڻو وقت ٻين لاءِ گذاريو اٿيئي: هاڻ زندگيءَ جا باقي ڏينهن پنهنجي لاءِ جي گذار. روح کي راحت ملندءِ.“

سيتلداس جڏهن پنهنجي گهر کي تالو پائي رهيو هو: تڏهن پرڪاش چيس، ”گهر کي تالو ڇو ٿو پائين. تنهنجي نونهن ويٺي آهي نہ!“ سيتلداس بيزار ٿيندي چيس، ”جيڪي وڏن جي پرگهور نٿا لهن: سي پنهنجو اڌڪار وڃائي ٿا ويهن. هيءُ گهر فقط منهنجو آهي. مان ڪنهن بہ جي من ماني ڪو نہ سهندس. بس هلون ٿا!“ هن در کي قلف پائي چابي پنهنجي کيسي ۾ ڪري وڌي.

اسڪول جي نوڪري آهي. ٻارن سان وقت سٺو گذري ويندو آهي. وديا دان ڏيڻ بہ هر پڙهيل انسان جو فرض آهي. مان بہ اهي فرض پالي رهي آهيان. باقي گهٽي وقت ڪان چاه هئي تہ ڪمپيوٽر هلائڻ سکان. اڄ جي يگ ۾ انٽرنيٽ تہ سوچنائن ۽ گيان جو وڏو خزانو آهي. مان اهو شوق پنهنجو ضرور پورو ڪنديس. توکي منهنجي ٿوري مدد ڪرڻي پوندي.''

اڄڪلهہ نندني پنهنجيءَ ۾ پوري آهي. ڏينهن اسڪول، شام ڪمپيوٽر ڪلاس ۽ ماڌوريءَ سان روح رهاڻ. گهر ۾ ڪل خوشي ۽ ٺهڪن جي ڦوهار آهي. نندنيءَ زندگيءَ ۾ پاڻ کي اهڙو خوش ڪڏهن بہ محسوس ڪونہ ڪيو هو. پرڪاش بہ پنهنجي ڀيڻ کي خوش رکڻ لاءِ هر ممڪن ڪوشش ڪندو هو. ڀيڻ جو ڪمپيوٽر ۾ چاه ڏسي هن کي هڪ ليپ ٽاپ سوغات ڏنائين. هن کي انٽرنيٽ جو ڪنيڪشن ميسر ڪري ڏنائين. نندني هيءُ نئون رانديڪو پائي بهار بهار هئي. هاڻ هوءَ وشوَ سان جڙيل هئي. ديش وديش جي ساهتيہ ۽ سنسڪرتي جو گيان حاصل ڪَرڻ ۾ محو هئي. ماڌوري، هن کي دير تائين ڪمپيوٽر تي چئٽ (ڳالهہ ٻولهہ) ڪندي ڏسي ڪاڄهہ فڪرمند ضرور ٿي. هئي ڏينهن اشاري ۾ نندنيءَ کي چيائين،

''ديدي! انٽرنيٽ تي اڻ واقف ماڻهن سان چيٽ ڪرڻ خطري کان خالي نہ آهي. خاص ڪري ڪڏهن ڪڏهن ڪي حرڪتي عناصر عورتن سان بدمعاشيون بہ ڪن ٿا. تون خبردار رهج!''

وقت تہ پنهنجي رفتار سان هلندو رهي ٿو. خوشي اهي ئي ماڻهندا آهن: جي وقت سان قدم ملائي هلندا آهن. جي وقت سان قدم ملائي نٿا هلي سگهن ۽ هميشه ماضيءَ ۾ جيئن ٿا سي خطا کائين ٿا. نندني، زندگيءَ جي نئين راه کي اپنائي رهي هئي. ڀرپور زندگي جيئڻ جي نُسخي جي تلاش ڪري رهي هئي. هن آزاد پکيءَ جيان وشال آسمان ۾ اُڏامڻ ٿئي چاهيو ۽ اُهي اوچايون ماڻڻ ٿي چاهيون جن جي هن کي اڄا ڄاڻ ئي نہ هئي. شاستريہ سنگيت، جڳ پرستڏ ناٽڪ، ناول ۽ فلمن جون ڪئسٽس: هوءَ خريد ڪري ايندي هئي ۽ شوق سان ڏسندي يا پڙهندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي سکي ماڌوريءَ سان جدا جدا وشين تي بحث بہ ڪندي هئي.

تنهن ڏينهن ماڌوريءَ کي نندنيءَ وٽان رابيندر سنگيت جي ٽيپ گهربي هئي. جڏهن هوءَ نندنيءَ جي ڪمري جي در وٽ پهتي تہ ماڌوريءَ جا پير در وٽ ئي رڪجي ويا. هن پهريون دفعو نندنيءَ کي هار سينگار ڪندي ۽

مان تنهنجي لاءِ ته ڪجهه به نه ڪري سگهيس. مونکي معاف ڪج.'' اهو سڀ چئي اما ته اگهر ديش ڏانهن روانی ٿي ويئي.

اولاد ايشور جي مهر آهي. هرڪنهن کي ماءُ جي ٿڃ جو قرض ته چڪائڻو آهي. پوءِ ڌيءَ هجي يا پٽ. اما جي حڪم اڳيان سجدو ڪيم. ڏيئي کي روشن رکڻو آهي ته وٽ کي ته جلڻو آهي. پل پل پاڻ سان جنگ جو ٿڌي ٿئي پيئي. الڙ جواني، امنگ ۽ ترنگ باه جيان پڙڪو کائي ٿي اٿيا: پر فرض و اسطي سيني کي شانت ڪرڻو پئي پيو. تنهن ڪانسواءِ سماج ۾ هڪ اڪيلي نار ۽ انيڪ باحڙيون نظرون: هر پل ٻُڙڪائڻ لاءِ تيار: ساڌوءَ جي روپ ۾ انيڪ راوڻ ۽ انيڪ لڪشمڻ ريکائون: گهر سنڀالڻ. پاءُ جي پرورش ڪرڻ، اگني پٽ تي هلندي باه کان دامن بچائڻ: مکڻ جي شيخ بچائڻ برابر آهي. پندرهن سالن جي گهور تپسيا. هاڻ منهنجو پاءُ پرڪاش ڊاڪٽر آهي! اما بابا جي مورت اڳيان روز ڏيئو ٻاريندو آهي ۽ سندن آسيس وٺندو آهي. لائقيءَ لڳو آهي. سماج سيوا سان اما بابا جو نالو روشن ڪيو اٿائين. ڊاڪٽر پرڪاش جنهن ڏينهن ڪورٽ ۾ شادي ڪري پنهنجي ونى وٺي گهر ۾ گهڙيو ته نئين ڪنوار ماڌوريءَ نمي پنهنجي وڏي نٽان نندنيءَ جا پير ڇهڻ ٿئي چاهيا پر نندنيءَ هن کي پنهنجي ڀاڪر ۾ سمائي ڇڏيو. هن جي پيشاني چمندي کيس چيو،

''مٺي! اسان پيئي سڪيون آهيون. تون مونکي ديدي ڪري سڏي سگهين ٿي. هاڻ گهر جي مالڪڻ تون آهين. تون پنهنجو ور گهر پاڻ سنڀال. مان ڏاڍو ٿڪجي پيئي آهيان. مان آرام ڪرڻ ٿي چاهيان. مونکي سيني جو ابدارين کان آزاد ڪر!''

ماڌوريءَ مسڪرائيندي چيو، ''ديدي! مان چاهيان ٿي ته توهان هاڻ آرام ڪريو. ماستري ڇڏي هاڻ دنيا جو سير ڪريو. من پسند ڪتاب پڙهو، پنهنجي ساهيڙين سان ملو، انٽرنيٽ تي ساڄي دنيا سان جڙي وڃو: زندگيءَ جو لطف ماڻيو ۽ پاڻ کي خوش رکو. توهان هن گهر لاءِ گهڻو ڪجهه ڪيو آهي. توهان کي پنهنجي زندگي ماڻڻ جو پورو حق آهي. هن گهر جي هر شيءِ تي توهان جو به پورو اڌڪار آهي!''

نندنيءَ جي اکين ۾ ٻوڙها هئا. ٻوڙهن کي پنهنجي پو تيءَ جي ڪنڌ سان اگهندي چيائين، ''هاڻ 35 سالن جي عمر ۾ ڪهڙا شوق پيئي پاليندس.

نتيجن بابت تون روز اخبارن ۾ پڙهين ٿي: تنهن ڪانسواءِ ديديءَ جي عمر هن وقت پنجٽيهه - چاليهه سال آهي. هوءَ پنهنجي عمر ڪٽائي چڪي آهي. پوڙهي ٿي ويئي آهي. نه اٿس گهمڻ جو شوق نه اٿس پائڻ جو چشقو. هن جا سڀ اُڌما مري چڪا آهن. هوءَ ساڌوي يا سنياسڻ هاڻ ڪندي شادي! اجايو اڪن تي اٿو هارڻ. جڳ کلندو! تون ڪيس سمجهاءِ ته گهر ويهي ماستري ڪري يا رام سمرڻ ڪري. جيون ڪٽجي ويندس."

پرڪاش جي انهن لفظن ماڌوريءَ جي روح کي رنجش رسائي ۽ ڪيس هڪ زوردار ڌڪو پهتو. هوءَ پاڻ کي آپي ۾ رکي نه سگهيس. رڙ ڪري چيائين.

"هيءَ ڪهڙي انسانيت آهي! ديديءَ جي هن حالت لاءِ جو ابدار ڪير آهي! تون فقط تون! هن ويچاريءَ ته ماءُ جو آديش پاليو آهي. توکي ڪنهن لائقي لڱائڻ لاءِ: پنهنجي پيءُ جو سپنو ساڪار ڪرڻ لاءِ هن پنهنجي جيون جي آهوتي ڏني آهي. اڄ تون ڊاڪٽر آهين. سماج ۾ تنهنجو رتبو آهي. اهو سڀ هن ديويءَ جي قربانيءَ جو نتيجو آهي. هن جي جوان امنگن، اُڌمن ۽ ترنگن جي چڪيا تي تنهنجي مان شان ۽ اڄائن جو محل اڏيل آهي. هوءَ چاهي ها ته توکي ڪنهن اناٿ آشرم ۾ داخل ڪري پاڻ وڃي جيون جا سک ماڻي ها! پنهنجو آشيانو اڏي ها! پر نه: هن سڀ سَٺو آهي ۽ توکي اوج تي آندو آهي. اڄ جڏهن هوءَ پنهنجون جو ابداريون پوريون ڪري، پنهنجي لاءِ ڪاجهه ڪرڻ ٿي چاهي ته توکي اهو سڀ راس نٿو اچي ۽ تون چئين ٿو ته هوءَ گهر ويهي رام سمرڻ ڪري. پرڪاش! اها بلڪل غلط سوچ آهي. مونکي پسند نه آهي. هر انسان کي پنهنجي زندگي پنهنجي ڍنگ سان جيئڻ جو حق آهي. ان ۾ عورت، مرد يا عمر جو ته سوال ئي نٿو اُٿي. اهو بنيادي حق آهي. ديديءَ جو اهو حق هن کان ڪير به کسي نٿو سگهي. تون ته بلڪل نه!"

هاڻ گهر ۾ نِٽان - ياچائيءَ جي وچ ۾ ڳالهين جو مرڪز هو ته فقط وشال! نندني اتساه سان چوندي هئي:

"اڄ مان وشال سان ستياجيت ري جي فلم 'اپو سنسار' ڏسڻ ٿي وڃان. اڄ ايم. ايف. حسين جي چترن جو نماءُ ڏسڻ ٿا وڃون: يا چوندي وشال کي منهنجي چوٽي ڪرڻ پسند نه آهي. مان هاڻ پنهنجا وار کليل ئي رکنديس. وشال ويشنو ڪاڌو کائيندو آهي. مان هاڻ ماس مڇي نه ورتائينديس وغيره وغيره."

انوکي ڍنگ شيشي جي سامهون سان وار سنوارينديءَ مٽر ڏن گنگنائينديءَ ڏٺو هو. دل ۾ آيس تہ پويان پير ڪري واپس وڃان، پر هوءَ ائين ڪري نہ سگهي ڪجهہ پل دروٽ ئي بيٺي رهي. در تي آهستہ ٺڪ ٺڪ ڪيائين. نندني ت ڇڻ ڪنهن مٽر سپني مان جاڳي پيئي. ماڌوريءَ کي ڏسندي ئي شرم وچان هر جو چهرو گلاب جي گل جيان سرخ ٿي ويو. هوءَ اکيون نمائي هڪ نرالي مدر ۾ بيٺي رهي. ماڌوريءَ هن کي آغوش ۾ سمائي چڏيو. هن جي ڪن ۾ پاپوہ سا چيو،

”سکي ڪير آهي اهو خوش نصيب: جنهن منهنجي ديديءَ جو چت چرايو آهي! منهنجي واقفيت هن سان نہ ڪرائيندينءَ!“ پيئي پاسي وار صوفا تي ويهي رهيون. نندني ڪجهہ وقت چپ رهي. پوءِ آهستي سا چيائين:

”سکي توسان ڪوڙ نہ ڳالهائيندس. تنهن ڏينهن ڪمپيوٽر تي وچي چئٽ روم ۾ پهتس. پنهنجو نالو ڏنم ’اڪيلي‘. هن مون سان ڪنيڪش جوڙڻ چاهيو. هن جو نالو آهي وشال. هو هڪ بينڪ جو مئنيجر آهي. جل ئي جنرل مئنيجر جي عهدي تي پهچڻ وارو آهي. عمر چاليهہ سال اٿس. ه وقت تائين شادي ڪونہ ڪئي اٿائين: چاڪاڻ جو ڪيس من جو ميت نہ مليو آهي. هن جي ماءُ پيءُ جو ديهانت ٿي ويو آهي. هن سنسار ۾ اڪيلو آهي. هو پڻ هاڻ پنهنجو گهر وسائڻ ٿو چاهي. مون هن کي پنهنجي باري ۾ سڀ ٻڌايو آهي. هو مون سان ملڻ ٿو چاهي. اڄ شام جو هوٽل تاج جي لابيءَ ۾ اسين ملي رهيا آهيون.“

ماڌوريءَ هڪ خوشيءَ جو ٿهڪ ڏنو ءِ چيائين، ”وڏي افلاطو نڪتينءَ. تون ضرور هن سان ملڻ وڃ. پڪ اٿم تہ هن دفعي پنهنجي من جو ميت ضرور ملندو. منهنجي سکي پنهنجي ور گهر ويندي ءِ جيون جا سي سک ماڻيندي. مان پنهنجي هڪ سٺي ساڙهي ڪٺي ٿي اچان. تون اها پائي وڃ. ڏسان برهمچاري ڪيئن نہ ٿو اِندر لوڪ جي اپسرا تي موهت ٿئي.“ تنهن رات ماڌوريءَ سڀ ڪجهہ پنهنجي گهوٽ ڊاڪٽر پرڪاش کي ٻڌائي واجب سمجهيو. هن کي پڪ هئي تہ پرڪاش ڏاڍو خوش ٿيندو. پر نہ! سي ٻڌي هن جي پيرن هيٺيان ڄڻ تہ زمين کسڪي ويئي. چيائين،

”تون بيوقوف آهين چا! هن کي نصيحت ڏيڻ جي بدران ڪيس حش ڏيئي رهي آهين! انٽرنيٽ تي ڪنهن سان سنبنڌ جوڙڻ ءِ شادي ڪرڻ جي

سنڪي

تنهن ڏينهن شام جو تڪو ماندو گهر موٽيم. اَجا در جي چائنٺ تي هوس تہ گهر اندران سندر جو آواز ڪنن تي پيو. پير اُتي جو اُتي رڪجي ويا. سندر اَما کي چئي رهيو هو :

”مونکي ڏہ لک روپيا گهرجن ۽ سي بہ جلد.“

شايد منهنجي پيرن جي آهٽ هنن جي ڪنن تي پيئي. سندر چپ ٿي ويو ۽ اما مُنهن ڦيري رنڌڻي ۾ هلي ويئي.

مان پريشان ٿي ويس. ڪمري ۾ اَچي چپ چاپ ليٽي پيس. سوچي رهيو هوس تہ گهر ۾ مون کان ڇا ٿو لڪايو وڃي ۽ ڇو ٿو لڪايو وڃي. مان گهر جو مربي پٽ آهيان. سندر کان چار سال وڏو آهيان. مان نوڪري ڪري رهيو آهيان. گهر ۾ بہ ڏوڪڙ آڻيان ٿو. سندر تہ اَجا پنهنجن پيرن تي بہ ڪونہ بيٺو آهي. سچ تہ بابا جي ديهانت کان پوءِ مان ئي گهر جو هرتا ڪرتا آهيان؛ پوءِ بہ مون سان هيءُ ڏارين جهڙو ورتاءُ ڇو ٿو ڪيو وڃي. سندر، اَما کان ڏہ لک روپيا گهري رهيو هو. شايد هو اَما جي ميڙي چونبي هڙپ ڪرڻ ٿو چاهي.

مونکي ڇاڻ آهي تہ سندر اَما جو لاڏلو آهي. هن جي اکين جو تارو آهي. اِها اَما جي بہ اَڪيائي اَڄ جي نہ آهي؛ مان ننڍپڻ کان سڀ سهندو آيو آهيان. سندر کي ملائيءَ وارو کير وٽندو آهي. اَما روز کير مان ملائي

ماڏوري مسڪرائيندي ڪيس چوندي هئي. "ڊيدي! هن گهر جي نياڻي سان ملڻ جو حق پهريائين منهنجو آهي. تون پنهنجي پرنس وشال کي گهر وٺي اچ. مان به ته ڏسان ته وشال ڪهڙي شخصيت آهي: جنهن تي منهنجي ديديءَ دل نڇاوَر ڪئي آهي."

ڪجهه ئي ڏينهن بعد منجهند جو ماڏوري پنهنجي ڪمري ۾ ويهي پنهنجي شاديءَ جي ٻين سالگره جو فوٽو آلبم ڏسي رهي هئي ته نندني تڪڙو تڪڙو ڪمري ۾ لنگهي آئي. ڏاڍو خوش هئي ڄڻ نچي رهي هئي. هن جا پير زمين تي نه ٽڪي ٽڪيا. مٺائيءَ جو باڪس هن جي هٿن ۾ هو ۽ ڪرسي تي ويهندي چيائين،

"سياڻي وشال جو جنم ڏينهن آهي. هو سياڻي شام جو پنهنجن يارن دوستن سان پنهنجي گهر پوني ۾ جنم ڏينهن ملهائي رهيو آهي. مان سويل صبح جو هن جي گهر پهچي هن کي سرپرائيز ڪرڻ ٿي چاهيان. مونکي خبر آهي ته هو پوني ۾ ڪٿي رهندو آهي. جنم ڏينهن ملهائڻ کانپوءِ سياڻي شام جو ئي مان هن کي هت گهر وٺي ايندس. توسان ۽ پرڪاش سان هن کي ملائيندس. شاديءَ جي تاريخ پڻ مقرر ڪنداسين."

آءُ ته بس هن جي اُمنگ، اُتساهه ۽ هن جي چهري جي رونق کي ڏسندي رهيس.

ٻئي ڏينهن سويل صبح جو نندني اڪيلي ئي پوني رواني ٿي ويئي. پوني اسٽيشن تان آٽو ڪري نندني اچي هماليه ڪالوني ۾ وشال جي گهر پهتي. در هڪ عورت ئي کوليو. نندنيءَ کي ڌڪو ضرور ٿيو. جڏهن وشال هر ۾ اڪيلو رهندو آهي ته هيءَ عورت ڪير آهي! پر تڏهن پنهنجي ڪتڪي ڪي پاسيرو رکندي در تي آيل عورت کان پڇيائين، "هيءُ وشال جو گهر آهي مان ممبئي مان آئي آهيان. وشال سان ملڻ ٿي چاهيان."

عورت وراڻيو، "اچو اندر اچو! وشال ته ٻاهر ويو آهي. مان هن جي ڌرمپتني آشا آهيان." هڪ پنجن سالن جو ٻار ممي ممي ڪندو اچي ماءُ کي چنبڙيو. نندنيءَ ڌيرج سان چيو "مان وري ڪڏهن ايندس. وشال کي چئجو ممبئي مان اڪيلي آئي هئي!"

ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. ڇُتِڪيءَ تي لکيو هئائين. ”منهنجي امڙ“ اِسڪول ۾ هن جي گُڏيءَ سينې جو ڌيان ڇڪايو هو. ڪنهن تہ هن جي اِها گُڏي پنج سؤ روپين ۾ خريد ڪئي هئي. اَما ڏاڍو خوش هئي. سندر کي چيائين،

”پٽ! تنهنجي گُڏي مونکي ڏاڍي پسند هئي. مان اُها گُڏي پاڻ وٽ رکڻ ٿي چاهي. خير! ڪنهن خريد ڪئي ۽ تنهنجي اسڪول کي رقم ملي؛ سٺي ڳالهہ آهي. اِهي پيسا سٺي ڪم ايندا.“

سندر کي تہ وڏو اُتساهہ مليو. اَڄ بہ سندر هڪ سٺو ڪلاڪار آهي.

سندر جو اَما کان ڏه لک گهرڻ، مونکي راس نہ آيو. من ۾ انيڪ سوال اُٿيا. سندر ڪو غلط ڪم تہ ڪونہ ڪري رهيو آهي! ڪنهن غلط سنگت ۾ تہ ڪونہ اڙجي ويو آهي! ڇا اَما وٽ ايڏي پونجي آهي! ڇا اَما سڀ سندر کي ڏيئي ڇڏيندي! هڪ ڏينهن اَما کان فقط ايترو ئي پڇي سگهيس،

”اما! سڀ ٺيڪ آهي نہ؟ ڪا ڪمي تہ نہ آهي؟“

اَما مسڪرايو ۽ چيو،

”پٽ! مالڪ مهربان آهي. تنهنجي پگهار مان گهر هلي رهيو آهي. سندر بہ جلد ڪنهن ڪم تي لڳندو. هاڻ ڪهڙي ڪمي آهي! جيڪي آهي توهان ٻنهي جو آهي. مون ڪان پوءِ سڀ ورهائي کڻجو. پيءُ ۽ پڳوان پيسي سان ڪونہ ملندو آهي.“

اَما تہ ٻُڌڻ ۾ پير هٽي ويئي. سوال جو جواب تہ ڪونہ ڏنائين ۽ نہ ئي پنهنجو اندر اوريائين. سچ تہ آهي؛ جيڪي آهي اَما جو آهي. سڀ تي هن جو پورو حق آهي. پل ڪنهن کي بہ ڏي؛ هن کي پورو اڌڪار آهي. مان ڇو ٿو پريشان ٿيان! جيڪو منهنجو آهي ئي ڪونہ تنهن تي مان پنهنجو حق ڇو ٿو جتايان!

لاهي سندر جي کير جي گلاس ۾ وجهندي ۽ منهنجي حصي ۾ ايندو پاڻيءَ جهڙو کير. گهر ۾ مٺي شيءِ ٺهندي ته اَما پهريائين ڪٽورو ڀري سندر لاءِ جدا ڪري رکندي ۽ باقي ٻاڇيل هٽندي منهنجي مُنهن ۾. سندر دوستن سان پڪنڪ تي ويندو ته اَما ڪپٽ مان نوٽ ڪيي لڪائي سندر جي کيسي ۾ وجهندي. مان ڪڏهن ڪا گهُر ڪندس ته چوندي

”پٽ! هن وقت پيسا ڪونه آهن. پيءُ کان وٺ.“

جتائڻ تي هوءَ چوندي ته سندر اَجا ٻار آهي ۽ هوڏي آهي. هن جي هوڏ اَڳيان جهڪڻو ٿو پوي. تون ته منهنجو ڏاهو ٻار آهين. توکي پنهنجي ننيي ڀاءُ سان برابري نه ڪرڻ گهرجي. منهنجي ته هميشه مِٺي به ماٺ ته مُٺي به ماٺ. پر دل توڙي آرسيءَ ۾ ڏار پوي ته ڀڳو ڪڏهن ساڄو ڪين ٿئي: توڙي سوين ڳنڍيون ڳنڍيون.

منهنجو بابا هڪ نيڪ انسان هو. هميشه رضا تي راضي رهندو هو. خانگي نوڪريءَ ۾ گهٽ پگهار هوندي به سدا خوش رهندو هو. سَوڙ آهر پير ڊگهيريندو هو. ٻارن جي پرورش ۾ ڪڏهن ڪا ڪوتاهي ڪونه ڪيائين ۽ نه ئي ڪڏهن ٻنهي ٻارن ۾ ڀيد ڀاءُ ڪيائين. جيڪا شيءَ خريد ڪندو، اُها ٻٽي. هڪ منهنجي لاءِ ٻي سندر لاءِ. ڪڏهن ڪڏهن سندر جي ضد تي هو ناراض به ٿيندو هو. اَما کي نصيحت به ڪندو هو ته هوءَ سندر کي سر تي نه چاڙهي. گهر ۾ ويري هڪڙو به گهٽو ساڄڻ سَوَ به ٿورا. بابا هر سال بونس جي رقم اَما جي نالي بئنڪ ۾ جمع ڪندو هو. اَما به گهر خرچ مان باچائي پيئي پئسا بئنڪ ۾ رکندي هئي. پڪ ئي پڪ اَڄ اَما وٽ وڏي رقم آهي. هن وٽ خانداني ديلي آهي. جنهن ۾ زيور به آهن ته هيرن جو سيٽ به آهي.

ننيي هوندي کان سندر کي رانديڪن ٺاهڻ جو ڏانءُ آهي. هو چوٿين درجي ۾ هو. اسڪول ۾ هٿ جي هنر جو هڪ نماءُ رکيو ويو هو. سندر پراڻن ڪپڙن مان هڪ گُڏي تيار ڪئي هئي. گُڏيءَ کي هن اَما جو روپ

تنهنجي شڪايت ڪري رهي آهي. مفت جون روٽيون
کائڻ کان ڪا ڪرت ڪار ڪر. ٻه ڏوڪڙ ڪماءِ. نه ته
هڏ سڪي ويندءِ.''

سندر ڪجهه ويل منهنجي مُنهن ۾ ڏسندو رهيو ۽ پوءِ چيائين،
''دادا! تلوار جي گهاءَ کان طعنو تکو ٿيندو آهي. مون ۾ هيءُ اَوشواس ڇو!
مان جيڪي ڪري رهيو آهيان اُهو جلد توهان جي سامهون ايندو. توهان
منهنجي قدرشناسي ڪندا. مان هن وقت ڪجهه به ٻڌائڻ لاءِ تيار نه
آهيان.''

اِهو سڀ چئي سندر اُٿي هليو ويو. هن جو ڪمرو ڪم هلي
رهيو آهي: تنهن جي خبر نه اَما ٿي مونکي ڏئي ۽ نه ئي سندر ٿو ڪجهه
مونسان اوري. منهنجي پريشانيءَ جو ڪنهنکي به خيال نه آهي.

روز پيو اَخبار ۾ پڙهان ته هِن گهر ۾ ڏينهن ڏٺي جو چوري ٿي ۽
هُن گهر ۾ نوڪر مالڪڻ جو خون ڪري سڀ ڪجهه ميڙي هليو ويو.
اَما کي ڏه دفعا چيو اَٿم ته گهر ۾ نقد يا زيور نه رک. سڀ بئنڪ لاڪر ۾
رکي ڇڏ. گهر ۾ تون اڪيلي آهين. ڪڏهن به ڪجهه ٿي پوي ته! امان
جي ڪن لاٿار سان ڪير پاڇي! منهنجي اندر وارو چلائبي رهيو هو ته
ضرور ڪا گهٽنا گهٽبي. ضرور ڪجهه ڀيانڪ ٿيندو. اسان کي ساوڏان
ٿيڻ گهرجي.

تنهن ڏينهن مان آفيس ۾ هوس. منجهند جي ويل هئي. ماني کائڻ
جو سوچي رهيو هوس جو منهنجي سيل جي گهنٽي وڳي. فون سندر
جو هو. روئندي، رڙندي ۽ سڏڪن ۾ فقط ايترو ئي چئي سگهيو :

''اَما هن جهان ۾ نه رهي''

مان پنهنجا هوش حواس وڃائي ويٺس. رڙ ڪري فون تي چيم،
''مونکي ڄاڻ هئي ته اَما جو موت ضرور ٿيندو. تون خوني آهين. تون
خونه آهين.''

منهنجي اِها سوچ خود مونکي ئي پسند ڪونہ آئي. من آواز ڏنو
''تون هن گهر جو مربي پٽ آهين. گهر جو اڪيلو ڪمائيندڙ ڀاتي آهين
تنهنجي اَما وٽ جيڪي آهي سو سڀ بابا جو ڏنل آهي. سڀ تن
تنهنجو پورو حق آهي. توکي پوري ڄاڻ هئڻ گهرجي تہ تنهنجي م
وٽ ڪيتري رقم آهي. ڪو تنهنجي ماءُ کي پٽي پڙهائي بيوقوف ڪر
موہ ۾ ڦاسائي ۽ تون چپ ڪري ويٺو ڏسندين! نہ بلڪل نہ! پنهنجو آوا
اُٿار. چُپ نہ ڪر! نہ تہ برباد ٿي ويندين.''

وري اندر مان آواز آيو. ''هيءُ بغاوت بند ڪر. جي اَما ڪڏه
ناراض ٿي ۽ مونکي گهر مان لوڌي ڪيڍيائين تہ مان تہ رڻ ۾ رلي ويندس.
گهر جو نہ گهاٽ جو. نہ ڏٽي نہ سائين. اَڃا ڪچو ڪنوارو آهيان
منهنجي حيثيت ئي ڇڙيل آهي هن گهر سان! پاڻيءَ جي مڇلي پاڻيءَ
ڀلي.

اَما منهنجي شاديءَ لاءِ ڳالهيون هلائي رهي آهي. ٻہ ٽي پروپوز
آيا بہ آهن. اَما کي ڇوڪريون ڏٺيون بہ آهن. پر ليڪ ۾ ڪا ميڪ آهي
ڪن کي منهنجي پگهار گهٽ ٿي ڀاسي تہ ڪن ڇوڪرين جو خاند
اَما کي نٿو وڻي يا ڇوڪرين جو رنگ روپ اَما کي نٿو آئڙي. سچ
مون کي هاڻي ائين ٿو ڀاسي تہ اَما منهنجي شادي ڪرائڻ ئي نٿي چاهي
شايد کيس ڊپ آهي تہ هوءَ نونهن جي اَڏين ٿي ويندي ۽ پٽ تان اَڏڪ
وڃائي ويهندي. سڀ کان وڌيڪ سندر کي پسند نہ آهي تہ منهنجي شاد
ٿئي. سمجهو تہ منهنجي قسمت ۾ ڪاڻ آهي ڪنهن کي ڏوہ ڏيان!

اَڄ ڪالهہ مونکي سندر جي چنتا ٿي پيئي آهي. ڪڏهن هو سوي
صبح جو گهر کان ٻاهر ٿو هليو وڃي تہ ڪڏهن دير رات جو ٿو گهر موٽي
اَما جي شڪايت آهي تہ ڏينهن جو گهر ۾ ماني نٿو کائي. هڪ ش
مون سندر کي سڏ ڪري، پنهنجي پاسي ۾ ويهاري ڪانئس پڇيم.

''سندر! تون اَڄ ڪالهہ ڇا ڪري رهيو آهين؟ اَما بہ

ورتي. ڳُڏيءَ کي پنهنجي سيني سان لڳائي ويٺو رهيو. هن جي اکين مان ڳوڙها ڳڙي رهيا هئا.

اَما جي ڪيٽ مان ڪُل ملائي پنجاه لک روپين جي سمپتي نڪتي. جڏهن چاچي صاحب ملڪيت ورهائڻ جو سلسلو شروع ڪيو تڏهن سندر هٿ ٻڌي چيو، ”دادا! ملڪيت ورهائڻ جي ڪا به ضرورت نه آهي. هن سموري سمپتيءَ جو وارث فقط منهنجو وڏو ڀاءُ آهي. هو هن گهر جو مربي آهي. سڀ تي هن جو پورو حق آهي. مان اَما جي ورثي کي ورهائي نه گهر جي مريادا کي داغ لڳائڻ ٿو چاهيان ۽ نه ئي اَما جي ڏنل پيار سان بي انصافي ٿو ڪرڻ چاهيان. هيءُ ڦارڪتيءَ جو سلسلو بند ڪريو. رانديڪن جو ڪارخانو اَڏڻ لاءِ مون اَما کان ڏهن لک روپين جي طلب ڪئي هئي پر اَما منع ڪري ڇڏي. چيائين، ”پٽ! مون وٽ ڪو قارون جو خزانو ته نه آهي جو توکي هيترا پئسا ڪيي ڏيان ۽ سو به تنهنجي وڏي ڀاءُ کان ڇپڻ ڪانسواءِ. توکي پئسا گهرجن ته ڀريائين پنهنجي ڀاءُ کان موڪل وٺ يا پنهنجو بندوبست پاڻ ڪر.“ مون پنهنجو بندوبست پاڻ ڪيو آهي. هڪ سرڪاري بئنڪ مان قرض ورتو آهي. ڪارخانو جلد ئي ٺهي تيار ٿي ويندو. اَمڙ جو مون لاءِ يادگار ورثو هيءَ ڳُڏي منهنجن هٿن ۾ آهي. مان قيمتي ميراث ڪنهن سان به ونڊڻ لاءِ تيار نه آهيان. منهنجي نئين ڪارخاني جو نشان يعني لوگو ٿيندي هيءُ ڳُڏي ’منهنجي اَمڙ‘. سندر هٿ ۾ ڳُڏي لوڏيندو گهر کان ٻاهر هليو ويو. گهر ۾ سناٽو ڇانئجي ويو.

منهنجي دل هڪ سوال ڪيو ”اڙي سنڪي! تو هيءُ ڇا ڪيو! هاڻ تون پنهنجن کي ڪهڙو مُنهن ڏيکاريندين! شل اَهڙي ڪنهن سان نه ٿئي!“

منهنجي اکين ۾ لڙڪ لڙي آيا. اَفسوس! زندگيءَ ۾ نه مون پنهنجي ماءُ کي سڃاتو ۽ نه پنهنجي ڀاءُ کي سمجهيو. هميشه اَوشواس ۽ اَوشواس. ڪنهنکي به پيار نه ڏنم. بس پنهنجو آپو ئي آپو!

سندر فون بند ڪري ڇڏيو. مان آئو ۾ به ماءُ جي موت بابت سوچي رهيو هوس. سندر اَما کان ڏه لک روپيا گهريا هوندا. اَما پئسن ڏيڻ کان منع ڪئي هوندي. سندر جهڳڙو ڪيو هوندو. سندر شيطاني حملو ڪري ماتا جو خون ڪري ڇڏيو هوندو. سندر خوني آهي. هاڻ هو جيل ۾ ويندو. هن کي ڦاسيءَ جي سزا ملندي. آئو گهر اچي جهٽڪو ڏيئي رکيو. منهنجن خيالن جو سلسلو به رڪجي ويو. ڊاڪٽر صاحب ڪمري کان ٻاهر اَچي رهيو هو. منهنجي ڪلهي تہ هٿ رکي چيائين.

”تنهنجي ماءُ کي هارٽ اَٽئڪ ٿي. مون ڪوشش تہ ڪئي پر هن کي بچائي نہ سگهيس.“ مان گهر ۾ گهڙيس. اَما جي ڪيٽ مان چابين جو ڇڳو ڪنيم. سڀ ڪيٽ بند ڪري ڇڏيم.

اَما جي چائٽي ڏينهن، پنهنجي چاچي جي حاضريءَ ۾ مون ماءُ جو ڪيٽ کوليو. سندر کي چيم تہ اَما جي ملڪيت جي ڦارڪتي ٿيندي ۽ هاڻ جو هاڻ ٿيندي. اَڌ حصو تنهنجو آهي ۽ اَڌ حصو منهنجو. سندر تہ اَچي سڏڪن ۾ پيو. مون رڙ ڪئي، ”سندر تون پنهنجو ناٽڪ بند ڪر. منهنجي زبان کلندي تہ لوڪ کلندو. اَما جو موت نہ اَما جو خون ٿيو آهي. تو ئي هن کي ستائي ماريو آهي. هر وقت تنهنجي اَما کان ڪا نہ ڪا طلب ۽ پئسن جي تقاضا ئي هن جي موت جو ڪارڻ بڻي آهي. توکي ملڪيت جو اَڌ حصو ڏيان ٿو: چاڪاڻ تہ اِهو اَما جو آديش آهي. سچ تہ توکي هڪ ڪوڏي بہ نہ ملڻ گهرجي. مان توسان هاڻ ڪوبہ رشتو رکڻ نٿو چاهيان. زخم هينئر ناسور بڻجي چڪو آهي. سور سهڻ کان ٻاهر آهي.“

اَما جي ڪيٽ ۾ مٿان ئي پيئي هئي گهڻا سال اڳ اسڪول جي نماءُ لاءِ تيار ڪيل سندر جي ڳُڏي. چٽڪيءَ تي لکيل هو ”منهنجي اَمڙ.“ اها ڳُڏي پنج سؤ روپيا خرچي شايد اَما ئي خريد ڪئي هئي ۽ هيترا سال پنهنجي ڪيٽ ۾ سانڍي رکي هئي. سندر ٽپ ڏيئي ڳُڏي کڻي

جي گهر پهتو. هن جو پٽ ورون اَمريڪا مان ڪمپيوٽر سائنس جي ڊگري وٺي آيو آهي. هو ممبئيءَ جي هڪ ملٽي نيشنل ڪمپنيءَ ۾ انجنيئر آهي. مهمان نوازيءَ جو دور شروع ٿيو. جڏهن مهمانن چانهه پي پوري ڪئي تڏهن گوبندرام جي ڌرم پتني راڌا پنهنجي لاڏليءَ کي وٺي اَچي ورون جي سامهون واريءَ ڪرسيءَ تي ويهاريو. نئنا اَڄ جي ماڊرن ڇوڪري آهي. پهراڻ ۾ ڪڏهن جينس ۽ جئڪيٽ، ڪڏهن اِسڪرٽ بلائوز ته ڪڏهن سلوار ڪرتو پهري. پر اَڄ هن کي گلابي رنگ جي ساڙهي، گلابي رنگ جو بلائوز، ڪڙيءَ سان مخملي سينڊل، لنبي چوٽي، چوٽيءَ ۾ راجستاني سڳي، چهري تي سونهري ننڍي بندي؛ ڀارتيه ناريءَ جي اَنوکي لباس ۾ ڏسي خود گوبندرام به پنهنجي ڌيءُ کي سڃاڻي نه سگهيو.

سندرداس ڪلندي چيو، ”سائين! توهان جي نياڻي اَسان جي گهر جي راڄ راڻي ٿيندي. توهان جو پيار ۽ سڪ ئي اَسان لاءِ سڀ ڪجهه آهي. قرب جي قيمت موتين ملهائتي.“

گوبندرام هٿ جوڙي اُٿي بيهي رهيو. چيائين،

”سائين! منهنجي هڪ ئي ڌيءَ آهي. مالڪ سڀ ڪجهه ڏنو آهي. نڪ کي مَرُ ڪير لاهيندو. مان توهان کي پنهنجي نياڻي پرتي ڪري ڏيان. بس منهنجي ڪنڌ هيٺان وهاڻو! توهان جلد ئي شاديءَ جو مهورت ڪيائي مونکي واقف ڪندا. ها! مان هڪ ڳالهه چوڻ ٿو چاهيان ته نئنا جي جنم کان اڳ ئي اَسان وٽ باغبانيءَ لاءِ هڪ مالهي آهي. سڀ هن کي ’مالهي ڪاڪا‘ ڪري سڏيندا آهن. بنگلي جي حاطي ۾ ئي هن لاءِ هڪ ڪوٺي ٺهيل آهي. اَڪيلو سر آهي. هن جو نئنا ۾ ڏاڍو موه آهي. مان چاهيان ٿو ته نئنا جو ڪنيادان مالهي ڪاڪا ڪري. هو به ڏاڍو خوش ٿيندو. مان سمجهان ٿو ته توهان کي منهنجي سڄهاءُ تي ڪو به اعتراض ڪونه ٿيندو.“

اوچتو ئي اوچتو ڄڻ ته ڪمري ۾ مورچا ڇانئجي ويئي. سڀ جو سڀ چُپ ٿي ويا. گوبندرام جون آسائتون اَکيون جواب لاءِ ڪڏهن سندرداس ڏانهن، ڪڏهن ورون ڏانهن ته ڪڏهن هن جي ماءُ ڏانهن نهاري رهيون هيون. پر هنن سڀني جو ڪنڌ هيٺ هو. ڪير جواب ڏي! گوبندرام

مالهي ڪاڪا

اَڄ سيٺ گوبندرام تمام خوش آهي. شام جو ڇوڪري وارا هن جي لاڏلي، نئنا کي ڏسڻ لاءِ اَچي رهيا آهن. هن جا پير زمين تي نٿا ٽڪن. اهو اَنوکو آنند فقط ڏيءَ جا ماءُ پيءُ ئي ماڻي سگهن ٿا. باغبان جيڪو ٻوٽو ويهه سال اڳ پنهنجي چمن ۾ پوکيو هو. سو هاڻ اُسري گلاب ٿي پيو آهي. باغبان کي ان سندر گل تي ناز آهي. هو هاڻ امولڪ رتن ڪنهن يوڳيہ ور کي ڪنياداان ۾ ڏيڻ لاءِ تياريون ڪري رهيو آهي. هن کي اَڄ شام جي پروگرام جو بي صبريءَ سان انتظار آهي. خوشيءَ سان گڏ سيٺ گ وبندرام جي من ۾ مايوسي بہ اُيري آئي آهي. گهر جي ڪومل ڪلي، گ هر جي روشني، سيني جي دلاري جلد ئي هيءُ چمن ڇڏي وڃي نئون چمن وسائيندي. هيءُ ڪويل جون لاتيون، پل پل جا ٽهڪ، پل پل ۾ رسڻ ۽ پل پل ۾ پَرچڻ؛ سڀ جو سڀ ماٺ ٿي ويندا. هيءُ گهر ڇڻ تہ ويران ٿي ويندو. پر ڏيئر پرائو ڌن. ڏيءَ جي ماني راجا جنڪ بہ نہ لڌي. ڪاليج وڃڻ لاءِ تيار ٿي جڏهن نئنا در وٽ پهتي تڏهن گوبندرام کيس پاڀوه سان چيو،

"پٽ نئنا! اَڄ ڇوڪري وارا شام جو اَچي رهيا آهن. تون جلد ئي گهر پهچي وڃج."

نئنا ڪنڌ لوڏيندي وڃي ڪار ۾ ويٺي. مالهي ڪاڪا بنگلي جي گيٽ کولي ۽ ڪار هوا سان ڳالهيون ڪندي هلي ويئي.

شام جو سيٺ سندرداس پنهنجي پريوار سان اَچي سيٺ گوبندرام

سيٺ گوبندرام تہ پاڻ کي پنھنجي ڪمري ۾ بند ڪري ڇڏيو. هن جي ذهن ۾ سوين سوال هئا پر ڪنهن بہ سوال جو جواب هن کي نٿي مليو. هڪ طرف هئا سماج جا ٺاهيل نيم ۽ بندن، تہ ٻئي طرف هئي سچ جي پڪار ۽ وويڪ جي گونج. گوبندرام نہ سماج جي سامهون جيون جو سچ ٽئي سلي سگهيو ۽ نہ سچ کان مُنهن ٽئي موڙي سگهيو. هن لاءِ هيءَ ويل ڇڻ تہ ڀيشم پتامھہ جيان تيرن جي سيج تي سمهڻ برابر هئي: ويچار هيڻ ۽ ڪرم هيڻ.

هن جي سامهون ويهن سالن کان اڳ وارا درشيہ پل پل اُڀري ٽئي آيا. آواز پڙاڏا بڻجي هن جي ڪنن ۾ گونججي رهيا هئا. هو پنھنجي پلنگ تي ائين ڦٽڪي رهيو هئو، جيئن جل بن مڇلي. ڪري تہ ڪري ڇا!

ڊاڪٽر مهتا جو آواز، ”گوبندرام! تنهنجون ٻيئي بڪيون خراب ٿي چڪيون آهن. روز ڊائلسس کان سواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونہ آهي. جلد ئي توکي اسپتال ۾ داخل ٿيڻو پوندو. اُپاءُ فقط هڪ ئي آهي، تہ ڪو تنهنجو تندرست سڳو سنبنڌي جنهن جو رت تنهنجي رت سان ملي: سو توکي پنھنجي هڪ بڪي ڏي تہ تنهنجي زندگي بچائي سگهجي ٿي: ٻيءَ حالت ۾ اُپ اکئين پيو ڏسجي.“

گوبندرام جي ڌرم پتني راڌا جو آواز، ”هنن جي صحت وڃي ٿي پوٽو پوندي. منهنجن ٻارن جو ڇا ٿيندو! هنن جي ڏنڌي ڌاڙيءَ جو ڇا ٿيندو! مان اڻ پڙهيل، بيوس ڇا ٿي ڪري سگهان! مالڪ! هاڻ تون مهر ڪر!“

مالهي ڪاڪا جو آواز، ”سائين! مون توهان جو نمڪ کاڌو آهي. توهان کان سواءِ هن جهان ۾ منهنجو ڪوبہ آسرو ڪونہ آهي. منهنجي زال گذريل مهيني هڪ نياٽيءَ کي جنم ڏيندي راهہ رباني وٺي ويئي. مان اَڪيلو هن ابهم جي پالنا ڪرڻ لاءِ سمرٿ نہ آهيان. توهان کي هڪ گردي جي ضرورت آهي. مالڪ سيني کي ٻہ گردا ڏنا آهن. مان هڪ گردي سان ئي زندگي گهاري ويندس. مان پنھنجي ڌيءُ جي صدقي اها قرباني ڪرڻ چاهيان ٿو. جي توهان منهنجي ٻچڙيءَ کي قانوني گود وٺندا: هن کي پڙهائي لکائي ڪنهن لائقيءَ لڳائڻ جو مونکي وشواس ڏيندا: تہ

جو سنجهاڻ ئي عجيب هو.

نيٺ ورون جي ماڻ شوخ آواز ۾ پنهنجي من جي ڳالهه بيان ڪري ئي ويٺي:

''ڀائو گوبندرام! اسان سڀ توهان جي عزت ڪريون ٿا. ان جو مطلب اهو نه آهي ته توهان اسان کي پنهنجي گهر گهرائي. اسان جو اپمان ڪندا! گهر جو هڪ نوڪر، سو به ٽڪي جو مالهي: پري سيا ۾ توهان جي ڌيءَ جو ڪنياڏان ڪندو. اهو ته ٿيو اسان جو نڪ ڪٽڻ. اهو سڀ اسان کي منظور نه آهي. اسان رشتو توهان سان جوڙڻ ٿا چاهيون ۽ نه هُن گهٽ ذات مالهيءَ سان. توهان کي جي سماج ۾ پنهنجي واه واه ڪرائڻ جو شوق آهي ته ڀل هلجي پر اسان کي نه آهي. ڪجهه سوچيو ته سهين! ماڻهو ڇا چوندا! لوڪ آهي ڀوڪ پر اسان ڪنهن جي چو ٻڌون!'' اهو سڀ چئي هوءَ ته اُٿي ڪڙي ٿي ۽ سانڍ سانڍ سڀ اُٿي ڪڙا ٿيا.

گوبندرام جي خوشين کي گرهڻ لڳي ويو. ويندي ويندي سندرداس ايترو ضرور چيو

''سائين گوبندرام! توهان پنهنجي سنجهاڻ تي هڪ دفعو ٺڏي سيني سان ويچار ڪريو. نتيجي کان اسان کي ضرور واقف ڪجو. اسان انتظار ڪنداسين.''

گوبندرام جو سنجهاڻ ته نڻنا جو ڪنياڏان گهر جو هڪ مالهي ڪري سو ته گوبندرام جي گهر جي ڪنهن به ڀاتيءَ کي راس ڪون آيو. نه هن جا ٻه پٽ راضي هئا ۽ نه هن جي ڌرم پتني راڌا خوش هئي.

ويچاري نڻنا کي ته ڪا ڳالهه سمجهه ۾ ئي نٿي آئي. مالهي ڪاڪا هڪ نيڪ انسان آهي. هو سيني کي پيار ڪري ٿو. سڀ هن کي گهر جو ڀاتي ڪري ملهين ٿا: پر ان جو مطلب اهو ته نه آهي ته هو بابا جي جاءِ تي نڻنا جو ڪنياڏان ڪندو. سماج ۾ هر رشتي کي ۽ هر رسم کي پنهنجي اهميت آهي. هر رشتي کي پنهنجي مريادا ۽ سانڍ سانڍ ڪ لڪشمڻ ريکا پڻ آهي. نه! بلڪل نه! مالهي ڪاڪا. نڻنا جو ڪنياڏان نه ڪندو. اهو سيني جو رايو هو.

ل پل ٻڌان. هن کي پنهنجي نظرن سان دل ۾ پري ڏسندو رهان. توهان جي پوَن ۾ لڳايل پنهنجي هن سندر ٻوٽي کي ذري ذري اُسرندو ڏسي جيون جو آنند ماڻيان. منهنجي اها اِڇا تہ پوري ٿي؛ پر منهنجي قسمت ۾ ڪا ڪاڻ آهي. ماڻهو تہ منهنجي لاڏليءَ کي مالهيءَ جي ڌيءَ ثابت ڪري ئي رهندا. هو منهنجي ڌيءُ کي سک ماڻڻ نہ ڏيندا.

بس! هاڻ مونکي هيءُ شهر ڇڏي وڃڻ گهرجي؛ تنهن ۾ منهنجي ڀاڻيءَ جي ڀلائي آهي ۽ توهان جي ڀلائي آهي. تقدير جي لکٽيءَ کي ٽلا دبير ڇا ڪندي. دعا ڪريو زندگيءَ جا باقي ڏينهن توهان سيني کان ور رهڻ جي همت ساهي سگهان. شل مالڪ توهان سان هميشه ساٿي ئي!"

مالهي ڪاڪا جو خط اَچا گوبندرام جي هٿن ۾ ئي هئو تہ فون ئي گهنٽي وڳي. فون سندرداس جي پٽ ورون جو هو. تمام نياز سان ڀيائين،

"سائين! ڪالهہ جيڪي ٿيو تنهن لاءِ منهنجو پريوار شرمسار ئي ۽ معافي طلبي رهيو آهي. توهان تہ نيڪ انسان آهيو. توهان امير - ريب، اوچ - نيچ جو ڀيد ڀلائي پنهنجي گهر جي مالهيءَ جي شيوائن و قدر ڪريو ٿا. پنهنجي ڌيءَ جو ڪنياڊان هن جي هٿان ڪرائي، ن جو سنمان ڪرڻ چاهيو ٿا. سماج ۾ هن کي جوڳو درجو ڏيڻ چاهيو . شل ديش جو هرهڪ آدمي اهڙي سمانتا آڻڻ جي ڪوشش ڪري! اسان وهان جي نيڪ ڀاونائن کي ڪونہ سمجهي سگهياسين. نئنا جي مالهيءَ ي ڌيءَ بہ هجي ها ۽ توهان جي گهر جا ڪيس اوچ سنسڪار مليل هجن تہ بہ هوءَ اَسان جي گهر جي لڪشمي سويڪار ٿيڻ جي لائق آهي. قت بدليو آهي. اسان کي وقت ساڻ هلڻ گهرجي. منهنجو پتا شاديءَ جو ب مهورت ڪڍائي، توهان کي جلد واقف ڪندو."

گوبندرام جي اَکين ۾ ڳوڙها هئا. هو فقط ايترو ئي چئي سگهيو، ڪاش! اوهان جو هيءُ سنديش ڪالهہ رات اَچي ها! مالهي ڪاڪا تہ ر ڇڏي هليو ويو. اَسين هن کي هاڻ ڪٿي ڳولهيون!"

مان پنهنجو هڪ ڳردو توهان کي ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. اهو مان توهان ڏانهن ۽ پنهنجي سنتان ڏانهن پنهنجو فرض اَدا ڪري رهيو آهيان. توهان تي ڪابہ مهرباني ڪونہ ڪري رهيو آهيان. هيءُ جيون توهان جي شيوا ۾ گذري؛ بس اها ئي تمنا اٿم. ٿاري وڻ کان ڇاڇي تہ سڪي سڙي وڃي."

گوبندرام کي هيءُ پڙاڏا حيران ڪري رهيا آهن. اَندر ۾ جهاتي پائي ڇوي ٿو :

"مون ڇوڪري وارن کي ڪمڙو غلط سمجهڻ ڏنو آهي! مالهي ڪاڪا نئنا جو پتا آهي. هن کي نئنا جو ڪنيادان ڪرڻ جو پورو حق آهي. مان هن کان اِهو حق ڪيئن ٿو کسي سگهان! مالهي ڪاڪا منهنجو جيون داتا آهي. هيءَ زندگي، ان مهان انسان جو مون مٿان قرض آهي. مان پنهنجي جيون داتا ڏانهن اَحسان فراموش ڪيئن ٿو ٿي سگهان!

هڪ راز، تہ نئنا مالهي ڪاڪا جي ڌيءَ آهي ۽ منهنجي پيٽ جائي نہ آهي؛ مون گذريل ويهن سالن کان جڳ کان لڪايو آهي. پنهنجن پٽن کان لڪايو آهي سو ڇو اَڄ ظاهر ڪريان! پيڙيل مٺ کلي تہ خير ڪونهي. راز کليو تہ سڀ رشتا ناتا ٽٽي ويندا. گهر جون مضبوط ديوارون اَڇي پَٽِ پونديون. سڀ کان وڌيڪ تہ ويچاري نئنا جو ڇا ٿيندو! ڇا هوءَ سڀ سهي سگهندي! اِهو سڀ نئنا سان، مالهي ڪاڪا سان ڌوہ نہ ٿيندو! نہ! مان اِهو راز ڪڏهن بہ ڪونہ کوليندس ۽ نہ مالهي ڪاڪا کي سندس حق کان وانجهيو رکندس پوءِ ڀل مونکي سوين سور سهڻا پون.

ٻئي ڏينهن صباح جو ٽيبل تي مالهي ڪاڪا جو هٿ اکري هڪ خط گوبندرام کي مليو. خط نہ هو هڪ مظلوم جي دل جي ويدنا هئي. هڪ غريب جي بيوسي هئي :

"منهنجا مهربان سائين،

ڪالهہ واري ڳهٽنا جو مان چشم ديد گواہ آهيان. سچ تہ توهان جي تڪليفن لاءِ فقط مان ئي جوابدار آهيان. مون کي ويہ سال اڳ ئي هيءُ گهر ڇڏي هلي وڃڻ گهربو هو. پر مان موہ وس ٿيندي ڪونہ وڃي سگهيس. مون چاهيو ٿئي تہ پنهنجي ڌيءُ کي اِسڪول ويندو ڏسان. هن کي توهان جي ٻارن سان رانديون ڪندو ڏسان. هن جون توتليون ٻوليون

مونکي پڪ آهي تہ منهنجو گهوٽ ڊاڪٽر راجيش آهوجا، پاڪستان مان ايندڙ شڪيلا بانوءَ کي گهر ۾ ڪجهہ ڏينهن رهڻ لاءِ ڪڏهن بہ 'نہ' ڪونہ ڪندو. پر هن هٽلر کي ڪير چوي! نيٺ همت ٻڌي سَسُ جي سامهون چَپ چوريم.

''پاپي! ڪراچي، سنڌ مان منهنجي ماسات ماڌوريءَ جي هڪ ڄاتل سڃاتل عورت شڪيلا بانو پيٽ جي آپريشن ڪرائڻ لاءِ ممبئيءَ اَچي رهي آهي. هوءَ ڪجهہ ڏينهن اَسان جي گهر ۾ رهڻ ٿي چاهي. مون کيس 'ها' ڪئي آهي. راجيش کي ٻڌايو اَٿم. توهان جي موڪل گهرجي. هوءَ ٻن ٽن ڏينهن ۾ ممبئيءَ پهچي ويندي.''

پاپي ڪجهہ پل مون ڏانهن نهاريندي رهي ۽ پوءِ شوخيءَ مان چيائين، ''مان ڪير ٿيندي آهيان موڪل ڏيڻ واري! هيءُ گهر توهان جو آهي، مالڪ ڌڻي توهان آهيو. پل ڪنهن کي بہ گهر ۾ گهرايو. پوءِ هندو هجي يا مسلمان؛ جن اَسان کي سنڌ مان لوڌي ڪڍيو؛ اسان جا گهر هڙپ ڪيا؛ ٻنيون ۽ مال ملڪيت لٽي اسان جي جگر جي ٽڪرن کي ماريو؛ پنهنجو اَباڻو وطن سنڌ ڇڏڻ لاءِ مجبور ڪيو. هاڻ سي اَچي هت اَسان جي گهر ۾ مهمان ٿي رهندا. اَسان سان گڏ ويهي هڪ ٿالهيءَ ۾ کائيندا. اِهو سڀ مونکي منظور نہ آهي. توهان تہ هند ۾ ڄاوا نپنا آهيو؛ توهان کي ڪهڙي خبر تہ اَسان سان سنڌ ۾ ڪهڙا قهرَ ٿيا ۽ اسان ڇا ڇا سَٺو! توهان، جيڪي هاڻ سڪيولرزم جا باني آهيو ۽ هن مسلمان عورت کي پنهنجي گهر ۾ رهائڻ جو فيصلو ڪيو اَٿوَ تہ مان ٻِلا ڇا ٿي ڪري سگهان! هوءَ ڀل اَچي ۽ هت آرام سان رهي. مان ئي ڪجهہ ڏينهن ڪٿي هلي ويندس.''

مون کي ڪهڙي ڄاڻ تہ ڪو مون اڻڄاڻائيءَ مان ٻرندڙ ڪاٺيءَ تي پنهنجو پير رکيو آهي. پاپيءَ جي اَندر تہ باه جا مچ ٻري رهيا هئا. هن سان بحث جو مطلب ٿيندو باه جي ٻنيٺ ۾ گيهہ وجهڻ. مان چپ ڪري پنهنجي ڪمري ۾ هلي ويس. سوچيم تہ راجيش ئي ماءُ کي سمجهائي سگهندو.

راجيش، اُن رات ئي پاپيءَ کي ٽڏي سيني ويهي سمجهايو تہ

سرحدون

ڇهه مهينا اڳ جي ڳالهه آهي. سويل صبح جو ڪراچي سنڌ ما
منهنجي ماسات ماڌوري رهيجا جو فون آيو. چيائين،

”مٽي! منهنجو هڪ ڪم ڪر. هت اسان جي ڄاڻل سڃاڻل آهي شڪيلا بانو. اسين سڀ هن کي ماسي ڪري سڏيندا آهيون. سنڌي مسلمان آهي. هن جي پيٽ ۾ ڪينسر جو ڦوڙهو ٿي پيو آهي. هن کي ممبئيءَ ۾ ٽاٽا ڪينسر اسپتال ۾ آپريشن ڪرائڻو آهي. هن جو هندوستان ۾ پنهنجو ڪوبه مٽ مائٽ ڪونهي آهي. تنهنجو گهوٽ راجيش آهوجا ممبئيءَ جو مشهور سرجن آهي. مون سوچيو آهي، ته شڪيلا ماسيءَ کي تنهنجي گهر ممبئيءَ موڪليان. تنهنجي گهوٽ جي هٿ هيٺ هن جو آپريشن ٿئي. هن کي هندوستان اچڻ جي ويزا ملي ويئي آهي. اُميد ته توکي اعتراض نه ٿيندو.“

هاڻ مان ڀلا ماڌوريءَ کي ڪهڙو جواب ڏيان! چيومانس،

”ڀيڻ! تو سوال پاتو آهي. مان توکي نه ڪيئن ٿي ڪري سگهه
تون ڀل هن کي منهنجي گهر موڪلي ڏي. ايشور ڪندو سڀ ٺيڪ
ويندو. تون ڪابه چنتا نه ڪر.“

اَسان گهر ۾ آهيون ڄڻا ٿي. مان، منهنجو گهوٽ ۽ منهنجي س
سردار: جنهن کي اَسان سڀ ’پاپي‘ ڪري سڏيندا آهيون. گهر ۾ راڄ آ
ته منهنجي سَسُ صاحبه جو. اسين سڀ هن جي حڪم جي آڏين اهي

آهيون. ڇا توهان کي ڪراچي شهر جي يادگيري آهي؟''

پاپي تہ ڪجھہ وقت لاءِ شانت ٿي ويئي. منهنجون اکيون پاپيءَ جي چهري تي هيون. هن جي چهري تي هڪ ئي وقت انيڪ ڀاوَ مونکي نظر اَچي رهيا هئا. شايد هوءَ ماضيءَ جي درپن تي ڇميل ڏوڙ جا تهہ هڪ هڪ ڪري هٽائي رهي هئي. هن جا چپ ڪجھہ بيان ڪرڻ لاءِ ماندا هئا. هن پڙ پڙ ڪندي چيو،

''شڪيلا! جڏهن ملڪ جو ورهاڱو ٿيو تڏهن تہ مان اجا ٻن سالن جي ماءُ جي هنج ۾ هيس. سربَ ۾ هاڻ منهنجا ماءُ پيءُ، جن جو ديهانت هت ممبئيءَ ۾ ڏه سال اڳ ٿيو. تن جي واتان درد ڀريو داستان ٻڌو اٿم. هو سنڌ ۾ شڪارپور ۾ رهندا هئا. بابا کي پنهنجي خانداني ملڪيت هئي. ڍڪ بازار ۾ ڪپڙي جو دوڪان هو. بابا کي ٻہ ڏيئر هيون. هڪ مان ڪامني ۽ ٻي منهنجي وڏي ڀيڻ شيلا: جا مون کان پنج سال وڏي هئي. ملڪ جا ٻہ ٽڪرا ٿيا. هڪ پارت ٻيو پاڪستان. ٻنهي ملڪن جون سرحدون مقرر ڪيون ويون. ٻنهي طرفن لڏپلاڻ شروع ٿي ويئي. سنڌ ۾ ٻاهران آيل پناهگيرن جون اکيون هندن جي جاين، ٻنين ۽ مال ملڪيت تي هيون. هنن جا منصوبا خوفناڪ هئا. ڪوئٽيا ۾ وڳوڙ ٿيا. ڪيترائي سِک ۽ هندو ماريا ويا. ڪراچيءَ ۾ ٻہ ڦاٽا. هندو - مسلم فساد ٿيا. سنڌ جي ٻين شهرن ۾ بہ هندن مٿان ظلم ۽ ڦرلٽ ٿيندي رهي.

بابا، سنڌ ڇڏڻ جو فيصلو ڪيو. سيني جا چار چار ڪپڙا بيگ ۾ وجهي، دوڪان ۽ گهر کي تالو پائي پنهنجي پتني ۽ ٻن نياڻين سان اَچي ڪراچيءَ پهتو. ڪراچيءَ ۾ گاڏي کاتي واري ايراضيءَ ۾ هڪ مهمان سراءِ ۾ اَچي اَجهو ورتائون. ممبئي پهچڻ لاءِ کين هڪ پاڻيءَ جي جهاز جون ٽڪيٽون ملي ويون. بس! ٻئي ڏينهن صبح جو ئي جهاز ڪراچيءَ مان روانو ٿيڻ وارو هو. هنن جو داڻو پاڻي پنهنجي ئي اَباڻي وطن سنڌ ۾ فقط هڪ ڏينهن جو هو. اَما پل پل ايشور کي ٻاڏائي رهي هئي تہ مالڪ ڪرپا ڪر تہ هن باه مان نڪري پار پئون.

پر ايشور بہ هن جي نہ ٻڌي. اوچتو اَچي قهر ڪڙڪيو. ڪراچي شهر ۾ لٽ مار ٿي. هندن کي وچ رستي تي ماريو ويو. نہ هئي

سوال هندو ـ مسلم يا هند ۽ پاڪستان جو نہ آهي. سوال فقط انسانيت جو آهي. هڪ عورت پنهنجي پيٽ جي آپريشن لاءِ اَسان وٽ اَچي رهي آهي هن کي ڪجهہ ڏينهن لاءِ آشياني جي ضرورت آهي. تنهنجي نونهن ه کي گهر ۾ رهائڻ لاءِ کين انجام ڏنو آهي. مهمان جو ستڪار ڪرڻ ۽ پور مهمان نوازي ڪرڻ تہ اَسان جي سنڌيت آهي. اَسان پنهنجي فرض ک مُنهن ڪيئن ٿا موڙي سگهون! پاپيءَ پنهنجو ڪنڌ لوڏيو ۽ بس پاپي جي پروانگي ملي ويئي.

چئن ڏينهن کان پوءِ منجهند ٽاڻي ڪراچي سنڌ مان آيل شڪي بانوءَ اچي اَسان جي در تي دستڪ ڏني. عمر اٽڪل سٺ سال. شڪ جي سهڻي، گول چهرو. چهري تي عمر جا ڪجهہ گهُنج. روشن اکيو اکين تي چشمو. قد ڊگهو. ڪرنگهو ڪجهہ جهڪيل. بدن تي اَچ سلوار ڪرتو. مٿي تي رئو. چپن تي مٺڙي مرڪ. هوءَ پنهنجي بيگ در وٽ ڇڏي پاپيءَ جي پاڪر ۾ سمائجي ويئي. هنهي کي پاڪر ۾ ڏس مونکي ڪَو اَحساس تہ ضرور ٿيو.

ماني ٽڪي کائي جڏهن شڪيلا بانو آرام سان صوفا تي ٿي ويٺي تڏهن مون ڏٺو تہ پاپي هن مان اَک ڪيي ئي نٿي. هوءَ پڻ اَک ٿيڏي ڪر ور ور پاپيءَ کي ڏسي رهي هئي. پاپيءَ جي اکين ۾ خبر نہ آهي ڇو ور وري ڳوڙها تري ٿئي آيا: جي هن مُنهن ڦيري پنهنجي ساڙهيءَ جي پل سان اُگهي ٿئي ڇڏيا.

شڪيلا بانو. اسان لاءِ سنڌ مان خبر اَتوَ ڇا ڇا کڻي آئي هئي ڏڏڙي، ڏوڪا، ڍنگري، ٻوري، طوت، ڦاروان، ڪسيون، خارڪان ۽ انيـ ٻيا ٿول. شڪيلا بانوءَ چيو تہ هن اهي سڀ اَسان لاءِ خاص شڪارپور مان هرايا آهن. پاپي تہ اهو سڀ ڏسي ۽ پنهنجي اَباڻي شهر شڪارپور ج نالو ٻڌي بهار بهار ٿي ويئي. پاپي پنهنجي ڪرسيءَ تان اُٿي اَچ شڪيلا بانوءَ جي پاسي ۾ صوفا تي ويٺي ۽ هن کان پڇيائين.

''مٺي! توهان ڪراچيءَ ۾ ڪٿي رهندا آهيو؟ ٻڌو آهي اَتم ڪراچي هاڻ تمام وڏو شهر ٿي ويو آهي. سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ آهي

شڪيلا بانوءَ چيو. ''بس! اسين ڪراچيءَ ۾ گاڏي کاتي ۾ رهـ

شڪيلا ڪجهہ وقت چپ رهي. پوءِ پاڻيءَ ڍُڪ پي چيائين،
”ڪمو! اُن ڏينهن مان اڪيلي مهمان سراءِ جي ايوان ۾ پنهنجي سر ٽڪري ٽڪري راند ڪري رهي هيس. اوچتو ’مارو! مارو!‘ جا آواز ٿيا. مان ڏڪي ويس. بس! ٻاهر رستي تي ڊوڙندي ويس. سامهون هڪ باغ ڏٺم. باغ جي هڪ بينچ تي وڃي ڦان ٿي ڪريس. ننڊ ۾ غلطان ٿي ويس. پڪيئڙو پنهنجي ولر کان وڇڙي ويو! ڇا مان ڇا ٿي ويو. ٻئي ڏنهن صبح جو هڪ درويش اَچي منهنجي سر تي هٿ رکيو. سوين سوال پڇيائين. مان تہ گونگي ٿي ويئي هئس. فقط رستي ڏانهن اشارا ٿي ڪيم. هو مونکي پنهنجي گهر وٺي آيو. هن جي زال مونکي پنهنجي سيني سان لڳايو. هنن کي ڪو پنهنجو اولاد ڪونہ هو. ائين ئي بابا علي شاهہ ۽ بيبي فاطمہ جي گهر سهارو ملي ويو. منهنجو بابا علي شاهہ سچ جو سڪاني آهي. صاف نيت، صاف سِڪ ۽ صدق جو سائين آهي. پنهنجن کي ياد تہ گهڻو ئي ٿئي ڪيم پر وقت پوندي سڀ ڏندلو ٿيندو ويو. سڄي عمر هنن جي شيوا ڪئي اَٿم. خدا جي بندگي ڪئي اٿم. قرآن شريف برزبان ياد ڪيو اَٿم. اِهو ئي ڄاتو اَٿم تہ ايشور - الله ٻَالهہ مڙيو هڪڙي آهي. مون ڪڏهن بہ ڪونہ سوچيو هو تہ هڪ ڏينهن وري پنهنجن سان ملنديس.“

مون ڇانهہ جو ڪوپ ماسي شڪيلا کي ڏيندي چيو،

”ماسي! هاڻ واپس پاڪستان نہ وڃجو. هنن پنهنجن سان ئي رهجو. جيڪو ٿيو سو سپنو سمجهي وساري ڇڏيو.“

شڪيلا ماسيءَ مسڪرايو ۽ چيائين، ”نہ منڙي! مان تہ آپريشن کان پوءِ واپس پنهنجي وطن ويـنديس. مونکي بابا ۽ اميءَ جي چنتا ستائي رهي آهي. هن جنم ۾ پنهنجي ماءُ پيءُ جي خدمت تہ ڪونہ ڪري سگهيس؛ پر جن مونکي پاليو ۽ نپايو آهي، تن جي خدمت کان مُنهن موڙي هٿ سک سان رهي ڪونہ سگهنديس. تنهن کان سواءِ دم نڪري تہ پنهنجي وطن ۾ نڪري. سنڌ ئي منهنجي جنت آهي. شل پڇاڙيءَ جو سنڌ جي پاڪ مٽيءَ ۾ سمائجي وڃان ۽ ڪو دائما قرار نصيب ٿئي!“

سرڪار ۽ نہ هئي پوليس. بس! شيطان هئا ۽ شيطانن جي ننگي تلوار. 'مارو! مارو!' جو شور هو. مهمان سراءِ جا دروازا بند ڪيا ويا. سيني وچي عمارت جي ڪوٺي تي سر لڪايو. جڏهن ڪجھہ ٿاپر ٿي، تڏهن سڀ هيٺ لٿا. هنن پنهنجا ياتي ۽ سامان سنڀاليو. بابا ڏٺو تہ هنن جي پنجن سالن جي ڌيءُ شيلا تہ ڪٿي هئي ئي ڪونہ. اَما تہ بيهوش ٿي ويئي. هاڻ شيل کي ڪير ڳولهي ۽ ڪٿي ڳولهي! بابا پوليس اسٽيشن ۾ رپورٽ لکائڻ لاءِ ضرور ويو پر ڪير ٿو هن کي ٻڌي! بابا سڄي رات پاڳلن جيان ڪراچيءَ ۾ گاڏي ڪاٽي جون گهٽيون ڳولهيندو رهيو. شيلا! شيلا! پڪاريندو رهيو پر ڪٿان بہ هن کي سڏ ۾ سڏ ڪونہ مليو. شيل کي مئل سمجهي ٻئي ڏينهن صبح جو پنهنجي وطن جا وڻ ڇڏي هو ممبئي ڏانهن روانا ٿيا. چيمبور ڪئمپ ۾ شرنارٿين جي زندگي گذرا ڪندي ڪيترن سالن تائين اَما اَڌ رات جو رڙيون ڪري اُٿندي هئي. بابا بہ اَما جي اَهڙي حالت ڏسي مُنهن ڦيري ڌوتيءَ جي پلوَ سان پنهنجا ڳوڙها اُگهي ڇڏيندو هو. اَما کي دلداري ڏيندي چوندو هو ڀڳوان وٽ دير آهي پر اَنڌير نہ آهي. دل ٻولي ٿي تہ اسانجي شيل زنده آهي. هوءَ جلد اَسان سان اَچي ملندي. ڪيترا سال بابا جدا جدا رفيوجي ڪئمپن ۾ پنهنجي ڌيءَ کي ڳولهيندو رهيو.

شڪيلا هاڻ پاڻ روڪي نہ سگهي. ياپيءَ جي گود ۾ سمائجي ويئي. ڦٿڪي ڦٿڪي روئي رهي هئي. پئي چيائين تہ ڪمو مان ئي تنهنجي وڇڙيل ڀيڻ شيلا آهيان! خبر نہ آهي قادر اَسان غريبن جو اهڙو امتحان ڇو ٿو وٺي. ٻيئي هڪ ماءُ جون لاڏليون، ٻيئي سنڌ جون ڄايون. هڪ هندو تہ ٻي مسلمان. هڪ گيتا پڙهندڙ تہ ٻي قرآن پاڪ پڙهندڙ. هڪ هندوستاني تہ ٻي پاڪستاني. اَڄ هڪ ٻئي جي آغوش ۾ هيون: جتي نہ هئا ڌرم جا ٻنڌڻ ۽ نہ هيون ملڪن جون سرحدون! جتي فقط پيار ۽ سڪ جون ڇوليون هيون. مان بہ اُتان اُٿي هلي ويس. ڀل ٻيئي ڀينر سٺ سالن جون دوريون پنهنجي ڳوڙهن جي سيلاب ۾ ٻوڙي ڇڏين! رهجي وڃي تہ فقط پيار ۽ اَتوٽ سنبنڌ جي مٺي ڦوهار. جڏهن ٻنهي جا سڏڪا بند ٿيا ۽ ٻنهي جي چهري تي مشڪ آئي، تڏهن ياپيءَ شڪيلا کي چيو.

''ڀيڻ هاڻ تون ٻڌاءِ تہ تون اَما ۽ بابا کان ڪيئن وڇڙي وئينءَ.''

جو سفر سٽائو ٿي پوندو.“ راڌا روئندي چيو.

شوڪارو ڀري وري چيائين :

”چئن سالن ۾ ٻه ٻار ٿيا: چندر ۽ ڪرشنا. گهر ڀرجي پيو. گوبند پنهنجي نوڪريءَ ۾ مشغول هو ۽ مان پنهنجن ٻارن ۾ پوري هيس. ٻارن جو پالڻ پوشڻ، ٻارن جا انگل آرا، ٻارن جي پڙهائي، گهر جي ڪٿي وڏي، ڪڏهن صبح ٿيو ۽ ڪڏهن رات ٿي: خبر ئي ڪونه پوندي هئي. گوبند کي ته وقت ئي وقت هو، پر مونکي ساهي ڏينهن ۾ هڪ منٽ جي فرصت به ڪونه ملندي هئي. ڪڏهن ٻار وڏا ٿيا، پنهنجي لائقيءَ کي لڳا ۽ هنن جي شادي به ٿي ويئي. مون لاءِ ته اڄ به اهو سڀ سپنو آهي. چندر ته پنهنجي ونيءَ ساڻ وٺي پرديس وڃي وسايو آهي. هن جو آواز ڇٽ ڇهين مهيني ٽيليفون تي ٻڌندي آهيان. ڪرشنا پنهنجي ور گهر ۾ سکي آهي. اها به فقط هولي ۽ ڏياريءَ تي پيڪن کي ياد ڪندي آهي. مان ته هيڏي وڏي گهر ۾ هاڻ اڪيلي ٿي پيئي آهيان. ڪو زمانو هو ڏينهن جي ماني پنهنجي ٻارن سان گڏ ويهي ٽيبل تي کائيندي هيس. رات جو سڀ گڏجي ٽي.وي. جي سامهون ويهي کاڌو کائيندا هئاسين. ڳالهيون ٻوليون ڪندا هئاسين. گهر ۾ کل خوشيءَ جي گونج هئي: ٽهڪن جي ڦوهار هئي، پيار ۽ سڪ جي برسات هئي. اڄ گهر ۾ پڪي اسان ٻه: مان ۽ گوبند. هو پنهنجي ڪمري ۾ بند ته مان پنهنجي ڪمري ۾ قيد. گهر جون چار ديوارون ڄڻ کائڻ ٿيون اچن ۽ سوال ٿيون پڇن ته گهر جي شانتي ڪيڏانهن ويئي! هيءُ گهر ته هاڻ جيل بڻجي ويو آهي. جتي هڪ ٻئي سان ڳالهائڻ، بند آهي. نوڪر صبح، منجهند شام: کاڌي جي پليٽ اڳيان رکي ويندو آهي.

ٻارن جي شادي مرادي ٿي ته گوبند سمجهيو ته هن جون سڀ جو ابداريون گهر ڏانهن پوريون ٿي ويون. گنجو ڇتو جوئن کان. هن کي ميڙي چونڊي، پينشن ۽ وياج وٺي مان جهجهو ناڻو اچي ٿو: ڇو نه عيش

ٻڌاپو

تڪليف ۾ پئجي ته ڪنهن سياڻي وٽ وڃجي! سو ڪالهه ئي
مون پنهنجي ساهيڙي، ائڊووڪيٽ سنيتا کي پنهنجي گهر گهرايو. هر
کي چيم ته مونکي گوبند کان طلاق گهرجي. هاڻ مان هن ظالم سان گڏ رهي
ڪونه سگهنديس. پاڻي سِرَ کان مٿي چڙهي ويو آهي. سنيتا جا ڪان لڳي
ويا. چيائين،

”راڌا! تنهنجي عمر هاڻ اٽڪل سٺ سال اچي ٿي آهي. شادي
جا پنجتيهه سال پورا ڪيا اٿوَ. هڪ پٽ ۽ هڪ ڌيءَ جي شادي ڪرائي
اٿوَ. سڻيتا سهيڻتا ٿيا آهيو. تنهنجو گهوٽ گوبند به پڪ ئي پڪ
پنجهٺ سالن جو هوندو. هاڻ تون ٿي چئين ته توکي گوبند کان قانوني
طلاق گهرجي. هيءَ عمر ته هڪ ٻئي جو ساٿي ٿي هلڻ، هڪ ٻئي جو
ڏک سک ونڊڻ، هڪ ٻئي جي طبيعت جو خيال رکڻ جي آهي. ما
سمجهان ٿي ته تون ڪو غلط قدم کڻي رهي آهين. تون وري سوچ ويچا
ڪر.“

”سنيتا! مون سوچيو به آهي ۽ ويچاريو به آهي. گوبند ڪِٽپٽيو ت
اصل کان آهي. گهڻا سال اڳ جڏهن اجا ٻار به نه ڄاوا هئا. مون هن ڪا
طلاق وٺڻ جو سوچيو هو. پر اندر مان آواز آيو ته شادي ٻن دلين جو ميل
ٿيندو آهي: سمجهوتو ته جيون جو منتر آهي: ٻار ٿيندا ته گوبند به
هر گرهستيءَ جون جوابداريون سنڀاليندو. مالڪ جي مهر سان زندگي

جي مالڪياڻي ٿي آهين! هي گهر فقط منهنجو آهي. تون ڪالهه بہ منهنجي گهر ۾ رهي رهي هئين ۽ اڄ بہ منهنجي گهر ۾ رهي رهي آهين. توکي هت نہ رهڻو آهي تہ پل پنهنجي پٽ وٽ وڃي اَمريڪا ۾ رهہ.

دل ۾ آيو تہ ٻڍاپي جا پور سماجهي سڀ نظرانداز ڪري ڇڏيان. ٻڏو هيم تہ پپل جو پن، هاٿيءَ جو ڪن. انسان جو من ۽ ٻڍي جا فيصلا هميشه پيا لڏن! پر گوبند جو ٻڍاپو هاڻ سوناميءَ جو روپ وٺي رهيو آهي. اسان جي گهر ۾ هڪ نوڪرياڻي آهي شرميلا. ٿيندي اٽڪل ويهن سالن جي: تمام بيشرم آهي. گوبند هاڻ سڄو ڏينهن پيو هن کي سڏ مٿان سڏ ڏيندو. شرميلا منهنجو توال ڪٽي آهي. شرميلا منهنجو بوٽ ڪٽي آهي. هوءَ بہ نياڳي 'جي سائين!' 'جي سائين!' ڪندي پيئي هن جي ڪير ڦري. وس پڄيس تہ هو شرميلا کي گهرڏياڻي ڪري رکي. ٻڏڻ ويو آهي وسري لڏڻ آيو اٿس ياد. هو ڪلاڪ باٿ روم ۾ سنان ڪندو، پاڻ کي عطر امبر هڻندو، نوان نوان ڪپڙا پائيندو. جي مان چوانس تہ گوبند پاڻيءَ جي اَٽاٽ آهي تون هڪ ڪلاڪ سنان ڪيئن ٿو ڪرين تہ جواب ملندو: جي پنهنجي سنڌ هجي ها تہ مان روز سنڌ واہ تي لاٽ پوڻ وڃان ها. هيءُ ٻڍاپو آهي يا بيشرمي: مان بہ سڀ ڏسي مُنهن پاسيرو ڪري ڇڏيندي آهيان. چونديس تہ مسنديس. هاڻ وري نئون شوق جاڳيو اٿس. هر هفتي پڳو بيٺو آهي لوناوالا. چوي ستسنگ آهي. ڇا جو ستسنگ! اها هوندي چنڊال ڇوڪريءَ جي شراب پارٽي ۽ رميءَ راند. ڪڏهن مونکان اهو ڪونہ پڇيو اٿائين تہ مان هن گهر ۾ اڪيلي ڪيئن جي رهي آهيان.

گذريل هفتي ڏميءَ جو فون آيو. چيائين، ممبئي ۾ مهاتما جي آيل آهن. تون درشن لاءِ آشرم ۾ اچ. گوبند کي چيم تہ مهاتما جي درشن لاءِ آشرم ٿا هلون. جواب ڏنائين،

''تنهنجي ڍونگي بابا جو پروچن روز ٽي.وي. تي ٿيندو آهي: ٻاهر ڏڪا کائڻ جي کهڙي ضرورت آهي.''

تنهن ڏينهن تہ هن حد ڪري ڇڏي. وڪيل ناگراڻيءَ کي گهر گهرائي پنهنجي 'مرتيو پتر' يعني 'وِل' لکائڻ ويٺو. چيائين هن جي موت کانپوءِ سموري ملڪيت جو وارث هنَ جو پٽ چندر آهي. مان تہ اتان اٿي هلي

ڪري! هن جا يار دوست آهن. روز ڪلب ۾ رميءَ جي راند جا دور هلن ٿا. گهمڻ ڦرڻ ٿئي ٿو. هو زندگي ماڻي ٿو. مان جي ڪاجهه چوندس ته پيو ڳار گند ڪندو. ڀڄاپو ته سڀ ڪنهن کي ايندو آهي: پر گوبند مٿان ڀڄاپي جو رنگ جدا نموني چڙهيو آهي. منهنجا سڀ ڳڻ. هاڻ هن کي منهنجا اوڳڻ ٿا ڀاسن. ٻاهر مِٺ مِٺ اندر ڦٽ ڦٽ. اڳ هو منهنجي ساڙهي پائڻ جي ڍنگ تي ٻلهار ٻلهار ويندو هو: اَڄ هن کي منهنجو اهو ڍنگ ٻڙ وٺاٽو ٿو لڳي. اڳ هو منهنجي هٿ جي ٺاهيل ڪاڌي جي ڏينهن رات پيو ساراهه ڪندو هو اڄ هن کي منهنجي هٿ جي ٺاهيل ڪاڌي مان ٻُڇان ٿي اچي. نوڪر جي هٿ جي ٺاهيل ڪاڌي جي واه واه ٿو ڳائي. مطلب ته هاڻ هو مون مان ڪتو ٿي ويو آهي. تنهن ڏينهن چيومانس،

”مان گهر ويهي ويهي ٻرُ ٿي پيئي آهيان. مونکي ڪنهن پڪچر تي وٺي هل.“

خبر اٿيئي هن ڇا جواب ڏنو! چيائين ته ڀڃين لاءِ پڪچر ٺهڻ بند ٿي ويئي آهي. هاڻ مان ڇا ڀڄي ٿي ويئي آهيان!

گذريل مهيني منهنجو ننڍو ڀاءُ ۽ ڀاڀي چار ڏينهن مون وٽ رهڻ آيا. گوبند کي هنن جو اچڻ راس نه آيو. انهن جي سامهون ته سور پي ويو ۽ پاڻ کي سروخرو ڪرڻ لاءِ هنن جي سٺي نموني مهمان نوازي به ڪيائين. پر هنن جي وڃڻ کانپوءِ منهنجي مٿان چڙ ته شامت اچي ويئي. چيائين هنن مفت خورن کي هت نه گهرائيندي ڪر. هنن کي نه اٿڻ ويهڻ جي تميز آهي ۽ نه ڪو ڳالهائڻ جو ڍنگ: پيتوڙي ڪٿان جا: ڳوٺاٽا آهن ڳوٺاٽا. مون جڏهن کيس چيو ته هو منهنجو سڳو ڀاءُ ۽ ڀاڀي آهن ۽ تنهنجا ساهرا مائٽ آهن: مان هنن کي هت اچڻ کان منع نه ڪري سگهندس. تنهن کان سواءِ هن گهر تي جيترو تنهنجو حق آهي اوترو منهنجو به حق آهي. مان گهر جي مالڪڻ آهيان. تون ڪير ٿيندو آهين مون تي حڪم هلائڻ وارو! بس سنيتا! هن جو پارو سٽين آسمان تي پهچي ويو. رڙيون ڪندي چيائين،

”هيءُ گهر ڪو پٺهين ڏيب ۾ ڏنو هو ڇا! تون ڪڏهن کان هن گهر

ريس

تنهن ڏينهن اخبار ۾ هڪ خبر پڙهي رهيو هوس. ريس جي ميدان تي ڏهه گهوڙا ڊوڙي رهيا هئا. هرهڪ گهوڙو لکن روپين جو هو. سڀ جا سڀ سگهارا ۽ برجستا گهوڙا هئا. هرهڪ گهوڙي تي مالڪ جي رک رکاءَ تي لکن روپين جو خرچ هو. هنن گهوڙن تي ڪروڙن روپين جو داءُ لڳل هو. ريس جو اُمنگ ۽ اُتساهه ڏسڻ وٽان هو. هرڪنهن ٽئي پنهنجي من پسند گهوڙي جي جاڪيءَ کي اُتساهه ڏياريندي واڪا ڪيا. مکيه خبر اِها هئي ته جيڪو گهوڙو ريس ۾ هارائي ويو ۽ سڀ کان پڇاڙيءَ جو پهتو: تنهن جي مالڪ کي ايترو ته غصو آيو جو هن پنهنجي گهوڙي کي پيڳڙن مٿ تي هڪ گهوڙي گاڏيءَ واري کي وڪڻي ڇڏيو.

اَڄ جي زماني ۾ ريس ته هر جاءِ آهي. اَڄ مائٽن ۾ به ريس آهي ته هنن جي ٻار کي وڏي ۾ وڏي اسڪول يا ڪاليج ۾ داخلا ملي: پوءِ پل تنهن لاءِ لک لٽائڻا پون يا قرض کڻڻا پون يا سڄ ڪوڙ جو سهارو وٺڻو پوي ۽ ڪنهن جا پير به چمڻا پون. هرڪنهن کي ڪيئن به ڪري ريس کٽڻي آهي. ڪوبه هارايل گهوڙي جيان پيڳڙن مٿ تي وڪامجڻ لاءِ تيار ڪونه آهي. هار وڏي ذلت آهي.

اسان جي گهر ۾ هڪ عورت، سنيتا پانڊي ٻهاريءَ جو ڪم ڪندي آهي. هوءَ آهي ٻالهين جي ٻوٽ: پيئي هِتان هُتان جون ٻالهيون ڪندي. هن جي گهوٽ کي ڪار اِسٽيشن وٽ وڙا پاءُ جو ننڍو دوڪان

آيس. ميان منهن نہ لاهي بيبي ٻَڙ ورهائي. چندر اسان کي پاڇي ڪونہ. هو پنهنجي زال سان ست سمنڊ پار ويٺو آهي: شايد ئي اسانجي ڪريا ڪرم لاءِ هت اچي: هاڻ چندر ٽيندو سموري ملڪيت جو وارث! مان ۽ ڪرشنا جيڪي هت ويٺا آهن، سي نہ هتان جا نہ هُتان جا. بس نالي ۾ نهال. گوبند کي سوچڻ گهرجي تہ ڪرشنا هن جي ڌيءَ آهي. نياڻيءَ جو بہ پنهنجي پيءُ جي سمپتيءَ تي حق آهي. گوبند هن جو حق ڪيئن ٿو ماري سگهي. مونکي تہ هن جيئري ئي ماري ڇڏيو آهي. هن ٻڍاپي ۾ گوبند 'هي تنهنجو هي منهنجو' جو راڳ ڪيئن آلاپيو ۽ هن مٺن رشتن ۾ هيءُ سورن جا سنڌا ڪيئن وڌا. هن کي ڪير چوي مِٺي بہ ماٺ مُٺي بہ ماٺ!

مان حيران ۽ پريشان هيس. ٻڌندڙ کي ڪک جو بہ وڏو سهارو. پنهنجي ياءُ کي فون ڪيم: ڪيس سمورو داستان بيان ڪيم. هن جو ساجهاءُ بہ نرالو هو. چوي روز روز جي کِٽ پِٽ کان تون گوبند کان جدا ٿي وڃ. ڪانئس اڌ ملڪيت، هڪ ٽو بيڊ روم هال، ويهہ هزار روپيہ مهينو مينٽيننس الائونس ۽ ميڊيڪليم انشوئرنس پاليسيءَ جي گهُر ڪر. تنهنجي باقي حياتي تمام سک سان گذرندي. جي ان واجب گهُر کان بہ هو ناڪار ڪري تہ بس ڪورٽ جو در ڪڙڪاءِ ۽ هن کان طلاق وٺ. اهو سڀ ڪاجهہ تہ ڪورٽ بہ توکي گوبند کان وٺي ڏيندي.

منهنجي پيڻ سنيتا! مونکي گوبند کان طلاق گهرجي. سو بہ جلد. مان هاڻ سهڻ لاءِ تيار نہ آهيان. تون منهنجي ننڍپڻ جي ساهيڙي آهين. مشهور وڪيل آهين. مون تي رحم ڪر. مونکي هن ماڻهوءَ کان آزادي وٺي ڏي.

سنيتا هڪ زوردار ٽهڪ ڏنو. چيائين، ''تون نادان آهين ڇا! دل ڏکيءَ ۾ رک. اهي ٻڍاپي جا پور آهن. توکي اجا پنهنجي جوانيءَ جا ڏينهن ٿا ياد اچن. توکي طلاق جي نہ گوبند سان ٽن مهينن لاءِ يورپ جي سير جي ضرورت آهي. ٻاهر ويندا هڪ ٻئي جي ويجهو ايندا: جدا جدا ملڪ گهمندا ۽ ماڻهن سان ملندا تہ توهان جا سڀ ويڇا دور ٿي ويندا. مان گوبند سان سياڻي ڳالهائيندس!

”سائين! سرڪاري فرمان آهي تہ هرهڪ خانگي اِسڪول کي ڪجھ سيڪڙو اَهڙن ٻارن کي داخلا ڏيڻي آهي جن جي مائٽن جي ڪمائي غريبي ريکا کان گھٽ آهي. مان نٿو سمجھان تہ اَسان جي اِسڪول ۾ ڪنهن بہ اَهڙي ٻار کي داخلا ڏني ويئي آهي.“

ڪيولراماڻي صاحب کلي ڏنو ۽ چيائين،

”اَدا! سرڪاري فرمان ئي غلط آهي! ڪهڙو غريب پنهنجي ٻار کي هن اِسڪول ۾ پڙهائڻ لاءِ سوچيندو! سمجھو ڪٽي فِي معاف بہ ڪئي، پوءِ بہ يونيفارم، ڪتاب، رانديون ۽ اِسڪول ڊويلپمينٽ جو خرچ ڪهڙو غريب مائٽ سهسائي سگھندو! اُهو وقت پري نہ آهي جو خانگي اِسڪولن ۾ پڙهائيءَ لاءِ داخلا فقط شاهوڪار ئي وٺي سگھندا ۽ غريبن جا ٻار فقط سرڪاري اِسڪولن ۾ پڙهندا يا رستن تي ٽڪا ڪمائيندا.“

پرنسپال صاحب جي ان صاف بيانيءَ مونکي پريشان ڪري ڇڏيو. پوءِ بہ پڇيومانس، تہ اِسڪول سرڪاري فرمان جي سرانجامي ڪيئن ڪندو آهي! سرڪار سوال تہ ضرور ڪندي هوندي!

هن ورائيو، ”سائين! سرڪار سوال تہ ڪندي آهي. اسان جو جواب بہ هميشہ اِهو ئي هوندو آهي تہ ڪنهن بہ غريب مائٽ جي ٻار جي داخلا لاءِ درخواست ڪڏهن ڪونہ موڪلائي ويئي آهي.“

”اِهو تہ سراسر ڪوڙ آهي. ڪرانتي تہ ضرور ايندي. سرڪار سماج ۾ سمانتا آڻڻ لاءِ رٿائون رٿي رهي آهي ۽ اَسين بهانا ڏيئي سماجڪ پريورتن کان مُنهن موڙي رهيا آهيون.“ مون چيو،

ڪيولراماڻي صاحب ٻڌندو رهيو.

آخر تنگ ٿي چيائين، ”اِسڪول بند ڪرڻ جو ويچار ڪيو اَٿوَ ڇا! اسان جي اِسڪول جو ڪهڙو شاهوڪاري ٻار ڪنهن يتيم سان گڏ هڪ بينچ تي ويهڻ چاهيندو يا ڪنهن جهوپڙپٽيءَ ۾ رهندڙ

آهي. سٽارٽ ڪالونيءَ جي جهوپڙپٽيءَ ۾ رهندا آهن. هن جو ٻارهن سالن جو پٽ، سشيل، ڪنهن ميونسپل اِسڪول ۾ پڙهندو آهي ۽ هن سال اَٺون درجو پاس ڪيو اٿائين. سنيتا کي پنهنجي پٽ سشيل جي آئنده جي ڏاڍي چنتا آهي. هميشه پيئي چوندي ته ميونسپل اِسڪولن ۾ پڙهائي سٺي نه آهي. اِسڪولن ۾ نه آهن قابل ماستر ۽ نه آهن پورا ساڌن. مڙيوئي پيو گاڏو ڏڪجي. سرڪاري اِسڪولن ۾ پڙهيل ٻار ڪي کهڙي وڏي ڪاليج ۾ داخلا ملندي! ڪيئن ڊاڪٽر يا انجنيئر ٿي سگهندو! منهنجي سشيل جو آئنده اونداهو آهي. شايد مئٽرڪ پڙهي وڃي پنهنجي بابي جي دوڪان تي وڙا پاءُ وڪڻي.

حالتون کهڙيون به هجن: هر ماءُ کي دل آهي. هرڪا ماءُ پنهنجي ڄائي کي اُنتيءَ جي شاهراه تي ريس ۾ ٻين جي ٻارن کان گهڻو اڳتي ڏسڻ چاهيندي آهي. سنيتا کي ڏڍ ڏيندي ڪيس چيمُ،

”سنيتا! تون خيال نه ڪر. مان ڪار ممبئيءَ جي آدرش ووڪيشنل اِسڪول جو ٽرسٽي آهيان. مان ڪوشش ڪندس ته آدرش اِسڪول ۾ تنهنجي پٽ سشيل کي نائين درجي ۾ داخلا ملي وڃي. ايشور چاهيو ته اڳتي هلي تنهنجو پٽ ڪنهن سٺي ڪاليج ۾ پڙهندو ۽ ضرور ڪنهن لائقيءَ لڳندو.“

سنيتا جو چهرو ته ٻهڪي پيو. چيائين.

”صاحب! آدرش اِسڪول ته تمام وڏو اِسڪول آهي. اُتي ته سڀ شاهوڪاري ٻار پڙهندا آهن. سڀ جو سڀ موٽر گاڏين ۾ اِسڪول ايندا آهن. منهنجو ٻار هيڏي وڏي اِسڪول ۾ پڙهندو: مان ته سوچي به نٿي سگهان!“

مون ٻئي ڏينهن اِسڪول جي پرنسپال شري ڪيولراماڻي صاحب سان ڳالهايو.

ت پڙهڻ آيو آهيان. ڪار ممبئيءَ ۾ بابا جي دوست جي گهر رهيل
هيان."

بس اِسڪول جي پهرين ڏينهن کان سشيل جو ڌاڪو ڄمي
ريو. هو پنهنجي هم ڪلاسين ۽ ماسترن جو لاڏلو بڻجي پيو. سشيل
هين تہ هو ئي؛ پڙهڻ ۽ راندين ۾ سڀ کان اڳرو هو. اِسڪول جي ڊراما
روپ جو صدر هو.

سشيل هڪ وڏو ڪوڙ تہ ڳالهايو هو. چوندا آهن، تہ سچ ترڻيءَ
يٺان ڪونہ لڪندو آهي؛ پر سشيل سچ کي لڪائڻ جي پوري
ڪوشش ڪري رهيو هو. سويل صباح جو اِسڪول پهچي وڃڻ، دير
نام جو لڪندو ڇپندو جهوپڙپٽيءَ ۾ پنهنجي گهر پهچڻ، موڪلن
 گهر کان ٻاهر نہ نڪرڻ، ڪنهن سان بہ پاڙي ۾ دوستي نہ ڳنڍڻ، ڪار
جي رستن کان ڪنارو ڪرڻ؛ سڀ اِن ڏس ۾ هن جون ڪوششون هيون.

ششماهي امتحان ۾ سشيل پنهنجي ڪلاس ۾ اَول نمبر آيو.
سنيتا تہ هن تان ٻلهار ٿي ويئي. هن کي هاڻ اُميد جو تِرورو صاف
ظر ٿئي آيو. وقت پري نہ آهي جو پٽ ڪنهن سٺي ڪاليج ۾
ڙهندو؛ ڪنهن عهدي تي رسندو؛ جهوپڙپٽيءَ کي تلانجلي ڏيئي هو
ان سان ڪنهن اوچي عمارت ۾ رهندا؛ گهر ٻاهران تختي هوندي
سشيل اَشوڪ راءُ قدم'. ماڻهو هن کي 'ڪام والي مائي' نہ سڏي 'سشيل
ساحب جي ماءُ' ڪري سڏيندا. منهنجي من اندر بہ جو ڊپ هو؛ سو
ور ٿي ويو. سشيل ۾ منهنجو عقيدو ڄمي رهيو هو.

اِسڪول ۾ ساليانو جلسو هو. وديارٿين طرفان ناچ، ڳائي ۽ ناٽڪ
جا اَنيڪ اسم تيار ڪيا ويا هئا. ڪيترن ئي اسمن ۾ سشيل پڻ مکيہ
ول اَدا ڪري رهيو هو. جلسي ۾ شامل ٿيڻ لاءِ مون وٽ بہ نينبد پتر
هتل هو. مون اُهو نينبد پتر سنيتا کي ڏيندي چيو، "سنيتا! توهان ٻيئي

سان دوستي ڪندڻ چاهيندو! اسانجي اِسڪول جو نالو آهي. اَسانجي اِسڪول جو ڪو درجو آهي. هت شاهوڪارن، اُديوڳپتين ۽ سرڪاري عملدارن جا ٻار پڙهندا آهن. لکن ۾ فيون ڀرين ٿا. انهن جو شان برقرار رکڻ به اَسان جي جوابداري آهي. مان ڪو به سمجهوتو ڪرڻ لاءِ تيار نہ آهيان.''

''پرنسپال صاحب! اَسان وديارٿين کي اوچ درجي جي تعليم، اوچ ويچار ۽ ڀارتيہ سنسڪار ڏيڻ جو قؤل ڪيو آهي. اَسان کي غريب - اَمير جو ڀيد رکڻ نہ جڳائي. وڌان تعليم پرائڻ جو حق هر وديارٿيءَ کي ڏنو آهي. تعليم جي کيتر ۾ به ريس برابر آهي، پر اَسان کي تہ سمجهہ کان ڪم وٺڻ گهرجي. اَسان کي هر وديارٿيءَ کي برابر وجهہ ڏيڻا آهن. تعليم فقط شاهوڪاري ٻارن جو موروثي حق نہ آهي. اياٿو چوي سياڻو ويچاري. مان سياڻي ئي هڪ غريب مائٽ جو ٻار وٺي ايندس: کيس نائين درجي ۾ داخلا ڏجوس.'' مون چيو.

ڪيولراماڻي صاحب ڪجهہ وقت مون ڏانهن نهاريندو رهيو. پوءِ ڪجهہ سوچي چيائين، ''سائين! ٻار جو سمورو خرچ توهانکي ڀرڻو پوندو. توهان ئي ٻار جا سنڀاليندڙ ليکيا ويندا.''

مون لاءِ تہ هيءُ سڀ ڄڻ هڪ للڪار هئي. سشيل لاءِ به سڀ ڳهت مشڪل نہ ٿيندو. مون پنهنجي سوچيو: ڪٿي منهنجو فيصلو غلط تہ نہ آهي! مان ڪٿي ٻار جو آئنده تہ داوَ تي نٿو لڳايان! ڪٿي ائين نہ ٿئي تہ اُپ مان ڪريو اَچي پير ۾ اَٽڪيو. خير! هاڻ ڏڏو ڪير ٿٿين نہ پوندو. داخلا تہ ورتي اَٿم. اڳتي ڏٺو ويندو.

اِسڪول جو پهريون ڏينهن هو. نائين درجي جا ٻار ڪلاس ۾ هڪ هڪ ڪري پنهنجي ماستر صاحب کي پنهنجي واقفيت ڏيندي رهيا هئا. ''مان سشيل اَشوڪ راءُ قدم. منهنجو بابا ناسڪ شهر ۾ هڪ وڏو زميندار آهي. اسان کي اَنگور جا وڏا کيت آهن. مان هن سال کان

آيو آهيان. هت بابا جي دوست جي گهر ۾ رهندو آهيان. توهان کي ڏسي منهنجو ڪوڙ پڌرو ٿي پوندو. سڀ مون کي ڪوڙو سڏيندا. توهان منهنجي اِسڪول ۾ پروگرام تي نہ اَچجو."

اَشوڪ رائُ، جو هن وقت تائين شانت ويٺو پٽ کي ٻڌي رهيو هو؛ سو تپ ڏيئي اُٿيو. سشيل تي هٿ اولاريندي چيائين،

"هيءُ ڪهڙو يگ آهي! پٽ، پنهنجي ماءُ پيءُ کي ساڃاڻ لاءِ تيار ڪونہ آهي! سنيتا مون توکي چيو هو: تہ هن کي اَنگريزي اِسڪول ۾ نہ موڪل! هيءُ سڀ اَڄ جي تعليم جو نتيجو آهي. منهنجي تہ هن گهر ۾ ڪير ٻڌي ئي نٿو. تنهنجو پٽ ئي توکي نٿو ساڃاڻي. هن کي منهنجي وڏا پاءُ جي دوڪان تي شرم ٿو اَچي. اِسڪول ۾ ڪوڙ ٿو ويٺو ٻڌائي."

سنيتا هٿ ڇنڊيندي چيو، "اسان جنهن کي هيرن جو هار سمجهيو هو؛ سو تہ سڳو ئي سورن جو نڪتو. ڪهڙي اُميد رکان تہ هيءُ پڙهي اَسان جي ٻڍاپي جو سهارو ٿيندو! پر بہ پٽ! ٻُڌ اَهڙي طرح پڌجي جو ڪڏهن بہ ڇوڙي سگهجي. تنهنجو ڪوڙ تہ توکي ٻوهي ۾ وجهندو. جيڪي تنهنجا پاڻ. اِها پڪ آهي تہ اَسين ٻيئي تنهنجي اِسڪول پروگرام تي ڪونہ ويندا اسين."

سشيل تہ پنهنجي ماءُ جي قدمن ۾ ڪِري پيو. روئندي رڙندي چيائين، "آئي! منهنجي ڪل ٿڙيل هئي، جو مان هن وڏي اِسڪول ۾ داخلا ورتي. ٿيڻ تہ ائين گهرجي تہ هر سرڪاري اِسڪول کي جديد بڻايو وڃي. ٻارن جي وڪاس لاءِ سڀ ساڌن ميسر ڪرڻ گهرجن. قابل اُستاد مقرر ڪرڻ گهرجن. تڏهن تہ اُنتيءَ جي شاهراه تي ديش جو هرهڪ ٻار قدم رکي سگهندو. ڏوه انگريزي تعليم جو نہ آهي. ڏوه اَساڃي سماجڪ ڍانچي جو آهي؛ جتي غريب کي ڪو اڳتي وڌڻ ڏئي ئي نٿو. شاهوڪار جي بول بالا آهي. خير! هاڻ تہ مان هن اَڊمبر

زال مڙس گڏجي وچي اِسڪول ۾ پروگرام ڏسي اَچو. سشيل کي
مبارڪون بہ ڏجو."

سنيتا تہ خوشيءَ ۾ جهومندي، هٿ ۾ نينڊ پتر لوڏيندي اَچي
پنهنجي گهر پهتي. اَشوڪ راءُ بہ ڪارڊ ڏسي تڙي پيو. زال کي
چيائين تہ پروگرام ڏسڻ ضرور هلنداسين. گهٽن ڏينهن کان سشيل جو
اِسڪول ڏسڻ جي دل هئي. جهٽ نہ گذري سشيل بہ اَچي گهر پهتو.
کٽ تي پنهنجي اِسڪول جي پروگرام جو نينڊ پتر ڏٺائين. ڏاڍو
پريشان ٿي ويو. هن کي ڪوڙ تي ٺاهيل تاس جي پتن جو محل ڪرندو
نظر آيو: تنهن هوندي بہ ڊهندڙ پتين کي سنڀالڻ لاءِ هوا ۾ هٿ هلائڻ
لڳو. ڪارڊ کڻي پنهنجي ڪتابن جي ٿيلهي ۾ لڪائي ڇڏيائين.

رنڌڻي مان ماءُ جي ڏنل سڏ تي سشيل جو ڇرڪ نڪري ويو.
"پٽ سونا! اِسڪول جي پروگرام بابت تو پاڻ ڇو ڪين ٻڌايو؟ تو
ڪهڙي ناٽڪ ۾ پارٽ ورتو آهي؟ اَسان ٻيئي تنهنجي اِسڪول ضرور
هلنداسين."

"نہ! بلڪل نہ! توهان ٻيئي منهنجي اِسڪول ڪونہ ايندا."
سشيل رڙ ڪري چيو ۽ مُنهن ڦيري کٽ تي ليٽي پيو.

"پر بہ ڇو؟ توکي اعتراض ڇو آهي؟" اَشوڪ راءُ سوال ڪيو.
سشيل اَهڙو ڪاڇي جهڙي پٽ. سنيتا اُٿي اَچي سشيل جي پاسي ۾
ويٺي. چيائين، "پٽ! ڪهڙي ڳالهہ آهي؟ تون اسان کي اسڪول وچڻ
کان ڇو ٿو روڪين؟"

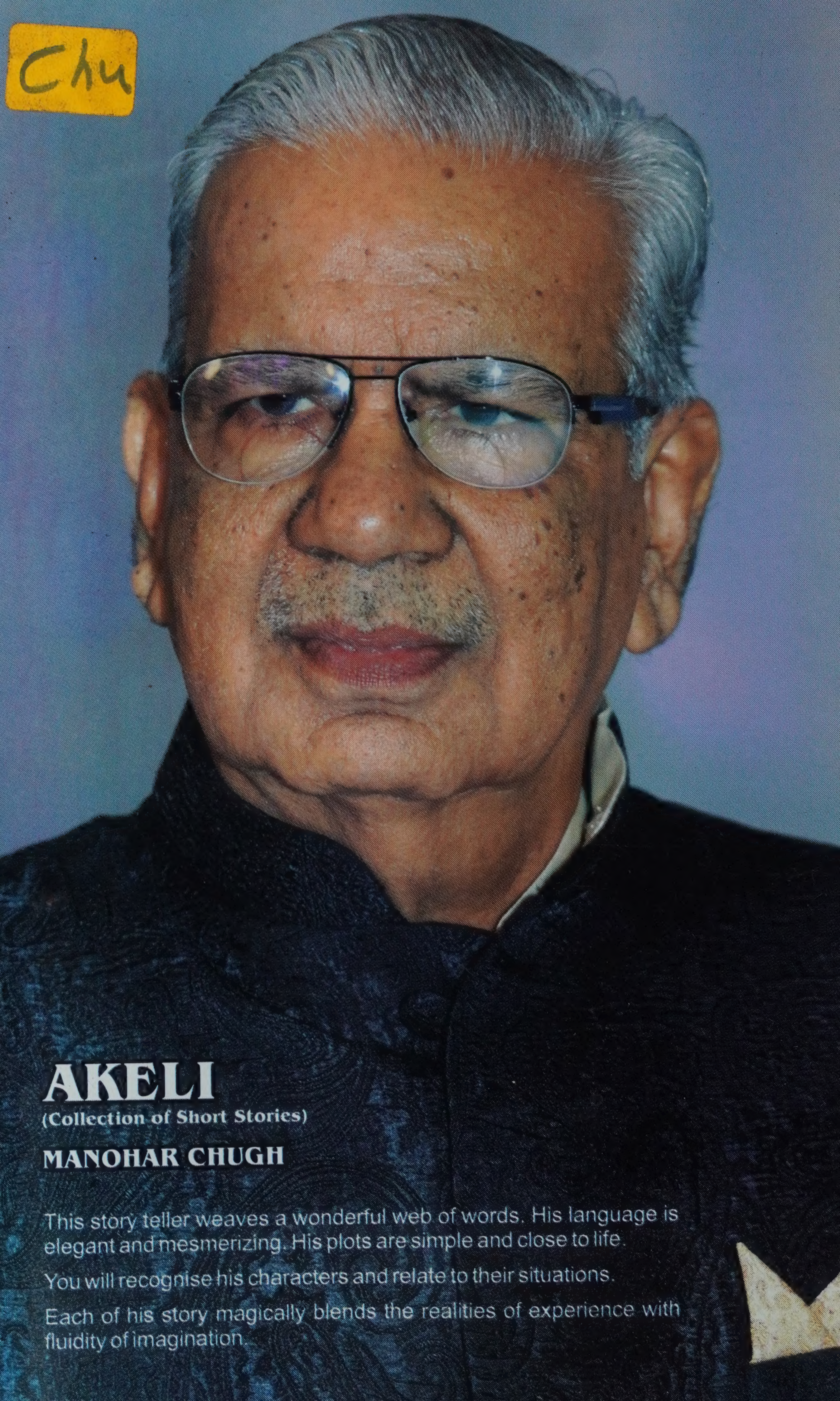
سشيل اَچي روئڻ ۾ ڇٽڪيو. چيائين، "اَمي! مون ڪوڙ
الهايو آهي. مونکي معاف ڪريو. مون گهر جي غريبي ۽ بيوسي
لڪائيندي اِسڪول ۾ چيو آهي تہ منهنجو بابو ناسڪ ۾ هڪ وڏو
زميندار آهي. هن کي پنهنجا اَنگور جا کيت آهن. مان پڙهڻ لاءِ ممبئي

جي ريس ۾ شامل آهيان. ريس اَجا پوري نہ ٿي آهي. هاڻ منزل دور
آهي.''

اَشوڪ راءُ اُٿي پنهنجي پٽ کي ڇاتيءَ سان لڳايو ۽ چيو،

''پٽ! تون هاڻ وڏو ٿي ويو آهين. سماج کي پوريءَ ريت ت
پرکيو آهي. تنهنجو ڪوڙ: سچ تہ ڪوڙ نہ آهي. پر سماج لاءِ هڪ
للڪار آهي. اَڄ جي پيڙهي سجاڳ آهي. پٽ! مون کي تو تي ناز آهي
اِهو ناٽڪ جو تو رچيو آهي سو هلڻ ڏئي. پردي ڪيرائڻ جي ويل اَ
آئي ڪونہ آهي. شانتا سشيل بابوءَ جو ناٽڪ چالو آهي.'' سنيتا مڙ
جي ان اَدا تي هڪ ٺهڪ ڏيئي کلڻ لڳي.

ٻئي ڏينهن جڏهن سنيتا اَچي پورو ورتانت مونکي ٻڌايو تڏ
منهنجون تہ ڏندين آڱريون لڳي ويون. پئي سوچيم، هيءُ ڇوڪر
تہ سير مٿان سوا سير آهي. هيءُ تہ لنبي ريس جو گهوڙو آهي جو ريس
۾ ٻين سيني گهوڙن کي پٺتي ڇڏي ويندو.



AKELI

(Collection of Short Stories)

MANOHAR CHUGH

This story teller weaves a wonderful web of words. His language is elegant and mesmerizing. His plots are simple and close to life.

You will recognise his characters and relate to their situations.

Each of his story magically blends the realities of experience with fluidity of imagination.